

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**İLKOKUL VE ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN İNFORMAL
EĞİTİMDE EDİNDİĞİ YANLIŞ DİNİ ÖĞRENMELEİN DİKAB
ÖĞRETİM PROGRAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİNE
İLİŞKİN BİR DURUM ÇALIŞMASI**

Habibe GÖKMEN
2130206025

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Saadettin ÖZDEMİR

ISPARTA - 2024

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin İnfomal Eğitimde Edindiği Yanlış Dini Öğrenmelerin DKAB Öğretim Programı Bağlamında İncelenmesine İlişkin Bir Durum Çalışması*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İmza
Habibe GÖKMEN
04.07.2024

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Habibe GÖKMEN
Öğrenci Numarası	2130206025
Enstitü Ana Bilim Dalı	FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
Programı	YÜKSEK LİSANS
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Prof. Dr. Saadettin ÖZDEMİR
Tez Başlığı	İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin İnfomal Eğitimde Edindiği Yanlış Dini Öğrenmelerin Dkab Öğretim Programı Bağlamında İncelenmesine İlişkin Bir Durum Çalışması
Turnitin Ödev Numarası	2418193957

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 166 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 17/07/2024 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönergesinin 14 üncü maddesinde yer alan filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

Kaynakçalar hariç, alıntılar dahil, 10 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç;
% 12'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

- (x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.
- () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

17.07.2024

(İmza)

Prof. Dr. Saadettin ÖZDEMİR

CANIM AİLEME...

(GÖKMEN, Habibe, “İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin İnfomal Eğitimde Edindiği Yanlış Dini Öğrenmelerin DKAB Öğretim Programı Bağlamında İncelenmesine İlişkin Bir Durum Çalışması”, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2024)

ÖZET

Bu araştırmanın amacı ilkokul ve ortaokulda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi eğitimi alan 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin okul dışındaki informal ortamlarda edindikleri yanlış dini bilgilerinin ortaya çıkartılmasıdır. Araştırmanın konusu DKAB öğretim programı çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Yanlış dini öğrenmelerin tespiti için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması seçilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu maksimum çeşitlilik örnekleme ile belirlenmiştir ve Uşak il merkezi ve ilçelerinde öğrenim gören resmi ilkokul ve ortaokulların farklı yerleşim birimlerindeki ve sınıflardaki öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlar inanç, ibadet, ahlak, Hz. Muhammed, din ve kültür konu başlıkları altında incelenmiştir. Araştırmadaki tespitlere göre öğrencilerin en çok inanç ve ibadet konularında yanlış bilgilerinin olduğu görülmüştür. Allah’ın gökyüzünde yaşaması, meleklerin cinsiyetinin kız olması, Hz. Muhammed’in Kâbe’ nin sahibi olması, duanın sadece camide yapılması, cinlerin hepsinin kötü olması, şeytanın kırmızı renkli boynuzlu bir varlık olması, zekâtın zorunlu bir ibadet olmadığı, organ bağışının günah olduğu gibi birçok yanlış öğrenmelerin olduğu tespit edilmiştir. Yanlış bilgilerin kaynaklarının ise aile, çevre, arkadaş ortamı, internet, TV, sosyal medya gibi kitle iletişim araçları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin birçoğunun da dini konularda kendi tahminlerine göre fikirler ürettikleri ve bunu doğru zannettikleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin yanlış bilgilerinin düzeltilmesi noktasında DKAB dersinin gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Yanlış Dini Öğrenmeler, İnfomal Öğrenme Ortamları, DKAB Dersleri, Din Öğretimi

(GÖKMEN, Habibe, “A Case Study on the Examination of False Religious Learning Acquired by Primary and Secondary School Students in Informal Education in the Context of the DKAB Curriculum”, Master Thesis, Isparta, 2024)

ABSTRACT

The aim of this research is to reveal the incorrect religious information that 4th, 5th, 6th, 7th and 8th grade students who receive Religious Culture and Moral Knowledge courses in primary and secondary schools acquired in informal environments outside of school. The research was limited within the framework of the religious culture and ethics curriculum. Qualitative research method was used to detect false religious learning. In the research, case study was selected from qualitative research designs. The study group of the research was determined by maximum diversity sampling and it consists of students from different settlements and classes of public primary and secondary schools studying in Uşak city center and districts. Research data was obtained with a semi-structured interview form. The data obtained was analyzed with descriptive analysis. The results obtained in the research were analyzed under the titles of belief, worship, morality, Prophet Muhammad, religion and culture learning areas. According to the findings of the research, it was seen that students had the most misinformation about belief and worship. It was determined that there were many misconceptions such as Allah living in the sky, the gender of angels being girls, Prophet Muhammad being the owner of the Kaaba, praying only in the mosque, all jinns being evil, Satan being a red colored being with horns, zakat not being a compulsory worship, organ donation being a sin. It was concluded that the sources of misinformation are family, environment, a circle of friends, mass media such as internet, TV, social media. It was also found that many of the students produced ideas on religious issues according to their own guesses and thought that this was the truth. It was concluded that the Religious Culture and Ethics course is necessary to correct students' misinformation.

Keywords: Religious Education, Religious Mislearning, Informal Learning Environments, Religious Education Courses, Religious Education

ÖN SÖZ

Temel eğitimde öğrenim gören Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilk ve ortaokul 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıf öğrencilerinin informal eğitim ortamlarında edindikleri yanlış dini bilgilerin neler olduğu bu araştırma ile tespit edilmeye çalışılmış ve elde edilen sonuçlar DKAB öğretim programı çerçevesinde incelenmiştir. Öğrencilerin yanlış dini bilgilerinin kaynaklarının neler olabileceği ve bu kaynaklardan hangi konularda yanlış bilgiler edindikleri, DKAB dersinin bu yanlışları düzeltip düzeltmemeye katkısının olup olmadığı araştırılmıştır. Uşak ili genelinde yapılan bu araştırma gönüllü öğrencilerin katılımı ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İnanç, ibadet, ahlak, Hz. Muhammed, din ve kültür başlıkları altında öğrencilerin yanlış dini öğrenmeleri sınıflandırılmıştır.

Yüksek lisans öğrenimim boyunca kıymetli bilgilerini ve tecrübelerini paylaşan ve bu zorlu süreci kolaylaştırmaya çalışan, yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Saadettin Özdemir hocama teşekkürü bir borç bilirim. Tezimi değerli fikirleriyle zenginleştiren Doç. Dr. Şeref Göküş ve Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Memiş hocalarıma teşekkür ederim. Araştırmayı gerçekleştirdiğim tüm okullardaki idarecilere ve desteğini esirgemeyen DKAB öğretmenlerine, araştırmaya katılım sağlayan öğrencilere, yüksek lisans öğrenimim boyunca bana destek olan ve çalışma hayatımda bu sürecimi yönetmem için kolaylıklar sağlayan Ulubey Mehmet Fuat Terci Ortaokulu idareci ve öğretmenlerine, her zaman yanımda olan ve bana güvenen anne ve babama, manevi desteklerini esirgemeyen kardeşime, tezimin fikir aşamasından son sürecine kadar her konuda beni destekleyen ve asla pes etmeme izin vermeyen ablam Fatma Gökmen'e, teşekkür ederim.

Habibe GÖKMEN

ISPARTA, 2024

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
RESİMLER DİZİNİ	xiii
GRAFİKLER	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ	xv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1. DİN	11
2. EĞİTİM	13
3. DİN EĞİTİMİ	16
3.1. Gelişim Özelliklerine Göre Din Eğitimi	18
3.1.1. Bedensel Gelişim	18
3.1.2. Duygusal Gelişim.....	19
3.1.3. Bilişsel Gelişim	20
3.1.4. Sosyal Gelişim	22
3.1.5. Ahlakî Gelişim	23
3.1.6. Dini Düşünce Gelişimi.....	24
3.2. Örgün Din Eğitimi	26
3.3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı.....	27
3.4. Öğretim Programında Yer Alan Konular	28
3.4.1. İnanç.....	29
3.4.2. İbadet.....	30
3.4.3. Ahlak.....	31

3.4.4. Hz. Muhammed.....	31
3.4.5. Din ve Kültür	32
3.5. Yaygın Din Eğitimi	33
4. DİNİ BİLGİNİN KAYNAKLARI	34
4.1. Ailede Din Eğitimi	34
4.2. Sosyal Medya, Kitle İletişim Araçları ve Din	37
5. BATIL İNANIŞLAR VE DİN	40
6. YANLIŞ DİNİ ÖĞRENMELER	43

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1. ARAŞTIRMA DESENİ VE MODELİ.....	45
2. ÇALIŞMA GRUBU	47
3. VERİ TOPLAMA ARACI	53
4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ	55
5. VERİLERİN ANALİZİ.....	56
6. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK	58
7. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	59

3. BÖLÜM

BULGULAR

1. İNANÇ KONUSUNA DAİR YANLIŞ ÖĞRENMELER.....	62
1.1. Allah İnancı Alt Temasına İlişkin Bulgular	64
1.2. Peygamber İnancı Alt Temasına İlişkin Bulgular	66
1.3. Kutsal Kitaplara İnanç Alt Temasına İlişkin Bulgular.....	67
1.4. Ahiret Hayatı İnancı Alt Temasına İlişkin Bulgular	68
1.5. Kaza ve Kader İnancı Alt Temasına İlişkin Bulgular	71
1.6. Melek, Cin ve Şeytan Alt Temasına İlişkin Bulgular	72
2. İBADET KONUSUNA İLİŞKİN YANLIŞ ÖĞRENMELER	76
2.1. Oruç İbadeti Alt Temasına İlişkin Bulgular.....	78
2.2. Abdest ve Namaz Alt Temasına İlişkin Bulgular	79
2.3. Hac ve Umre Alt Temasına İlişkin Bulgular.....	82
2.4. Kurban İbadeti Alt Temasına İlişkin Bulgular.....	83
2.5. Zekât ve Sadaka Alt Temasına İlişkin Bulgular	84
2.6. Kur'ân-ı Kerim Okuma Alt Temasına İlişkin Bulgular	85
3. AHLAK KONUSUNA İLİŞKİN YANLIŞ ÖĞRENMELER	86

3.1. Nezaket Kuralları Alt Temasına İlişkin Bulgular	87
3.2. Değerler ve Davranışlar Alt Temasına İlişkin Bulgular	89
3.3. Zararlı Alışkanlıklar Alt Temasına İlişkin Bulgular	90
3.4. Hayvanları Koruma Alt Temasına İlişkin Bulgular	91
3.5. Din ve Hayat Alt Temasına İlişkin Bulgular.....	92
4. HZ. MUHAMMED KONUSUNA İLİŞKİN YANLIŞ ÖĞRENMELEER	93
5. DİN VE KÜLTÜR KONUSUNA İLİŞKİN YANLIŞ ÖĞRENMELEER.....	97
5.1. Dini Musiki Alt Temasına İlişkin Bulgular	98
5.2. Dini Mimari Alt Temasına İlişkin Bulgular.....	99
5.3. Mezhepler Alt Temasına İlişkin Bulgular.....	100
5.4. Batıl İnanışlar Alt Temasına İlişkin Bulgular	101
6. YANLIŞ ÖĞRENİLEN DİNİ BİLGİLERİN KAYNAĞI.....	104
7. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNİN YANLIŞ ÖĞRENMELEERİ DÜZELTMEME OLAN KATKISI.....	108
4. BÖLÜM	
TARTIŞMA	
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	123
KAYNAKÇA	129
EKLER.....	138
Ek 1: Etik Kurul İzin ve Anket Soruları.....	138
Ek 2. Etik Kurul Bilimsel Çalışma Onayı	149
Ek 3. Etik Kurul Kararı	150
ÖZGEÇMİŞ.....	151

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1. DKAB Öğretim Programında Yer Alan Üniteler	28
Tablo 2. Sınıf Düzeyleri ve Yaşadıkları Bölge Açısından Katılımcıların Özellikleri	47
Tablo 3. Kişisel Özellikler Açısından Çalışma Grubunun Ailelerinin Özellikleri....	48
Tablo 4. Katılımcılara Yöneltilen DKAB Dersi İle İlgili Genel Sorulara Verilen Cevaplar	50
Tablo 5. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Bilgiler	52
Tablo 6. Görüşmelerin Gerçekleştirilmesine İlişkin Bilgiler	56
Tablo 7. Veri Analizi Örneği 2.....	58
Tablo 8. İnanç Konusundandaki Yanlış Öğrenmeler	63
Tablo 9. İbadet Konusundandaki Yanlış Öğrenmeler	77
Tablo 10. Ahlak Konusundandaki Yanlış Öğrenmeler	87
Tablo 11. Hz. Muhammed Konusundandaki Yanlış Öğrenmeler	94
Tablo 12. Din ve Kültür Konusundandaki Yanlış Öğrenmeler	98
Tablo 13. Katılımcılara Göre Yanlış Dini Bilgilerinin Kaynakları	105

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1. Bütüncül Çoklu Durum Deseninin Kullanımı	46
Şekil 2. İnanç Konusundaki Yanlış Öğrenmelere İlişkin Alt Temalar	62
Şekil 3. İbadet Konusundaki Yanlış Öğrenmelere İlişkin Alt Temalar	76
Şekil 4. Ahlak Konusundaki Yanlış Öğrenmelere İlişkin Alt Temalar	86
Şekil 5. Din ve Kültür Konusundaki Yanlış Öğrenmelere İlişkin Alt Temalar.....	97

RESİMLER DİZİNİ

Sayfa

Resim 1. Veri Analizi Örneği 1	57
---	----

GRAFİKLER

Sayfa

Grafik 1. Katılımcıların Kullandıkları Sosyal Medya Platformları 53

Grafik 2. Yanlış Dini Bilgilerin Kaynaklarına İlişkin Frekans Sayıları 105

KISALTMALAR DİZİNİ

AÜİFD	: Anadolu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bkz.	: Bakınız
bsk.	: Baskı
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
ed.	: Editör
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
K	: Katılımcı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	: Ve diğerleri
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

GİRİŞ

1. Problem Durumu

Din, insanların aşkın ve kutsal ile olan ilişkisini ele alırken din eğitimi de insanın kutsal olan Tanrı ile ilişkisini ve onun tarafından insanlar için belirlenmiş olan kuralların öğretilmesini hedeflemektedir.¹ Din eğitimi bilimi, hedef kitleye dini bilgileri öğretmeyi amaçlayan öğreticilerin hangi malumatı vereceğini; bu eğitim için nasıl bir yol ve yöntem izlenmesi gerektiğini; eğitim faaliyetinin neden gerçekleştirileceğini açıklamak ve tüm bu hedefleri ortaya koymak için yol, yöntem, metot, teori geliştiren bir disiplindir. Bu disiplinde dinin gerçekleri ile eğitim bilimlerinin verileri birleştirilerek insanın din ve imanla olan ilişkisi incelenir.²

Eğitim kavramı Ertürk tarafından “*bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik yönde değişim meydana getirme süreci*”³ olarak tanımlanmıştır. Bu tanımda bireylerin davranışlarında gerçekleşecek olan bir değişime; bu değişimin kişinin bilinçli seçimine ve isteğine bağlı olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Din eğitimi ise davranış değişikliği oluşturma gayesinin dini alanda yapılmasını gerektirmektedir.

Din eğitimine dair birçok tanımlamalar yapılmış olsa da bazı tanımlar daha çok kabul görmüştür. Tosun’a göre din eğitimi kavramı tanımlanırken din ve eğitim kavramlarının epistemolojisinden faydalanılmalı ve din eğitiminde esas kavram olarak eğitime vurgu yapılmalıdır; çünkü din, eğitimi niteleyen kavramdır. Din eğitimi neyin eğitimi sorusuna cevap verirken esas kavramın eğitim olduğunu da göstermektedir.⁴ Din eğitimi, Tosun tarafından eğitim tanımı ile ilişkilendirilerek yeniden şu şekilde tanımlanmıştır: “*Din eğitimi, bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişim meydana getirme denemeleri sürecidir.*”⁵

¹ Muhiddin Okumuşlar - Fatih Genç, “Din Eğitimi’nin Bilimselleşmesi/Neliği”, *Din Eğitimi El Kitabı*, ed. Recai Doğan, Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 59.

² Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ, 1996), 27-28.

³ Selahattin Ertürk, *Eğitimde “Program” Geliştirme* (Ankara: Edge Akademi, 2013), 12.

⁴ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem Akademi yayınları, 2015), 22.

⁵ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 23.

Eğitim ve din eğitimi kavramlarının tanımlamalarında kasıtlı ve istendik olma durumuna yapılan vurgu, eğitimin planlı ve programlı bir şekilde yapılmasını gerektirirken informal eğitimin kapsam dışı bırakıldığı görülmektedir. İnfomal eğitim; nitelemesi, açıklanması, sınırlarının çizilip kontrol edilmesi zor olan ve kişinin kastı dışında, istemeden de öğrenmelerin gerçekleştiği bir alandır. Formal din eğitimi ise kendisine bilinçli davranışlar seçen bir kişiyi özne olarak seçerken; informal din eğitimi bunun tersi bir seyir çizebilmektedir. İnfomal eğitimde bireyler bazen olumlu kazanımlar elde etse de istenilmeyen ve yanlış olarak adlandırılan öğrenmeler de elde edebilir. Formal eğitim bu yanlış öğrenmelerin farkına varılmasını, davranışların düzeltilmesini ve eksik olanların tamamlanmasını amaçlamaktadır.⁶

Formal din eğitimi, örgün ve yaygın olmak üzere ikiye ayrılır. Örgün eğitim belirli bir yaş aralığını kapsayıp sıralı şekilde ilerlerken yaygın eğitimde yaş sınırlaması olmayıp kişilerin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda alınan bir eğitim söz konusudur.⁷ Formal din eğitimi ülkemizde okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarında verilmektedir. Okullarda din kültürü ve ahlak bilgisi dersi olarak sunulan din eğitimi bazı seçmeli dersler ile de desteklenmektedir. Temel eğitim kurumlarında verilen bu din eğitiminin sağlıklı olabilmesi için formal eğitimin de doğası gereği bir öğretim programına, eğitim ortamına, öğreticiye, öğrenciye ve materyallere ihtiyaç duyulmaktadır.

Eğitimin temel yapı taşlarından olan öğretim programları öğretmenlere öğretimi planlama ve programlama konusunda yardımcı olmaktadır. Öğretim programında yer aldığı üzere din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri ile öğrencilerin dini ve ahlaki kavramları anlayabilmeleri, bu kavramlar ile ilgili yorumlamalar yapabilmeleri ve bazı sorgulama, araştırma gibi temel becerileri kazanmaları amaçlanmaktadır. Öğretim programları belirli aralıklarla değiştirilmekte ve dönemin şartlarına göre yenilenmektedir. 2024 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıf) adıyla güncellenmiştir. 2018 yılında hazırlanan program uygulamada iken 2024 Eylül ayı

⁶ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 23-24.

⁷ Nurullah Altaş - İsmail Arıcı, "Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci", *Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü - Nurullah Altaş (İstanbul: Ensar Yayınları, 2016), 54-55.

ile birlikte 4 ve 5. sınıflarda yeni hazırlanmış olan öğretim programı kullanılmaya başlanacaktır.

2018 yılında hazırlanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (*İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar*) incelendiği zaman her sınıf düzeyinde bu ders için beş üniteye yer verilmiştir. 2018 yılındaki programda sırası ile bir, iki, üç, dört ve beşinci üniteler sarmal bir şekilde programda yer etmiştir. Her sınıf bazında birinci üniteler inanç, ikinci üniteler ibadet, üçüncü üniteler ahlak, dördüncü üniteler Hz. Muhammed, beşinci üniteler ise din ve kültür konularını içermektedir.⁸

Öğretim programında inanç konusunun temel unsurları: Allah inancı, peygamber ve kutsal kitap inancı, melek ve ahiret inancı, kaza ve kader inancıdır. İbadet konusunun temel unsurları: oruç, namaz, hac, umre, kurban, zekât, sadakadır. Ahlak konusunun temel unsurları: değerler, davranışlar, zararlı alışkanlıklardan korunma yolları, nezaket kuralları, din ve hayata dair korunması gerekenlerdir. Hz. Muhammed konusunun temel unsurları: Hz. Muhammed'in aile hayatı, Mekke ve Medine'deki yaşamı, peygamberlik ve insani yönleri, ahlaki özellikleridir. Din ve kültür konusunun temel unsurları: çevremizdeki dini unsurlar, temel değerlerimiz, mezhepler ve Kur'an'ın muhtevasıdır. Örgün eğitimdeki formal dini öğrenmeler ilk ve ortaokullarda bu konularla sınırlandırılırken okul haricinde edinilen informal öğrenmeler de bulunmaktadır.

Dini davranışlar formal eğitimle edinildiği gibi informal eğitimle de edinilmektedir ve dini öğrenmelerin büyük bir bölümü de informal alanda olmaktadır.⁹ Bireyler ailelerinden, çevrelerinden, sosyal medyadan, arkadaş ortamından, sinemadan, kitle iletişim araçlarından da dini bilgiler öğrenebilirler. Onların öğrendikleri bu bilgiler olumlu ya da olumsuz olabilir çünkü bu alan kontrol edilebilir değildir.¹⁰ Kontrol edilebilir olmadığı içinde yanlış öğrenmelerin olma ihtimali artabilir.

⁸ “T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Öğretim Programları ” (Erişim 29 Ocak 2024).

⁹ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 24.

¹⁰ Altaş - Arıcı, “Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci”, 53-55.

Dini bilgiler birçok kanaldan sağlanıyor olsa da aile dini eğitimin başladığı ilk yerdir. Çocuklar ailelerini taklit ederek ve bilmedikleri soruları sorarak dine dair tutum ve davranış geliştirmeye başlarlar. Çocukların merakla sordukları soruların birçoğunu dini konular oluşturur ve bu sorulara verilen doğru ve tatmin edici cevaplar yanlış dini bilgilerin oluşmasını engelleyebilir.¹¹ Aileler, çocukların din ve değerlere karşı ilk tutumlarını geliştirdikleri yerler olsa da çocukların her zaman doğru ve sağlıklı bilgi edinmelerini sağlayamayabilirler. Bu sebeple din eğitimi yeni dini bilgilerin oluşturulmasının yanı sıra hali hazırda var olan yanlış ve eksik öğrenmelerin de giderilmesini amaçlamaktadır. Ailelerin din eğitimi konusundaki yapmış oldukları baskıcı ve korkutucu yaklaşımlar çocukların dine dair yanlış bir tutum geliştirmesine sebep olabilir. Bu araştırma öğrencilerin ailelerinden ve çevrelerinden öğrendikleri informal dini öğrenmeler neticesinde oluşan dini bilgilerin doğruluğunu tespit etmeyi ve okullarda sunulan din eğitiminin bu bilgiler üzerinde oluşturduğu etkiyi ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Çocukluk döneminde verilen din eğitiminin sağlıklı olması için onların gelişimsel özelliklerinin iyi bilinmesi ve din eğitiminin doğru kaynaklar aracılığı ile yapılması gerekir. Dini bilgilerin eksik verilmesi, yanlış öğretilmesi, korku ve baskının uygulanması, dinin ve Allah'ın bir cezalandırma unsuru olarak kullanılması kaydıyla disiplinin sağlanmaya çalışılması çocukların dine bakış açısını olumsuz yönde değiştirmekte ve psikolojik anlamda bazı ruhsal bozukluklara neden olabilmektedir. Yanlış ve eksik öğrenmelerini fark eden bir kişi ileriki yaşamında dine yönelim sağlarken suçluluk duygusu hisseder çünkü öğrendiklerinin yanlış olduğunu görür. Bu durumdaki kişi dini bilgi kaynağının doğru olup olmadığına bakmaksızın uzman olmayan kişilerden ve farklı kaynaklardan bir şeyler öğrenmeye çalışabilir.¹² Bunun sonucunda da ortaya çıkabilecek yanlış öğrenmeler, bireylerde bazı konulara dair dini şüphenin doğmasına neden olabilir.

Bahadır'ın yapmış olduğu araştırmada dini şüphenin arkasındaki nedenler üç sebebe bağlanmıştır ki bunlar: kişinin dine ilgisinin olması, aile ve okulda

¹¹ Müberra Akpınar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersini İlk Kez Alan Öğrencilerin Karşılaştığı Problemlerin Analizi* (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 19.

¹² Hanife Yıldız Yağcı, *Saplantılı Dini Davranışlar* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 57-59.

öğrenilenlerin çatışması, eksik dini bilgi ile uygulanan yanlış din eğitimi politikalarıdır.¹³ Temel eğitim dönemindeki çocukların yanlış ve eksik öğrenmeleri ile aile ve çevrenin hatta sosyal medyanın izlediği yanlış din eğitimi metotları onların ergenlik döneminde ve sonrasındaki süreçte dine olan inançlarının sarsılmasına sebebiyet verebilir.

Din ile ilgili konuşulan her ortamda bireyler isteyerek ya da farkına varmadan da bilgi edinebilirler ve bu bilgiler doğru ya da yanlış olmasına bakılmaksızın kabul görebilir. İstendik olmadan edinilen bu bilgilenme süreci eğitimin informal kısmını oluşturmaktadır.¹⁴ Sosyal medya da çevrede olduğu gibi birçok dini bilgiyi barındıran ve genç nesillerin aktif bir şekilde kullandıkları platformlardır ki bu sebeple birçok haber ve bilginin de kaynağı olabilmektedir. Gençlik dönemi öncesinde dini bilgilerin çoğu elde edinilmektedir ve öğrenciler bu sürece kadar sosyal medyanın sunduğu yanlış dini bilgileri de sorgulamadan ve araştırmadan kabul ederek doğru bilgiden mahrum kalabilmektedir.¹⁵

Yanlış dini bilginin sebeplerinden bir diğeri de batıl inanışlardır. Toplum tarafından uydurulan ve dini bir dayanağı olmayan bu inanışlar bazen tıpkı bir din gibi algılanmaktadır. Dinin, kültürel mirasın yanlış yorumlanması bilgisizlik, dinde yeri olmayan bir düşüncenin gerçek kabul edilmesi gibi sebeplerle toplumda hurafeler yayılmakta ve kişilerin bu kabullerinden vazgeçmesi kolay olmamaktadır.¹⁶ Bu yanlış yaklaşım da dine dair yanlış öğrenmelere ve bunun yayılmasına sebep olabilmektedir.

Bireylere sunulan din eğitiminde, özellikle çocukların hazırbulunuşlukları göz ardı edilerek ve “din dili” oluşmadan dini bilgilerin verilmesi ve uygun olmayan bir dil ile dinin anlatılmaya çalışılması, kavram kargaşasına ve bu kavramları doğru olmayan bir şekilde anlamlandırmaya çalışmalarına neden olmaktadır.¹⁷ Onat,

¹³ Abdülkerim Bahadır, ”Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002), 278-279.

¹⁴ Süleyman Akyürek, *Din Öğretimi Model-Strateji-Yöntem ve Teknikler* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021), 4.

¹⁵ Muhammed Fatih Turanalp, “İnternetin Ergenlere Olumsuz Etkileri Üzerine Din Eğitimi Temelli Bir Yaklaşım”, *Marife* 16/1 (Yaz 2016), 115-116.

¹⁶ Leyla Yıldırım - Fikret Karaman, “Bid’at ve Hurafelerin Ortaya Çıkış Sebepleri”, *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 2 (Güz 2020), 482-487.

¹⁷ Akyürek, *Din Öğretimi Model-Strateji-Yöntem ve Teknikler*, 16.

Ülkemizde dini bilginin ve geleneğin ayırt edilememesinin dini problemlere yol atıını ifade etmektedir. Bu sebeple, dini bilgilerimizin gözden geçirilmesi ve sağlıklı bir dini düşüncenin gelişimi için doğru bilgilendirmelere ihtiyaç vardır.¹⁸

Toplumumuzda din alanında bir bilgi boşluğunun olduğu görülmektedir ve bu boşluğun yanlış kaynaklar tarafından değil de din eğitimi almış ve din retimi yapabilecek nitelikteki kişilerce sistemli bir biçimde doldurulması gerekmektedir. Bireylerin çevrelerinden gözden geçirmeden ve sorgulamadan edindiği dini inançları alışkanlık haline getirmeleri onların yanlış dini bilgilerini arttırabilir. Yanlış bilgilerin yerine doğru dini bilgilerin benimsenmesi ve davranış değişikliğinin oluşturulmasında din retiminin katkısı önemlidir.¹⁹ Bu bağlamda araştırmanın problemi; “İlkokul ve ortaokul rencilerinin informal eğitim sürecinde edindikleri yanlış öğrenmeler ve bunların kaynakları nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir.

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma ile temel eğitimde, din dersi alan öğrencilerin yanlış öğrenmeleri ve bunların kaynakları tespit edilerek Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde öğrencilerin hazırbulunuşluklarının ne durumda olduğunun ortaya çıkarılması ve ilgili alana bir katkı sunulması hedeflenmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı ilkokul ve ortaokul rencilerinin informal eğitim sürecinde edindiği yanlış dini öğrenmelerin tespit edilmesi ve bunların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi retim Programı bağlamında incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın ana problemi “İlkokul ve ortaokul rencilerinin informal eğitim sürecinde edindikleri yanlış öğrenmeler ve bunların kaynakları nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda şu alt problemlere cevaplar aranmıştır:

1. İlkokul ve ortaokul rencilerinin informal eğitim sürecinde inanç konularına yönelik edindikleri yanlış öğrenmeler nelerdir?

2. İlkokul ve ortaokul rencilerinin informal eğitim sürecinde ibadet konularına yönelik edindikleri yanlış öğrenmeler nelerdir?

¹⁸ Hasan Onat, “Niçin Din Eğitimi?”, (Ankara: *Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu*, 1997), Düzenleyenler: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve TMER Dil retim Merkezi, 17-21.

¹⁹ Akyürek, *Din retimi Model-Strateji-Yöntem ve Teknikler*, 17-20.

3. İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin informal eğitim sürecinde ahlak konularına yönelik edindikleri yanlış öğrenmeler nelerdir?

4. İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin informal eğitim sürecinde Hz. Muhammed konularına yönelik edindikleri yanlış öğrenmeler nelerdir?

5. İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin informal eğitim sürecinde din ve kültür konularına yönelik edindikleri yanlış öğrenmeler nelerdir?

6. Öğrenme alanlarındaki yanlış öğrenmelerin kaynağı nedir?

7. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin yanlış öğrenmeleri düzeltmeye katkısı var mıdır?

3. Araştırmanın Önemi

Din eğitimi formal ve informal din eğitimi olarak iki alanda incelenmektedir. Formal din eğitimi, örgün eğitimi kapsarken belirli bir plan ve program dâhilinde gerçekleştirilir. Informal eğitim ise doğal ortamında kendiliğinden oluşur ve planlı, programlı değildir. Informal öğrenmeler ortamı belli olmadan gerçekleşir ve öğrencilerde olumlu ya da olumsuz yönde davranış değişikliği oluşturabilir.²⁰ Formal ya da informal öğrenmeler bir davranış değişikliğini beraberinde getirir ve bunlar şu şekilde gerçekleşebilir:

- Birey daha önce sergilemediği yeni bir davranışı gösterebilir.
- Hâlihazırda var olan davranışının niteliğini arttırabilir.
- Daha önce istemli ya da istemsiz olarak edindiği davranışlarını düzeltebilir.²¹

Birey, sürekli çevresi ile etkileşim halindedir. Çevre ile kurulan her bir etkileşim kişinin yaşantısını şekillendirmektedir. Yaşantılardan bazıları bireyde bir etki bırakmazken bazıları kalıcı bir iz oluşturmakta ve kişinin davranışında değişim meydana getirmektedir.²² Dine dair geçirilen yaşantılar da bireylerde izler bırakabilir.

²⁰ Altaş - Arıcı, “Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci”, 53.

²¹ Münire Erden, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş* (İstanbul: Alkım Yayınları, 1998), 19.

²² Özcan Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı* (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2012),7.

Bireyin bu yaşantıları onun dine karşı geliştirdiği bilgi, tutum, duygu ve davranışlarını oluşturur ve bunun sonucunda da dine dair öğrenmeleri gerçekleşir.²³ Bireyin çevre ile etkileşimi neticesinde kasıtsız olarak ve farkına varmadan edinilen bilgileri, din eğitiminin informal boyutu kapsamında değerlendirilmektedir.²⁴

Çocukların gelişim dönemi özellikleri bilinmeden, bilişsel ve duyuşsal hazırbulunuşlukları hesaba katılmadan yapılan tüm açıklama ve bilgilendirmeler çocuklarda kavram yanılgısına ve yanlış öğrenmelere sebep olabilmektedir.²⁵ Bu dönem kritik zaman dilimlerini de içinde barındırır ve hayatımızın sonraki döneminde sağlıklı bir birey olmamız bu dönemde atılan sağlam temellere bağlıdır. Nitekim çocukluk dönemi, bireylerin eğitimin tüm alanlarında olduğu gibi din alanında da sonraki yaşamına dair oluşturacağı inanç, tutum ve davranışlarının şekillendiği kritik süreçtir.

Çocukların dine dair inanç, tutum ve davranışları kendilerini özdeşleştirdikleri ve ilk defa iletişim kurdukları ailede şekillenmeye başlar. Dini bilginin oluşmasından önce çocukların dine karşı olumlu bir tutum kazanması gerekir ki bu da çocukların en çok güvendiği kurum olan ailede başlamalıdır. Bilinçli ebeveynler, çocukların dine karşı olumlu bir tutum edinmesini sağlarken dini bilgi edinmesi için de vazgeçilmez bir kaynaktır.²⁶ Gelişim özelliklerine paralel olarak verilen din eğitimi konuların ve kavramların anlamlandırılmasını sağlar. Konulara dair yapılan anlamlandırmaların değişmesi neticesinde din öğretimi çocukların anlamlandırmalarını sorgulamasına ve öğrendikleri ile ilgili bilinç kazanmalarına yardımcı olur.²⁷

Öğrencilerin ailelerinde ve çevrelerinde öğrendikleri dini bilgiler onların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi adına da hazırbulunuşluklarını oluşturmaktadır. Bu ön öğrenmeler bazen dersin işlenişini hızlandırırsa da bazen de istenmeyen durumların oluşmasına neden olabilmektedir. Aileden ve çevreden alınan bu dini bilgilerin birçoğu mantık süzgecinden geçirilmeden kabul edildiği için okullarda verilen din

²³ Akyürek, *Din Öğretimi Model-Strateji-Yöntem ve Teknikler*, 2.

²⁴ Akyürek, *Din Öğretimi Model-Strateji-Yöntem ve Teknikler*, 4.

²⁵ Akyürek, *Din Öğretimi Model-Strateji-Yöntem ve Teknikler*, 16.

²⁶ Gümrükçüoğlu, “Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü”, 39-57.

²⁷ Akyürek, *Din Öğretimi Model-Strateji-Yöntem ve Teknikler*, 16-17.

eğitimi sırasında öğrencilerin zihinlerinde bir karmaşaya neden olabilmektedir. Örneğin Kalaycı'nın yapmış olduğu çalışmada, öğrencilerin melekler ile ilgili sorulan sorulara verdikleri cevaplarda onların ön öğrenmelerinde eksik ve yanlış öğrenmelerin var olduğu tespit edilmiştir.²⁸ Var olan yanlış öğrenmelere ilişkin hem toplum nezdinde hem de öğrencilere temelden başlayarak verilecek eğitimler dinin mesajını doğru anlamak için fayda sağlayabilir.

Öğretmenler, öğretim programının uygulanması sürecinde öğrenme ortamlarını düzenlerken ve bu süreci planlarken öğrencilerin hangi konulara dair yanlış öğrenmelerinin olduğunu önceden bilme şansına sahip olurlarsa, öğrencilerin eksiklerini giderecek şekilde bir yol izleyebilirler. Öğrencilerin hazırbulunuşlukları göz ardı edilmeden ve bu yanlış öğrenmeleri düzeltilerek gerçekleştirilen bir eğitim öğretim süreci din eğitiminin daha doğru yapılmasını sağlayabilir.

İlgili alan yazın incelendiğinde informal öğrenme ortamlarının 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersindeki başarı ve tutumlarına etkisine²⁹, öğrencilerin edindiği dini bilgilerinde DKAB öğretmenini kaynak kişi olarak alıp almadıklarına³⁰, çocukların din eğitiminde ailenin rolüne³¹, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini ilk kez alan öğrencilerin karşılaştığı problemlere³², öğrencilerin dine dair ne tür sorular sorduklarına ve öğretmenlerin bunları nasıl cevapladığına ilişkin çalışmalara³³ yer verilmiştir. Ancak öğrencilerin yanlış dini öğrenmelerine ve bunların kaynaklarına ilişkin öğrencilere yönelik herhangi bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bu sebeple araştırmada, ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin informal eğitimde edindiği inanç, ibadet, ahlak, Hz. Muhammed, din ve kültür öğrenme alanlarındaki yanlış öğrenmelerinin tespitinin yapılması ve bunun

²⁸ Kalaycı, *İlköğretim Öğrencileri Gözünde Kaynak Kişi Olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni*, 60.

²⁹ Zeynep Ekinci, *İnformal Öğrenme Ortamlarının 4. ve 5. sınıf Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersindeki Başarı ve Tutum Düzeylerine Etkisi* (İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

³⁰ Gülsüm Kalaycı, *İlköğretim Öğrencileri Gözünde Kaynak Kişi Olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

³¹ Gümrükçüoğlu, “Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü”.

³² Akpınar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersini İlk Kez Alan Öğrencilerin Karşılaştığı Problemlerin Analizi*, 61.

³³ Erdal Zengin - Burcu Gezer Şen, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrencilerin Sordukları Sorular ve Öğretmenlerin Verdikleri Cevaplar”, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/40 (31 Aralık 2021), 56-70.

öğretim programı bağlamında incelenmesi hedeflenmiştir. Yapılan bu çalışma ile alan yazındaki bu eksikliğin giderilmesine bir katkı sunulabileceği düşünülmektedir.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada informal ortamlarda edinilen yanlış dini bilgiler ele alınırken örgün eğitim kurumlarında da oluşabilecek yanlış dini bilgiler üzerinde durulmamış ve konu, sadece informal eğitim ortamlarında edinilen yanlış dini bilgiler ile sınırlandırılmıştır. Yapılan çalışma Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında yer alan inanç, ibadet, ahlak, Hz. Muhammed, din ve kültür konuları ile sınırlandırılmıştır.

Bu araştırma 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Uşak Merkez ve Ulubey, Sivaslı, Karahallı ilçelerinden 4 tane 4. sınıf, 3 tane 5. sınıf, 4 tane 6. sınıf, 4 tane 7. sınıf ve 5 tane 8. sınıf öğrencisi olmak üzere toplamda 20 öğrenci ile sınırlandırılmıştır. Banaz ilçesinden gönüllü öğrenciye ulaşılamaması ve Eşme ilçesine ulaşımın kısıtlı olması sebebiyle buralardaki öğrencilerle görüşmeler yapılamamıştır.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1. DİN

Din insan hayatında önemli bir yere sahiptir ve insanın hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Birçok bilimin tespitine göre tarihteki toplumların da bir dini vardır ve dinsiz topluma rastlanmamıştır. Dinler insanlara var olma amaçlarını hatırlatarak toplumların da korunmasına katkı sunmuştur.³⁴

Din kelimesi Arapçada ve Kur’ân-ı Kerim’de farklı anlamları ifade etmiştir. Din kanun, hesap, hüküm, ceza, teslimiyet, adet, yol, ödüllendirme gibi anlamlar taşımaktadır. Batı toplumlarında ise saygı, anlamına gelen din “religion” kelimesi ile ifade edilmektedir.³⁵

Birçok kişi tarafından dinin tanımlaması yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları tüm dinlerin genel özelliklerini kapsarken bazıları ise İslam dinine özel olarak yapılmıştır. Tümer dini şu şekilde tanımlamıştır: “*Din insanların kendilerini ve tabiatı aşan, kaderlerini elinde tutana karşı gönül, söz ve davranışlarıyla sevgi, korku ve huşu duyguları içinde, yönelmeleri; iman ikrarı, ibadet, ayin ve törenlerle bu Yüce Tanrı veya İlâhi varlıkların rızasını kazanmaya, kurtuluşa ulaşmaya çalışmaları, böylece bir hayat tarzı ve cemaat oluşturmalarıdır.*”³⁶

“Şüphesiz ki, Allah katında din İslam’dır.”³⁷ ayeti bizlere Allah’ın katında gerçek dinin yalnızca İslam olduğunu vurgulamıştır. Bu ayetten hareketle birçok İslam âlimi din tanımını buna göre yapmıştır. Örneğin Akseki’nin din tanımı şu şekildedir: “*Din, Allah Teâla tarafından belirlenmiş, insanlara bu dünyada mutluluk*

³⁴ Baki Adam, “Din Hakkında Genel Bilgiler”, *Dinler Tarihi*, ed. Baki Adam (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 35.

³⁵ Adam, “Din Hakkında Genel Bilgiler”, 36.

³⁶ Günay Tümer, “Çeşitli Yönleriyle Din”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/1-4 (01 Ağustos 1986), 229-230.

³⁷ Al-i İmran suresi, 19. Ayet.

ve huzur veren yolları gösteren, Allah'a nasıl ibadet edileceğini açıklayan, onları diğer dünyada da rahata erdirecek olan kanunların bütünüdür."³⁸

Dinin tarifleri farklı disiplinler tarafından o disiplinin mahiyetini anlatacak şekilde yapılmıştır. Psikologlara göre "kişisel tecrübe", sosyologlara göre "toplumsal bir mesele", kelimcılara göre "aklın ve vahyin ışığında yürütülen sistem" olarak vurgulanmıştır. Din felsefesi alanında çalışmalar yapan Aydın'a göre ise "*Din, ferdi ve ictimai yanı bulunan, fikir ve tatbikat açısından sistemleşmiş olan, inananlara bir yaşam tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur. O bir değer koyma, değer biçme ve yaşama tarzıdır.*"³⁹

Dinin din eğitimi açısından da tarif edilmesi verilecek olan eğitimdeki dinin mahiyetinin ne olduğu ve sınırlarının anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Bilgin'e göre "*Din, insanın kayıtsız şartsız var olan Mutlak Varlığa yönelişi ve O'nun tarafından kuşatılışı*"⁴⁰ olarak tanımlanmıştır. Dinin tarifleri yapılırken sonsuz ve aşkın olan yaratıcı ile O'na itaat eden, bağlanan ve yaratıcıyı kavramaya çalışan bir fani varlık olan insan, yapılan tanımlamaların iki tarafını oluşturmaktadır. Din ve yaratıcı kavramlarının olduğu yerde inanç, sorumluluk, itaat ve ibadet kavramlarının da yer aldığı görülmektedir. Din, nakil yani vahiy yoluyla aktarılmaya çalışılırken gelenek ve görenekler de dinin algılanmasında etki göstermektedir.⁴¹

İnsanın içerisinde bir dine inanmaya dair meyil bulunur. Hz. Muhammed bunu fitrat kavramı ile açıklamış ve insanın inanma ihtiyacının fitratında var olduğunu ifade etmiştir. Keyifli'ye göre bir kişinin fitratındaki bu istek onun din eğitimi için hazır olduğunun göstergesidir.⁴² Fıtratta olan inanma isteği doğru bir eğitim ile geliştirilebilir ancak çevrenin kişiler üzerindeki etkisi de bu durumda göz ardı edilmemelidir. Bir kişinin inanma ihtiyacının doğru karşılanmadığı durumlarda aile, arkadaş ortamı, sosyal çevre, kitle iletişim araçları gibi birçok kaynak bu fitri

³⁸ Ahmet Hamdi Akseki, *İslam Dini* (Ankara: DİB Yayınları, 1970), 7.

³⁹ Mehmet Aydın, *Din Felsefesi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1990), 5.

⁴⁰ Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, 7.

⁴¹ Yıldız Kızılabdullah, "Eğitim, Öğretim ve Din", *Din Eğitimi El Kitabı*, ed. Recai Doğan - Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 49- 52.

⁴² Şükrü Keyifli, "Eğitim ve Din Eğitimi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2013), 117.

isteğin yönünü olumsuz etkileyebilir. Bu durumda da kişinin eğitime olan ihtiyacı karşımıza çıkmaktadır.

2. EĞİTİM

Eğitim insanın doğumundan başlayarak ölüm anına kadar sürekli hayatında var olan ve insanın değişim göstermesi anlamına gelen bir kavramdır. İnsan sürekli çevresi ile etkileşim halindedir ve etkileşimler onda bir değişime sebep olmaktadır. Değişimlerin olumlu, planlı, istendik ve kasıtlı olmasına eğitim denilmektedir.⁴³

Ertürk'e göre eğitim, *“Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.”*⁴⁴ Eğitim önceden belirlenen çizgiler doğrultusunda bireylerin davranışlarında değişim meydana getirmek için programlanmış etkinliklerin tümüne denir.⁴⁵ Eğitim kavramına benzer olarak terbiye kavramı da dilimizde sıklıkla kullanılmaktadır. Terbiye ise insanın değişmesi, gelişmesi, kemale ermesi için yapılan faaliyetlere denilmektedir.⁴⁶

Akyüz eğitimi: *“Kişinin zihni, bedeni, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının en uygun şekilde ya da istenilen doğrultuda geliştirilmesi, ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür.”* şeklinde tanımlamıştır.⁴⁷

Tanımlardan da yola çıkılacağı üzere eğitim kişilerde bir davranış değişikliği oluşturmaya çalışırken bunları bir süreç içerisinde gerçekleştirmektedir. Bu sürecin sonunda önceki duruma kıyasla bir değişikliğin olması gereklidir. Bazen eğitimde bu süreç ve değişimi oluşturma çabaları ön planda tutulurken bazen de sürecin sonundaki çıktılar önemsendir.

Eğitimin temeli aile ortamında atılmaktadır. Çocuklarına rol model olan ailelerin davranışları, eğitimin niteliğini etkilediği için ailede eğitim üzerinde durulması gereken bir konudur. Aile çocuklarına bilinçli ya da bilinçsiz, istendik ya

⁴³ Beyza Bilgin - Mualla Selçuk, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri* (Ankara: Akid Yayıncılık, 1991), 26.

⁴⁴ Ertürk, *Eğitimde “Program” Geliştirme*, 12.

⁴⁵ Kızılabdullah, “Eğitim, Öğretim ve Din”, 56.

⁴⁶ Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, 9.

⁴⁷ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi: M.Ö. 1000-M.S. 2013* (Ankara: Pegem Akademi, 2013), 2.

da istenmedik bir şekilde davranış değişikliği oluşturabilir. Aileden sonra okullar eğitimin en önemli ayağını oluşturmaktadır. Okullar eğitim faaliyetlerinin planlı ve programlı olarak yürütüldüğü bir kurumdur ve sunduğu sosyal ortamla beraber birçok davranışın öğretilmesine zemin oluşturmaktadır. Arkadaş, aile, çevre, kitle iletişim araçları, yazılı ve sözlü kaynaklar aracılığı ile de eğitim gerçekleşmektedir. Bu alanlar plan dâhilinde olmayıp istenmedik davranışların da ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Eğitim bu bağlamda iki kısma ayrılır: formal ve informal eğitim.⁴⁸

Topluma faydalı olan iyi insanlar yetiştirmek eğitimin hedeflerindendir. Toplumun ve bireylerin gereksinimlerinin dikkate alındığı ve onların beklentilerine cevap verecek şekilde düzenlenen eğitim, iyi insan ve toplum yetiştirme hedefine ulaşmaya yardımcı olur.⁴⁹ Bireyler bir toplumun üyesi haline gelirken o toplumun beklentilerine uygun davranışlar sergilemelidir çünkü bir kişinin bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması demek onun toplum ile iç içe olmasını gerektirir. Eğitim ile bireyler toplumun normlarını ve yaşam şeklini öğrenerek yaşadıkları çevreye uyum sağlarlar. Toplamların var olan kültürel birikimlerini de nesiller boyunca eğitim ile aktarırlar.⁵⁰

Eğitim, bireylere kültürel, sosyal, ekonomik ve kişisel yaşantılar kazandırmaktadır. Gelenek ve göreneklerine hâkim, kültürünü benimsemiş, vatanına karşı sorumluluklarını ve haklarını bilen, sosyal ilişkiler kurabilen, iş sahibi olarak geçimini sağlayan ve ülkesine katkı sunan bireylerin yetişmesi eğitimin amaçlarındandır. Başaran'a göre bireyler sunulan eşit eğitim ile bir kişi ne olabileceyse o şekilde eğitilmesi ve bu konudaki potansiyelinin en üst noktaya ulaştırılarak o alanda iş sahibi olması da eğitim ile gerçekleştirilebilmektedir.⁵¹

⁴⁸ Kızılabdullah, "Eğitim, Öğretim ve Din", 43-45.

⁴⁹ Keyifli, "Eğitim ve Din Eğitimi", 111-112.

⁵⁰ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1985), 37.

⁵¹ İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri* (Ankara: Yargıçoğlu Matbaası, 1974), 11-12.

Formal ve İnfomal Eğitim

Formal eğitim belirli bir plan ve program dâhilinde yapılmaktadır. Öğretilcek olanlar önceden belirlenmiştir. Eğitim alanında uzman kişilerce yapılmaktadır. Öğrenci, öğretmen, program, belirli bir mekân, girdiler ve çıktılar, ölçme ve değerlendirme eğitimi oluşturan unsurlardır. Formal eğitim, örgün ve yaygın olmak üzere iki alana ayrılır. Örgün eğitim resmi kurumlarda verilirken belirli yaş aralığındaki kişiler bu eğitimden yararlanırlar.⁵² Örgün eğitim okul öncesi kurumlar, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarında sunulmaktadır.⁵³ Yaygın eğitim ise yine plan ve program dâhilinde örgün eğitimdeki eksiklikleri tamamlamak, destek olmak, mesleki gelişimi sağlamak ya da meslek edindirmek amacıyla yapılmaktadır. Yaygın eğitim kısa süreli programlar dâhilinde sunulur ve belirli bir yaş sınırlaması yoktur.⁵⁴

Belirli bir plana ve programa bağlı olmayan, bir düzen içinde sunulmayan, denetlenemeyen ve kontrol altına alınamayan eğitim ise informal eğitimidir. Bu alanın kontrol edilemez olması olumlu ya da olumsuz çıktılarının oluşmasına sebep olmaktadır.⁵⁵ İnfomal eğitim, yaşantılar içinde kendiliğinden oluşmaktadır ve uzman bir öğretici eşliğinde yapılmaz, kontrol edilemez. İnfomal din eğitimi birçok dini bilginin edinildiği alandır.⁵⁶ Formal din eğitiminin hedeflerinden biri de informal alanda edinilen bu öğrenmeleri kontrol etmek, öğrenilen bilgilerin bilincine vardirmek, din alanındaki bilgi boşluğunu doldurmak ve yanlış bilgileri düzeltmektir.⁵⁷

Formal eğitim, örgün ve yaygın eğitim olarak iki başlık altında incelenmektedir. Örgün eğitimde belirli bir yaş aralığı eğitime konu edilirken yaygın eğitimde bu sınırlar bulunmamaktadır. Kişilerin okul çatısı altında almış oldukları temel eğitimi niteleyen örgün eğitim, belirli yasalarla düzenlenir ve okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarında verilir. Yaygın eğitim ise örgün eğitime girmeyen ya da örgün eğitime girdiği halde kişisel ilgi, yetenek ve

⁵² Nurettin Fidan - Münire Erden, *Eğitime Giriş* (İstanbul: Alkım yayınları, 1998), 3,13.

⁵³ Özcan Demirel - Ziya Kaya, *Eğitim Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2007),11.

⁵⁴ Erden - Fidan, *Eğitime Giriş*, 3.

⁵⁵ Erden - Fidan, *Eğitime Giriş*, 3-4.

⁵⁶ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 24.

⁵⁷ Akyürek, *Din Öğretimi Model-Strateji-Yöntem ve Teknikler*, 17.

ihtiyaçları doğrultusunda alınan eğitimleri kapsamaktadır. Formal eğitim, örgün ve yaygın eğitim ile belirli hedeflere ulaşırken bunları sistemli bir şekilde gerçekleştirmektedir.⁵⁸

3. DİN EğİTİMİ

Din ve eğitimden kaynağını alan din eğitimi bağımsız bir alandır ve bu kavram ne tek başına dini ne de tek başına eğitimi karşılamaz. Dinin ve eğitimin ortak noktası insan ve onun davranışlarıdır. İnsanın istenilen davranışlara yöneltilmesinde din ve eğitimin işbirliğine ihtiyaç vardır bu noktada da din eğitimi karşımıza çıkmaktadır. Din eğitimi kişinin fitratında var olan inanma eğiliminin ve dindarlığının doğru bir şekilde geliştirilmesine katkı sunmaktadır.⁵⁹

Tosun’a göre “*Din eğitimi, bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir.*”⁶⁰ Bireylerin davranışlarındaki değişimin kasıtlı ya da kasıtsız olması eğitimin planlı ya da plansız olması ile yakından ilgilidir. Bir kişi çevresindeki din ile ilgili yapılan konuşmalardan dahi kasıtsız olarak din ile ilgili bilgiler edinebilir. Kasıtlı ve yönlendirilen eğitimler formal din eğitimini ifade ederken kasıtsız ve kendiliğinden gerçekleşen öğrenmeler informal din eğitimi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶¹ Her iki alanda da bireyler din eğitimi ile var olan dini bilgilerini gözden geçirme, problemlerine dinin sunacağı bakış açısı ile çözüm bulma, eksik ve yanlış bilgilerinin farkına varma gibi becerileri edinebilirler.

Bireylerin var olan problemlere çözüm üretebilmesi için gelenekten faydalanmaması düşünülemez. Gelenekten faydalanmak demek onu olduğu gibi devam ettirmek anlamına gelmez. İçinde bulunulan duruma uygun olacak şekilde geleneğin de gösterdiği yolun harmanlanması, dönüştürülmesi gerekir. Geleneği tamamen göz ardı etmek de istenilen sonuca ulaştırmaz. Dini bilginin sunulduğu

⁵⁸ Altaş - Arıcı, “Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci” , 53-55.

⁵⁹ Keyifli, “Eğitim ve Din Eğitimi”, 117-118.

⁶⁰ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 23.

⁶¹ Akyürek, *Din ğretimi Model-Strateji-Yöntem ve Teknikler*, 4.

nakledilen metinleri ve bunlara bağılı olarak oluşan gelenekleri tanıyarak verilmek istenilen mesajın anlaşılması din eğitiminin önemli faaliyetlerindendir.⁶²

İnsan doğduğu andan itibaren içinde inanma duygusu taşıır ve bu duygunun sağlıklı bir şekilde geliştirilmesini din eğitimi sağlar. Verilecek olan din eğitimi disiplinler arası bir yol ile sunulmalıdır. İlahiyat, din sosyolojisi, din psikolojisi, din felsefesi ve eğitim gibi birçok alanın işbirliğı olmadan sunulan din eğitimi çocukların gelişimine sınırlı katkı sunabilir. Çocuklukta sunulan sağlam, bilimsel, nitelikli bir din eğitimi çocukların ileriki süreçte de hayatlarını anlamlandırmalarına fayda sağlayacaktır. Bireylerin gelişiminin, ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmadığı bir din eğitiminin istenilen hedeflere ulaştırması oldukça güçtür.⁶³ Bir çocuğun düşünce dünyasını şekillendiren kişilerin çocukların fiziki ve ruhsal tüm gelişimsel özelliklerini bilmesi gerekir. Bu bilgiler ışığında bir nesli şekillendirmelidir.⁶⁴ Doğru ve sağlıklı dini bilgi edinen bireyler dini yaşantılarında bir kişinin ya da kişilerin rehberliğine çok fazla ihtiyaç duymazlar.⁶⁵ Dinin temelinden sapmadan, bilimin katkılarının eklendiğı bir din eğitimi, kişilerin inanma ihtiyacının sağlıklı bir şekilde giderilmesini sağlar. Aileler ve din eğitimi veren kişiler çocukların inanca ilişkin sorularına cevaplar vermeli, meraklarını gidermeli, onların ihtiyaçlarını göz ardı etmemelidir. Fıtratlarında var olan inanma duygusu en doğru şekilde tatmin edilmelidir.

Bireyler içinde yaşamış oldukları toplumların düşünce yapılarından etkilenirler. Toplum kişi istese de istemese de birçok normlarını bireylere benimsetebilir. Benimsenen bu bilgiler bazen değişime ve dönüşüme tabi olmadan ve sorgulanmadan kalıcı hale gelir. Bireylerin her türlü bilgi edinimlerinde okuryazarlık becerisini kullanarak kendi mantık süzgecinden geçirdiklerini kabullenmesi dini bilgilerin de doğru seçimi adına önemlidir.⁶⁶ Dini okuryazarlık becerisi gelişmiş

⁶² Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, 6-7.

⁶³ Muhammed Ali Yazıbaşı, “Çocukluk Döneminde Din ve Din Eğitiminin Çocuklara Kazandırdıkları”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2017), 315-317.

⁶⁴ Guy Jacquin, *Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri (Kod: 4-F-54)*, çev. Mehmet Toprak (Remzi Kitapevi, 1969), 19.

⁶⁵ Remziye Ege, *Dinî Rehberlik: Bilginin Kaynağı ve Bilgi Üretme Süreçleri* (İstanbul: Şule Yayınları, 2015), 129.

⁶⁶ Gülşen Sayın, *Din Dersleri Öğretmenlerinin Dinî Bilgi Anlayışları ve Bunun Din Öğretimine Yansıması* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 349-351.

bireylerin yetişmesi örgün din eğitimi programlarının hedefleri arasındadır ve kendi öğrenmelerinden sorumlu olan ve düşünen bir neslin yetişmesi için önemlidir.

3.1. Gelişim Özelliklerine Göre Din Eğitimi

Bir insan hayatı boyunca fiziksel, duygusal, zihinsel(bilişsel), sosyal, ahlaki ve dini alanda değişim ve gelişim göstermektedir. Değişimin ve gelişimin gerçekleşmesi sosyalleşmenin artması ile de bağlantılıdır. Kişi çevresindekilerden bir şeyler öğreniyor olsa da kalıtım da bu değişimleri etkilemektedir.⁶⁷ Gelişim birçok alanı içeren genel bir kavramdır. Gelişim sadece fiziksel olarak bedendeki değişimler ile sınırlı değildir ve zihinsel olarak da bir ilerleme yaşanmaktadır. Büyüme, öğrenme, yaşantı, olgunlaşma, hazırbulunuşluk, kritik dönem gibi temel kavramlar gelişim ile bağlantılıdır çünkü gelişim bir bütündür.

3.1.1. Bedensel Gelişim

Bir çocuğun davranışlarının sebeplerini anlamak için onun içinde bulunduğu gelişim döneminin özelliklerini iyi bilmek gerekir. Bir bireyin hem beden hem de zihnen olgunlaşabilmesi için öncelikle büyümenin gerçekleşmesi gerekmektedir. Büyüme bebeklik, çocukluk ve gençlik dönemlerinde gerçekleşmeye devam ederken dönem dönem bu sürecin durağanlaştığı da gözlenmektedir. 0-2 yaş aralığında bebekler çevrelerine uyum sağlamaya çalışıp bedensel olarak hızlı bir gelişim göstermektedirler. Kızlar erkeklere göre ilk dört yıllık dönemde gelişim olarak daha önde gitmektedir ancak bu durum ergenlik döneminde değişmektedir.⁶⁸ Okul öncesi dönem bedensel gelişimin en hızlı olduğu dönemdir. Kişi bedensel olarak gelişim gösterirken diğer alanlarda da bu değişim gerçekleşmektedir. Diğer gelişim alanlarının sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için fiziksel gelişimin iyi olması gerekir.

⁶⁷ Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya* (Ankara: Gönül Yayıncılık, 2007), 32.

⁶⁸ Fatih Menderes Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2005), 31-35.

Beslenme, uyuma, giyinme gibi temel yaşam faaliyetlerinin karşılanıyor olması kişinin zihinsel gelişimi için de bir zemin oluşturmaktadır.⁶⁹

3.1.2. Duygusal Gelişim

Dışarıdan ve içeriden gelen etkilerin bir bireyde olumlu ya da olumsuz izlenimler oluşturmaları ve sonucunda beğenme ya da acı duymanın gerçekleşmesine duygu denir. Duygular çocukların tutumlarına ve davranışlarına şekil verdiği için öncelikle onların duygusal gelişim özelliklerini bilerek davranış değişikliği oluşturma çabasına girilmelidir.⁷⁰ Bir çocuğun duygusal gelişimini etkileyen etmenler bulunmaktadır. Bedensel gelişim, hormonların yapısı, yaşantılar ve öğrenilen duygular bunlardan bazılarıdır. Okul öncesi çağ duygusal gelişimin en kritik dönemidir. Öfke, korku, kıskançlık, kızgınlık gibi duygular bu dönemde ön plana çıkmaktadırlar.⁷¹

İlkokul çağındaki çocuklarda öfke, kıskançlık gibi saldırgan davranışlarda azalma görülürken tamamen bittiğini söylemek mümkün olmaz çünkü bazı çocuklar bu davranışları okul ortamında da sergilemeye devam etmektedirler. Okul ortamına giren çocuklarda çevrenin de etkisi ile duygularda değişimler meydana gelir. Ortaokul çağında ise çocuklar ergenliğin de etkisi ile çocukluktan çıkıp büyüklerine benzeme eğilimi gösterirler. Bu dönemde bireyler saygı görmek, eleştirilmemek, öğüt dinlememek, adaletle hükmedilmek isterler ancak bunların olmaması halinde öfkelenirler. Bağımsız bir birey olma isteğine çevresinden destek ararlar.⁷²

Çocukların duygusal gelişim süreçlerinin özelliklerinin bilinmesi onlara sunulan din eğitimi sırasında muhatapın içinde bulunduğu durumu anlamak ve ona göre yöntem geliştirmek için gereklidir. Çocuklar başlarda kendilerini duyguları ve bu duyguları anlatan davranışları ile ifade ederlerken zamanla zihinsel olarak gelişim gösterirler ve ifade biçimlerini değiştirirler.

⁶⁹ Hasan Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015), 52-54.

⁷⁰ Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, 63.

⁷¹ Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, 62-63.

⁷² Başaran, *Eğitim Psikolojisi Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri*, 115-119.

3.1.3. Bilişsel Gelişim

İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özellik akıl ve irade sahibi olmasıdır. Aklın ve iradenin varlığı kişiye dinen sorumluluk vermektedir. Senemoğlu'na göre bireyin akıl yürütmesini, algılamasını, dünyayı anlamasını ve öğrenmesini sağlayan zihinsel becerilerinin gelişmesine bilişsel gelişim denir.⁷³ Bilişsel gelişim kalıtım ve çevrenin etkisi altında gerçekleşmektedir. Olgunluk düzeyine ulaşan kişi bilişsel gelişime hazırdır.⁷⁴ Bir kişinin yaşantıları onun zekâsının gelişme düzeyi ile bağlantılıdır. Bir bireye sunulan zengin yaşantı alanları onun bilişsel gelişimine olumlu katkı sunacağı için okullardaki öğrenme ortamlarının hazırlanmasında buna dikkat edilmelidir. İstenilen davranış değişikliğinin oluşturulması için bireylerin bilişsel gelişim dönemi özelliklerinin bilinmesi gerekir.⁷⁵

Çocuklarda bilişsel gelişim zihnin görevlerine bakılarak beş bölüme ayrılmıştır. Bunlar: dil gelişimi, algısal gelişim, kavramların gelişimi, problem çözmenin gelişmesi ve yaratıcılığın gelişmesidir.⁷⁶

Sosyal çevrenin genişlemesi ile uyaran sayısının artması bireyde kavramların dolayısı ile de bilişsel gelişimin hızlanmasını sağlar. Okul dönemi ile birlikte yaşantılar artar, çocuklar biraz daha zihinsel olgunluğa ulaşırlar ve bundan dolayı da kavramlar çocukların zihninde netlik kazanır.⁷⁷

Bir çocuk altı yaşından sonra çevresindeki her şeyin aslını merak eder ve bu merakını gidermek için sorular sorar ve öğrenmek istediği şeylerden biri de dini konulardır. Çevresinde şahit olduğu, duyduğu birçok dini kavramın aslını öğrenmeyi ya da öğrendiklerini teyit ettirmeyi arzulamaktadır.⁷⁸ Bireyler önceki bilgileri ve yeni bilgileri arasında bir denge ve uyum sağlamaya çalışırlar. Eski öğrenmeler yenilerinin anlaşılması için bir basamak görevi görmektedir. Din öğretimi yapılırken de önceki dini öğrenmeler göz ardı edilmemelidir. Çocukların zihinlerindeki dini

⁷³ Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*, 32.

⁷⁴ Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*, 32-33.

⁷⁵ Başaran, *Eğitim Psikolojisi Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri*, 88.

⁷⁶ Başaran, *Eğitim Psikolojisi Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri*, 87.

⁷⁷ Başaran, *Eğitim Psikolojisi Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri*, 98.

⁷⁸ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013), 94.

şemalar dikkate alınmalı ve denge kurmalarını sağlayacak şekilde olumlu dini tutum kazanmaları sağlanmalıdır.⁷⁹

Bilişsel gelişim Piaget tarafından basamaklar halinde dört döneme ayrılmıştır. Bu dönemler içerisinde bireyler genel olarak aynı özellikleri gösterebilirler de farklılık gösteren bireyler de olmaktadır. Bilişsel gelişim dönemleri şunlardır:

- Duyusal-Hareket Dönemi (0-2 yaş)
- İşlem Öncesi Dönem (2-7 yaş)
- Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş)
- Soyut İşlemler Dönemi (11 ve üzeri yaş)⁸⁰

Duyusal-Hareket döneminde bebekler çevrelerini keşfetmek için duyularından ve hareket yeteneklerinden faydalanırlar. Bu dönemde duyu organlarının sınırları kadar düşünceye sahiptirler ve bundan dolayı nesnelerin sürekliliği ve korunum ilkesinin kazanılması henüz tam olarak gerçekleşmemiştir. Bu dönemdeki çocuklar bazı hareketleri defalarca tekrarlayabilirler, çevrelerini taklit edebilirler.⁸¹

Okul öncesi dönemde animizm ve antropomorfizm davranışları etkisini göstermektedir. Animizm cansız nesnelerin canlı gibi düşünülmesi, antropomorfizm ise somut olmayan şeylerin insani özellikler ile açıklanmaya çalışılmasıdır. Çocuk var olan şemalarını kullanarak tanımlayamadığı ve algılayamadığı şeyleri bildiklerinden hareketle açıklamaya çalışır. Allah'ın gökyüzünde aksakallı olarak hayal edilmesi de bu düşünce biçiminin bir sonucudur. Soyut düşüncenin gelişmemiş olması da bu durumda etkilidir.⁸²

Araştırmanın konusunu kapsayan temel eğitimde DKAB dersi alan öğrenciler yaşları itibarı ile somut işlemler (7-11) veya soyut işlemler (11 ve üstü) döneminin özelliklerini taşımaktadırlar. Somut işlemler dönemindeki gelişim özelliklerine bakıldığında çocuklarda problem çözme becerisi gelişmeye başlamaktadır. Bir

⁷⁹ Mustafa Köylü - Cemil Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), 56.

⁸⁰ Jean Piaget, *Çocukta Zihinsel Gelişim*, çev. Hüseyin Portakal (İstanbul: Cem Yayınevi, 2004), 15-16.

⁸¹ Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", 56.

⁸² Köylü - Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, 15.

durumun görünen kısmını kavrayabilen çocuklar bunun arka plandaki nedenlerini algılama becerisine henüz sahip değildirler. Nesneleri sıralama ve sınıflandırma becerisini de öğrenmektedirler. Çocuklar bu dönemde farklı fikirler arasında bağlantı kurabilme becerisini yeteri kadar edinememişlerdir.⁸³

10 yaşındaki çocuklar bilişsel olarak gelişme göstermeye devam etmekteyken çok boyutlu düşünme becerisini henüz kazanmamışlardır, soyut konuları da yeteri kadar iyi kavrayamamaktadırlar. Bu dönem okul hayatının başladığı ve aile dışında farklı otoritelerin varlığının görüldüğü ve hissedildiği dönemdir. Çocuklar bir çizgi film kahramanını ya da kendisine rol model olarak seçtiği kişileri, öğretmenlerini, taklit etmeye başlamaktadırlar.⁸⁴ Son çocukluk dönemine doğru çocukluklar ailenin mutlak otorite olmadığını, onların yanlış bilgilerinin de var olduğunu fark ederler ve anne babaya olan bağlanma duygusu sonsuz güç sahibi olan yaratıcıya yönelir. Ailenin, çevrenin, okulun çocukların gelişimlerinde etkisi vardır ve dini gelişimde de bu etki görülmektedir.⁸⁵

Soyut işlemler döneminde çocuklar akıl yürütme, soyut konular üzerine düşünme gibi birçok beceriyi kazanırlar. Olaylara gerçekçi bir şekilde yaklaşarak duygularıyla daha az hareket ederler. Savundukları bir fikre dair kanıtlar sunabilirler. Olaylara tek pencereden değil de birçok yönden bakabilirler. Çocukların bu dönemin başlarında düşünme becerileri artık daha çok olgunlaşmış ve kendi fikir yargılarını oluşturabilecek gelişim düzeyine ulaşmıştır.⁸⁶

3.1.4. Sosyal Gelişim

İnsan yalnız yaşamayan sosyal bir varlıktır ve çevresi ile sürekli etkileşim içindedir. Toplumun değerleri ve kültürü bireylere eğitim ile aktarılabilir. Toplumun kabul ettiği ve üst hedef olarak belirlediği idealler eğitim ile bireylere benimsetilir.⁸⁷ Sosyal gelişim tüm gelişim basamakları ile paralellik göstermektedir. Çocukların

⁸³ Köylü - Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, 16-17.

⁸⁴ Vernon Anderson, *Before You Teach Children* (Philadelphia: Lutheran Church Press, 1962), 83, akt. Mustafa Köylü - Cemil Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi* (Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), 17.

⁸⁵ Peker, *Din Psikolojisi*, 169.

⁸⁶ Robert E. Slavin, *Educational Psychology*: (NY, NY: Pearson, 2018), 35-37, akt. Mustafa Köylü - Cemil Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi* (Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), 17.

⁸⁷ Bayraktar Bayraklı, *İslam'da Eğitim* (İstanbul: Anda Neşriyat, 1980), 27-28.

sosyal ilişkiler kurmaya başlaması onun toplumun bir üyesi olması için önemli bir adımdır. Anne ve baba ile güvenli bir bağ kuran çocuklar, sosyal ilişki kurarken daha az güven problemi yaşarlar.⁸⁸

İnsanoğlu doğduğu andan itibaren başkalarına muhtaç olarak yaşamayı öğrenmektedir. Bu süreçte de çevresindekileri rol model alarak karakterini şekillendirmektedir. İçinde bulunduğu sosyal ortam onun karakter yapısının dinamiklerini oluşturmaktadır. Çocuklar çevrelerindeki kişilerin davranışlarını taklit ederek toplumun bir parçası olduklarını göstermek isterlerken zamanla taklit ettikleri davranışların nedenlerini kavrarlar ve bilinçli bir şekilde bunları sergilemeye devam ederler. Oyun oynama ve oyun kurma becerileri de onların sosyalleşmesi için gereklidir.⁸⁹ Sosyalleşme okul yıllarında artmakla birlikte hayat boyu devam eden bir süreçtir. Aile, çevre, arkadaşlar, televizyon, sosyal medya gibi birçok kanal çocukların sosyalleşmesinde etkilidir.⁹⁰

Çocukların özellikle son çocukluk ve ergenlik döneminde sosyal ilişkilerinin doğru kurulması için aile ile iletişimi önemsenmeli ve onlara iyi bir rehberlik yapılmalıdır. Bu süreç dış çevrenin aileden daha çok önemsendiği ve daha etkili olduğu bir dönemdir. Çocuklara bu dönemde sorumluluk bilinci kazandırılarak doğruyu ve yanlış öğrenmeleri için ailelerin çaba sarf etmesi gerekmektedir. Din eğitiminde istenilen başarının elde edilmesi için de sosyal çevrenin seçimi konusunda ailelerin çocuklarına yol göstermesi önemlidir. Bu süreçte ailelerin ve öğretmenlerin empati kurmayı ihmal etmeden çocuklara rehberlik yapması dikkat edilmesi gereken bir husustur.⁹¹

3.1.5. Ahlaki Gelişim

Çocuklar doğuştan bir ahlaki yapı ile dünyaya gelmezler. İyi ve kötüyü içinde barındıran çocuklar çevrenin de etkisi ile nasıl bir ahlaki yapıya sahip olacaklarını zamanla kendileri seçerler. Çocukların doğru ve yanlış ayırt etmesi için ilk ölçü

⁸⁸ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranış: Psikolojinin Temel Kavramları* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006), 354-356.

⁸⁹ Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 47-50.

⁹⁰ Emir Turan, *Televizyonla Yetişen Nesil Ekran Altı Çocukları* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1996), 35.

⁹¹ Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 50.

otorite kabul ettikleri anne, baba ve öğretmenlerinin davranışlarıdır. Temyiz yeteneği, vicdani gelişim, utanma duygusu gibi olgular ahlaki gelişimin bir kişide var olduğunu göstermektedir. Utanma duygusu ile çocuk yanlışlara yönelmekten kaçınır. Zihinsel gelişimin gerçekleşmesi kişinin akla ve mantığa uygun davranmasını sağlar. Okul dönemindeki çocuklarda adalet duygusu oldukça gelişmiştir. Ödül ve cezaya dayalı başlayan ahlaki gelişim, çevredekilerin tepkilerinin önemsenmesi ve kişinin kendi değer yargılarını oluşturması şeklinde gelişmektedir.⁹²

Ahlaki gelişim Hökelekli tarafından belirli evrelere ayrılmıştır. Bunlar;

- Ahlak öncesi dönem
- Benmerkezci dönem
- Başkalarına uygunluk dönemi
- Duygusal vicdan dönemi
- Akılcı vicdan ve evrensel ahlak dönemi⁹³

Çocuklar yaklaşık olarak üç yaşına kadar neyin iyi neyin kötü olduğunu ayırt edemezler. Okul çağına gelinceye kadar ki dönemde ise benmerkezci davranışlar sergilerler. Bu süreçte ailelerin çocuklara yardımseverlik, paylaşma gibi değerleri benimsetmesi gerekmektedir. Okul çağına gelen çocuklar ise çevrelerindeki otoritelere uygun davranışlar sergilerler. On yaşlarına gelince de davranışların nedenini anlamaya başlarlar ancak hala rasyonel kararlar yerine duygusal kararlar almaya devam ederler. Ergenlik çağına doğru ise bireyler davranışların nedenlerini analiz edebilir ve ahlaki olanı seçebilecek olgunluğa ulaşırlar.⁹⁴

3.1.6. Dini Düşünce Gelişimi

Güvenme, sığınma, bağlanma, inanma duyguları insanın fitratında bulunur ve bu duygular insanın dini duygularının da oluşmasını sağlamaktadır. İnsanın kendisinin aciz olduğunu fark etmesi onu yüce bir yaratıcının olduğu fikrine ulaştırmaktadır. İnsanın fitratında bulunan inanma eğilimi çevrenin de etkisi ile ortaya çıkmaktadır. 3-4 yaşlarında ortaya çıkmaya başlayan dini duygular,

⁹² Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 50-55.

⁹³ Hayati Hökelekli, *Çocukta Ahlak Gelişimi ve Eğitimi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998), 189-190.

⁹⁴ Hökelekli, *Çocukta Ahlak Gelişimi ve Eğitimi*, 189-190.

çocukların merak güdülerıyla birlikte çevrelerine sordukları sorular ile gelişme gösterir.⁹⁵

Dini duygu erken dönemde etkisini gösterebileceği gibi ortaya çıkması geç de olabilir ya da bu duygu söndürülebilir ki burada da bu durum büyük ölçüde aile ve çevreye bağlıdır. Dindar bir ailede yetişen çocuklarda dini duygu gelişimi daha erken olurken dindar olmayan bir aile çocuğun inanmaya olan meylini söndürebilir.⁹⁶ Dini duygunun oluşmaya başlaması ile çocuklar birçok soruyu ailelerine yöneltmektedirler. Çocuklardaki dini duygunun sağlıklı olması, sorulan sorulara uygun cevapların verilmesi yetişkinler için oldukça zor bir görevdir.⁹⁷

Çocukların dini sorularına cevap verecek konumda olan aile ya da öğretmenlerin onların dini gelişim dönemlerini bilmesi yöneltilen sorulara uygun cevaplar vermelerini sağlayabilir. Çocukluk dönemi dini gelişiminin basamaklarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- ❖ Himaye altında bulunma duygusu
- ❖ Kolay inanırlık
- ❖ Taklit
- ❖ Soru sormaya düşkünlük⁹⁸

Çocuklar sevgi görmek ve güven duymak isterler. Onların bu istekleri aileler tarafından karşılanır ancak zamanla inanma, bağlanma, sevgi gibi duygular Allah'a yöneltilmelidir. Sevgi ve merhamete dayalı bir din eğitimi ile güven duyulacak bir Allah inancı geliştirilebilir.⁹⁹ Çocuklar kolayca bir şeylere inanma eğiliminde oldukları için kendilerine anlatılanları itiraz etmeden kabul ederler. Çocukların sorgulamadan inanma eğilimlerinden yola çıkarak onlara gelişigüzel bilgiler verilmesine izin verilmemelidir. Eksik ya da yanlış öğretilen bilgilerin ileride düzeltilmesi zor olmakla birlikte çocuklarda dini duygunun olumsuz yöne sapmasına da neden olabilir.¹⁰⁰

⁹⁵ Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 72-74.

⁹⁶ Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", 65.

⁹⁷ Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, 89.

⁹⁸ Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", 66-69.

⁹⁹ Peker, *Din Psikolojisi*, 168-169.

¹⁰⁰ Bilgin - Selçuk, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri.*, 70.

Çocukların dini gelişim basamaklarından biri de taklittir. Çocuklar birçok davranışı taklit ederek öğrenmektedirler. Dini duyguları, ibadetleri de öğrenmesi ve bunları devamlı hale getirmesi için taklit ederek model alması önemlidir. Çocuklar kabul etmeye meyilli oldukları için aileden gördükleri dini davranışları severek kabullenirler ve taklit ederler. Taklitte başlayan dini yaşantılar çevrenin ve kişinin bireysel tutumları ile daha da derinleşir ve bireyin karakterini etkiler. Çocuklar sevgi gördükleri kişilerin davranışlarını daha çok taklit ederler, bu da din eğitimi verilirken sevgi ile yaklaşmanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.¹⁰¹

Çocuklar soru sormaya meraklıdır. Çevresindeki her şey hakkında soru sorarlar ve merak ettikleri şeyler oldukça fazladır. Çocuklarda uyanan bu merak duygusundan faydalanarak dini bilgiler yaş düzeylerine uygun olarak verilmelidir. Çocukların Allah, melek, ölüm, yaratılış, cennet, cehennem gibi alanlara dair soruları geçiştirilmemeli ve bu soruları sormaları engellenmemelidir. Sorulan sorular göz ardı edilmeyeceği gibi akademik bir anlatımla da cevaplandırılmamalıdır. Çocuğun merak duygusu tatmin edilmeli ve dini esaslara uygun bir şekilde doğru bilgiler sunulmalıdır.¹⁰² Arıcan ve Arıcı'nın yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin yanlış öğrenmelerini önleyebilmek adına DKAB derslerinde doğru dini bilginin uzmanlar tarafından sunulan bilgiler olduğu ve bunun dışındaki söylemlere uyulmaması gerektiği hatırlatılmaktadır.¹⁰³

3.2. Örgün Din Eğitimi

Okulların din eğitimindeki amacı bireyleri dindar yapmak değil onların dine dair bilinçli bir tavır oluşturmalarına yardımcı olmaktır. Dini davranışların doğru, anlamlı, geçerli, bilimsel ve mantığa uygun şekilde kabulünün sağlanmasıdır.¹⁰⁴

Din eğitimi toplumsal bir ihtiyaçtır ve din istismarının yapılmaması, dinin toplumda kargaşaya neden olmaması, batıl inanış ve hurafelere yönelmenin

¹⁰¹ Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, 68-69.

¹⁰² Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, 69-70.

¹⁰³ Sümeyra Arıcan - Handan Arıcı, “Sosyal Medyanın Gençlerin Din Algısına Etkileri”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (30 Aralık 2021), 1101.

¹⁰⁴ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 159.

engellenmesi açısından okullarda din eğitiminin doğru bilgilerle yapılması gerekir.¹⁰⁵ Mualla Selçuk'un deyimiyle “*yetişmekte olan nesle din hakkında doğru bilgi vermek, onların toplumda yaygın olan zihniyetler üzerinde düşünmelerini sağlamak ve gençleri bilinçlendirmek...*” örgün din eğitiminin amaçlarındandır.¹⁰⁶ Okullardaki din eğitiminin hedefleri:

- Kişinin kendini gerçekleştirmesine katkı sağlamak,
- Sosyal hayattaki dine yabancı kalmama ve uyum sağlamak,
- Dinin bireysel bir olgu olduğunu zannetmemek ve evrensel boyutunu kavramak,
- Dinin ana kaynaklarını tanıtmak ve batıl inanışlardan uzaklaştırmak, dini kaynakları kullanabilecek yeterliliği kişilere kazandırmak,
- Kültürümüzdeki dinin izlerinin farkına vardırmak,
- Ahlaklı olmak için dinin öğretilerinden faydalanmaktır.¹⁰⁷

3.3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programları öğrencilerin din ve ahlak ile ilgili objektif bilgi edinmelerini sağlar. Din ile ilgili doğru bilgiler vermek, öğrencilere din hakkında bilinç kazandırmak, sunulan seçenekler arasında doğru olan bilgiyi sorgulama ve seçme becerisini geliştirmek programın en önemli amaçlarındandır. Akıl yürüterek özgür seçimler yapabilen bilinçli bireylerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı dinin hayatın bir parçası olduğunu ve hayatı anlamlandırmadaki rolünü fark eden; bizi biz yapan millî, manevi ve ahlaki değerleri benimseyen; tüm farklılıklarımıza rağmen bir arada yaşama becerisi kazanmış bireyleri yetiştirmeyi ve onları toplumun birer üyesi haline getirmeyi hedeflemektedir.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, “Din Öğretiminde Öğretmenin Rolü ve Din Dersi Öğretmeni Yeterlilikleri (Türkiye Örneği)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/1, (Eylül 2011), 8-9.

¹⁰⁶ Mualla Selçuk, “Din Eğitiminin Kuramsal Temelleri (Zihin Gelişimi Açısından Bir Deneme)”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 4, 1997, 29-30.

¹⁰⁷ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 160-161.

¹⁰⁸ Milli Eğitim Bakanlığı, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu”, <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=22>.

3.4. Öğretim Programında Yer Alan Konular

Bir konunun ardışık olarak sınıf seviyelerinde genişletilerek verilmesidir. Bu yapıya göre birbiri ile ilintili olan konular basamaklara ayrılarak aşamalı bir şekilde verilmektedir. Her sınıf düzeyinde var olan üniteler buna göre planlanır. Öğrenme alanları öğretim programında sunulacak olan konular ile ilgili genel bir çerçeve çizerken disiplin içi ve disiplinler arası konu ilişkilendirmeleri de yapılmaktadır.

2018’de hazırlanan öğretim programında benzer muhtevaya sahip konuların sarmal yapıda programa eklendiği görülmektedir.¹⁰⁹ 2024 yılında yeni öğretim programı hazırlanmış olmasına rağmen 4 ve 5. sınıflarda uygulamaya koyulacaktır. Bundan dolayı hala kullanılmakta olan 2018 DKAB Öğretim Programı hakkında bilgi vermek gerekirse 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflara göre ünitelerin dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 1 incelendiği zaman birinci ünitelerin inanç, ikinci ünitelerin ibadet, üçüncü ünitelerin ahlak, dördüncü ünitelerin Hz. Muhammed ve beşinci ünitelerin din ve kültür öğrenme alanlarını içerdiği görülmektedir.

Tablo 1. DKAB Öğretim Programında Yer Alan Üniteler

Sınıflar	1. ünite	2.ünite	3.ünite	4.ünite	5.ünite
4	Günlük Hayattaki Dini İfadeler	İslam’ı Tanıyalım	Güzel Ahlak	Hz. Muhammed’i Tanıyalım	Din ve Temizlik
5	Allah İnancı	Ramazan ve Oruç	Adap ve Nezaket	Hz. Muhammed ve Aile Hayatı	Çevremizde Dinin İzleri
6	Peygamber ve İlâhi Kitap İnancı	Namaz	Zararlı Alışkanlıklar	Hz. Muhammed	Temel Değerlerimiz
7	Melek ve Ahiret İnancı	Hac ve Kurban	Ahlaki Davranışlar	Allah’ın Kulu ve Elçisi Hz. Muhammed	İslam Düşüncesinde Yorumlar
8	Kader İnancı	Zekât ve Sadaka	Din ve Hayat	Hz. Muhammed’in Örnekliliği	Kur’ân-ı Kerim ve Özellikleri

¹⁰⁹ Hayati Tetik, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 2010-2018 Öğretim Programı Ünite ve Kazanımları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Universal Journal Of Theology* 3/1 (30 Mart 2018), 69.

3.4.1. İnanç

İnanç bir yaratıcının tasdik edilmesi, doğrulanması, şüpheyi yer vermeden gönülden inanılması demektir. İslam dininde inanç kavramının yerine iman kelimesi de kullanılmaktadır. İnanç belirlenen bir hükmün üzerindeki fikirlerimizdir. Bir hüküm kabul edileceği gibi inkâr da edilebilir ya da ikisinin arasında kalarak şüphe de duyulabilir. Dini inanca sıcak bakan kişiler önce kabul ve tasdik aşamasından geçerler. Dinin varlığına inanan kimseler inanç esaslarını kabul ettikten sonra bunların varlığını onaylar. Kabul ve onay sürecinden geçtikten sonra var olan dinin kurallarına, esaslarına itaat ve bunlara uyum aşaması başlar.¹¹⁰ İslam dininde iman edilmesi gereken esaslar ise şu şekilde belirtilmiştir:

- ✓ Allah’a iman
- ✓ Meleklerle iman
- ✓ Peygamberlere iman
- ✓ Kutsal kitaplara iman
- ✓ Ahiret hayatına iman
- ✓ Kaza ve kadere iman

Dini inancın temeli Allah inancıdır. Kişinin bir dine inanmasının farklı sebepleri vardır. Bu etmenler kişiden kişiye değişebileceği gibi birbirini de etkilemektedir. Bireyler modelden öğrenme yoluyla anne ve babanın dinini benimsemektedirler ve dini inancı en çok etkileyen faktör bu olarak görülmektedir.¹¹¹ Allah’ın varlığına olan inanç genellikle taklit ile başlar. Taklitten sonra inancını sağlam temele oturtmak isteyen bireyler bu konu hakkında bilgi sahibi olmak isterler. Taklit ve ilim aşamasından sonra inancı yaşayıp tecrübe ederek inancından zevk alma aşaması başlar.¹¹² Öğrencilerin taklit ile başladıkları inanma ihtiyaçlarının temellendirilmesi için inanç konularında bilgilendirmelerin yapılması gerekir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında birinci ünitelerde inanca dair konulara yer verilmiştir. Bu üniteler programda şu şekilde yer almıştır:

¹¹⁰ Peker, *Din Psikolojisi*, 71-74.

¹¹¹ Peker, *Din Psikolojisi*, 75-77.

¹¹² Aydın, *Din Felsefesi*, 15-16.

- Günlük Hayattaki Dini İfadeler
- Allah İnancı
- Peygamber ve İlâhi Kitap İnancı
- Melek ve Ahiret İnancı
- Kader İnancı

3.4.2. İbadet

Sözlük anlamı olarak yaratıcıya yönelmek, tapmak, boyun eğmek, itaat etmek demektir. Yaratıcıya olan sevginin ve bağlılığın gösterilmesi ibadetler ile sağlanır. İnsanın içindeki inanma duygusunun yansıması olan ibadetler belirli bir form ve biçimde sergilenmektedir. Kur'an'da ibadetlerin mahiyeti, kime yapılacağı, nasıl yapılacağı ile ilgili bilgiler verilirken ibadetlerin yapılış şekilleri daha çok Hz. Muhammed tarafından açıklanmıştır.¹¹³

İbadet konusundaki sunulan bilgiler ışığında öğrencilere ibadetlerin ne olduğu, amaçları, nasıl yapıldığı, bireysel ve toplumsal faydalarının neler olduğu ile ilgili bilgiler verilmektedir. İbadet konusuna öğretim programında ikinci ünitelerde yer verilmiştir. Bu üniteler şunlardır:

- İslam'ı Tanıyalım
- Ramazan ve Oruç
- Namaz
- Hac ve Kurban
- Zekât ve Sadaka

Ayrıca ünitelerin içeriğine bakıldığında zaman abdest, umre, mukabele, fitre, Kur'an okumak, dua etmek, hayır yapmak gibi başka ibadetlere de yer verilmiştir.

¹¹³ Hayreddin Karaman (ed.), *İlmihal* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 217-218.

3.4.3. Ahlak

Bir toplumdaki kişilerin uymak zorunda oldukları ve benimsedikleri davranışlara ve kurallara ahlak denir.¹¹⁴ Birçok Müslüman ahlakçılar ahlakı İbn Miskeveyh'in yapmış olduğu “*nefiste yerleşen huy*” olarak tanımlamaktadırlar. Ahlak insanın davranışlarını ve davranışların karakterini, eylemlerinin nedenlerini şekillendiren, toplumun belirlediği kuralları ve insanların seçimli fiillerini ifade eder.”¹¹⁵

İslam dini güzel ahlakı tamamlamayı ve değerleri kişilere benimsetmeyi tavsiye etmektedir. Ahlak konusunda öğrencilerin erdemli davranışları benimsemesini ve bunları karakter haline getirmesini hedeflemektedir. Bireylerin ahlaki davranışlarının dini boyutunu fark etmeleri, kötü alışkanlıklardan kaçınmaya istekli olmaları, kul hakkı ve özel hayatın gizliliğinin önemi gibi konulardaki öğrenmeleri ahlaka dair verilen eğitim ile mümkün olmaktadır. Ahlak konusu dersin hem ismini taşıması hem de dinin her alanında var olması nedeniyle öğretim programının birçok yerinde varlığını göstermektedir. Ancak özel olarak her sınıf düzeyinde üçüncü üniteler ahlak ile ilgilidir. Bu üniteler şu şekilde sıralanabilir:

- Güzel Ahlak
- Adap ve Nezaket
- Zararlı Alışkanlıklar
- Ahlaki Davranışlar
- Din ve Hayat

3.4.4. Hz. Muhammed

Hz. Muhammed Allah tarafından insanlara gönderilen son peygamberdir. İnsanlara İslam dinini anlatmak, örnek hayatı ile dinin uygulanabilir olduğunu göstermek amacıyla peygamber olarak görevlendirilmiştir. Ahlaki olarak üstün özelliklere sahip olup fikirleri ve davranışları ile geçmiş dönemlerde olduğu gibi hala

¹¹⁴ TDK Sözlük Anlamı, (Erişim 28 Şubat 2024). <https://sozluk.gov.tr/kelime=ahlak>

¹¹⁵ Recep Kaymakcan - Hasan Meydan, *Ahlak, Değerler ve Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2016), 16-19.

insanları etkilemeye devam etmektedir. İslam dinini daha iyi anlamak ve uygulamak için onu en güzel şekilde temsil eden Hz. Muhammed'in hayatını bilmek gerekir. Hz. Muhammed'in ailesi, çevresi, kişilik özellikleri, peygamberlik öncesi ve sonrası dönemdeki yaşantısı, ahlaki özellikleri gibi konular onu daha yakından ve daha iyi tanımayı sağlamaktadır.

Hz. Muhammed'in hayatından hareketle verdiği mesajın doğru bir şekilde anlaşılması için tüm sınıflar bazında dördüncü üniteler onun hayatı hakkında bilgiler içermektedir. Bu üniteler şöyledir:

- Hz. Muhammed'i Tanıyalım
- Hz. Muhammed ve Aile Hayatı
- Hz. Muhammed
- Allah'ın Kulu ve Elçisi Hz. Muhammed
- Hz. Muhammed'in Örnekliği

3.4.5. Din ve Kültür

Din ve kültür konusunda öğrencilere İslam dininin sosyal hayatımızdaki yansımaları hakkında bilgiler verilmektedir. Aile, kültür, mimari, musiki, edebiyat, gelenek ve görenekler, örf ve adetler gibi toplumsal hayatın unsurlarından ve dinin bunlara yansımalarından bahsedilmektedir. Din ve kültür alanında öğrencilere değerlerimizdeki dini izleri korumaya özen gösterme bilinci kazandırılmaya çalışılır. Öğrencilerin dini doğru bir şekilde tanıma ve yorumlama noktasında kültürün rollerinin farkına varmaları sağlanır. Tüm sınıflarda beşinci üniteler din ve kültür alanına dair bilgiler içermektedir. Bu üniteler şunlardır:

- Din ve Temizlik
- Çevremizde Dinin İzleri
- Temel Değerlerimiz
- İslam Düşüncesinde Yorumlar
- Kur'an-ı Kerim ve Özellikleri

3.5. Yaygın Din Eğitimi

Yaygın din eğitimi, örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitimi ve öğretiminin dışında, halkta din konusunda farkındalık uyandırmak, onları yanlış inanışlar olan batıl inanç ve hurafelerden uzaklaştırmak, dinin toplumsal hayatı düzenleyen ilkelerini bireylere kazandırmak ve ibadetlerin doğru bir şekilde yerine getirilmesine yardımcı olmak amacıyla farklı mekânlarda yapılan etkinlikleri kapsamaktadır.¹¹⁶

İslam dininin yayılması konusunda birinci yöntem yaygın din eğitimi olmuştur. Evlerde, sohbetlerde, suffe ve mescitte, hutbe ve vaazlarda daha uzakta olan topluluklara mektuplar gönderilerek veya İslâm dinini öğretebilecek kişileri farklı toplumlara göndermek suretiyle yaygın din eğitimi faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.¹¹⁷ Hz. Muhammed'den sonraki süreçte de saraylar, vakıflar, kitapçı dükkânları, bilginlerin evleri, ilim meclisleri, din adamlarının evleri, camiler, Kur'an kursları, halk eğitim merkezleri, dergâhlar, tekkeler gibi günlük hayatın parçası olan birçok kurumda yaygın din eğitimi faaliyetleri devam ettirilmiştir.¹¹⁸

Yaygın din eğitimi her yaş ve düzeydeki bireylere uygun yöntem, teknik ve iletişim becerileri kullanılarak dini ve ahlaki konularda doğru bir şekilde bilgiler verilmesini hedef edinir. Toplumun din ve ahlak konusunda aydınlatılması, gelecek nesiller ve geçmiş kuşak arasında dini anlayışta oluşabilecek farkların azaltılması, dinin hayatımızdaki yerini fark etme ve ondan faydalanma gibi konular yaygın din eğitiminin amaçlarındandır.¹¹⁹

Cami ve mescitlerde ibadetler vesilesiyle halka yapılan vaazlar ve verilen hutbeler yaygın din eğitiminin başlangıcını oluştururken zamanla bu eğitim ihtiyaçlar doğrultusunda kurumsallaşmış ve Diyanet İşleri Başkanlığının bünyesindeki faaliyetler ile gerçekleştirilmeye devam etmektedir.¹²⁰

¹¹⁶ Hüseyin Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 128.

¹¹⁷ Mehmet Bulut, "Yaygın Din Eğitimi", *Diyanet İlmî Dergi* 29/3 (1993), 3- 9.

¹¹⁸ Aytekin Demircioğlu - Büşra Çelik, "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1-2 (2019), 9-11.

¹¹⁹ Hüseyin Yılmaz, "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (15 Aralık 2001), 334.

¹²⁰ Recai Doğan, "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", *Din Eğitimi El Kitabı*, ed. Recai Doğan - Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 281-284.

Yaygın din eğitimi sistemli bir şekilde yürütülen eğitim faaliyetidir. Örgün eğitim dışında yapılır ve gelişigüzel değil plan program dâhilinde yürütülür. Örgün eğitimde verilen din eğitiminden eksik kalan ya da geliştirilmesi gereken yönler yaygın din eğitimi yoluyla tamamlanır.¹²¹ Örgün din eğitiminde din eğitimi bilgi düzeyinde tarafsızca sunulurken yaygın din eğitiminde bilişsel boyutun yanında psikomotor beceriler kazandırmak da amaçlanmıştır. Yaygın din eğitimi verilirken muhataba alınan kitlenin fiziksel, psikolojik ihtiyaçları göz ardı edilmemelidir.¹²²

Yaygın din eğitiminin hedef kitlesi geniş bir yaş aralığına sahip olup farklı coğrafi bölgelere, gereksinimlere, faaliyetlere ve öğrenme kabiliyetlerine göre değişiklik göstermektedir. Yaygın din eğitiminin yaş grupları örgün eğitimin düzeyine göre şu şekilde gruplandırılabilir:

- Okul öncesi dönem
- Okul çağı dönemi
- Okul çağı sonrası dönem
- Örgün eğitimini tamamlayamamış ya da hiç okula gitmemiş olan bireyler.¹²³

4. DİNİ BİLGİNİN KAYNAKLARI

4.1. Ailede Din Eğitimi

Aile eğitimin ilk başladığı yerdir. Aile üyelerinin her biri kişinin şahsiyetinin oluşmasında etkilidir ve burada en büyük rol ise anneye aittir.¹²⁴ Dini tutumların oluşmasında birçok iç ve dış etmenler olsa da aile, bireyi etkileyen en önemli unsurların başında gelmektedir. Çocuklar ailelerinin tutumlarını içselleştirmekte ve sonra çocukların düşüncelerinde değişimler meydana gelse de ailedeki deneyimin izleri silinmemektedir.¹²⁵ Aileler çocuklarının biyolojik ve fiziki ihtiyaçlarını karşılarlarken onların yaşam becerilerini kazanacakları eğitimin de gerçekleştirildiği bir kurumdur. Aile çocukların hayata dair sahip oldukları birçok bilginin kaynağıdır.

¹²¹ Demircioğlu - Çelik, “Yaygın Din Eğitiminin Neliği”, 12.

¹²² Doğan, “Yaygın Din Eğitiminin Neliği”, 287-288.

¹²³ Demircioğlu - Çelik, “Yaygın Din Eğitiminin Neliği”, 14.

¹²⁴ Mehmet Faruk Bayraktar, “Ailenin Eğitim Görevi”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2 (1995), 128.

¹²⁵ Peker, *Din Psikolojisi*, 155.

Diyanet İşleri Başkanlığının TÜİK ile beraber yaptığı “Türkiye’de Dini Hayat Araştırması” sonuçlarına göre katılımcıların çoğu dini bilgilerinin kaynağı olarak ailesini ve yakın çevresini göstermektedir. Bu oran %91,8 olarak tespit edilmiştir.¹²⁶ Aynı araştırmada dini bilgilerin en çok hangi yaş aralığında öğrenildiğinin tespit edilmesi için de sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların %47,4’ü 6-10 yaş arasında, %30,1’i 11-13 yaş arasında genel orana bakılınca ise %90’dan daha fazla kişinin 16 yaşından önce dini bilgilerini edindikleri sonucuna ulaşılmıştır.¹²⁷ Bir bireyin dindarlığı ile ailenin dindar olması arasında büyük bir ilişki vardır. Ailenin taklit edilmesiyle başlayan din eğitiminin bu ayağının eksik olması okullarda sunulan din eğitiminin kişiyi istenilen verime ulaştıramaması anlamına gelmektedir.¹²⁸ Ailenin dini duygunun gelişmesindeki rolünün ne kadar etkili olduğu ortaya koyulmuş olsa da yanlış bir dini tutumun oluşmasında da ailenin rolü oldukça büyüktür. Ailede verilen yanlış bir eğitim çocukların dini duygu ve düşüncelerinin oluşmamasına, yanlış yönelmesine, dinden soğumasına neden olabilir.¹²⁹

Sosyalleşmeye başlayan çocuklar aileden başka ortamlarla da tanışırlar ve onlar için yeni bilgi edinme kaynakları artmış olur. Çocukların arkadaş, çevre, öğretmen, sanal mecralar gibi birçok ortamdan olumlu ya da olumsuz dini bilgiler edinmesi ailenin çocuklarına iyi bir rehberlik yapmasını gerekli kılmaktadır.¹³⁰

Aileler çocuklarına her konuda olduğu gibi dini konularda da rehberlik yaparken kaynaklar aracılığı ile doğru bilgiler sunmalıdırlar. Dinin özünde ve ana kaynaklarında olmayan yanlış bilgiler, batıl inanışlar, hurafeler konusunda dikkatli olmalılardır. Dini bilginin kitaplardan öğrenilmesi yanlış dini bilgi edinme ihtimalini azaltabilir. Bunun için de aileler dini kitap okumaya istekli olmalı ve çocuklarını da bu konuda teşvik etmelidir.

Özdemir’in yapmış olduğu araştırmasında aile fertlerinin dini kitap okuma oranlarının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Doğru bilginin kaynaklar aracılığı

¹²⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması* (Ankara: 2014), 114.

¹²⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması*, 111- 112.

¹²⁸ Beyza Bilgin, *İslam ve Çocuk* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004), 131.

¹²⁹ Hüseyin Peker, “Ailede Din Eğitiminin Psikolojik Esasları”, *Diyanet İlmi Dergi* XXI/1 (1985), 21.

¹³⁰ Ömer Özdemir, *Din Eğitiminde Ailenin Yeri ve Önemi* (Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, 2022), 67.

ile elde edileceği göz önünde bulundurulursa bu oranın düşük olması, ailelerde doğru bir dini eğitimin yapıldığına ilişkin olan inancı zayıflatmaktadır.¹³¹

Anne ve babalar ile yapılan bazı araştırma sonuçlarına göre ebeveynler dini bilgilerinin eksik olduğunu ifade etmektedirler.¹³² Dini bilgi eksikliği sorulan soruların cevapsız kalmasına ve yanlış bilgiler ile bu boşluğun doldurulmaya çalışılmasına neden olabilir. Ebeveynlerin eğitilmiş bireyler olması ile çocuklarına doğru dini bilgi vermesi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi arttıkça doğru bilgi verme oranı da artmaktadır. Eğitim almış aileler çocuklarına iyi bir dini eğitim verebilmektedir ve çocuklarına korku motifli bir din anlayışı sunmaktan da kaçınmaktadırlar.¹³³ Gündüz, annelerin eğitim durumlarının artmasıyla çocuklarına yanlış olan davranışlarında cehennem korkusundan bahsetme durumunun azaldığını tespit etmiştir.¹³⁴

Aile din eğitiminin vazgeçilmez bir ayağıdır ve ailenin dine karşı tutumu çocuğun da tutumunu şekillendirmektedir. O halde ailede verilen din eğitiminin niteliğinin artırılması ileriki süreçte oluşabilecek olumsuz durumların önüne geçilmesini sağlayabilir. Özdemir'in yapmış olduğu araştırmaya göre ailelerin %90'ı çocuklarına din eğitimi kendilerinin verdiğini, %7'si dışarıdan destek aldığını, %3'ü ise aile büyüklerinin bu konuda kendilerine yardımcı olduklarını belirtmişlerdir. Din eğitimi temelde aile içerisinde karşılanmaya çalışılsa da ailelerin büyük çoğunluğu verdikleri eğitim konusunda kendilerini yetersiz görmektedir. Din eğitimi verirken ahlak ve değer öğretiminde başarılı olduklarını ifade eden aileler, inanç ve ibadet konusunda zorlandıklarını söylemişlerdir. Aileler kendilerini din eğitimi verme konusunda yetkin görmemekte ve çevresel etmenler, medya bu yetersizliklerinin sebeplerinden bazılarıdır. Aileler din eğitimi konusunda daha fazla rehberliğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bağlamda onların eğitilmesi için daha fazla

¹³¹ Özdemir, *Din Eğitiminde Ailenin Yeri ve Önemi*, 97.

¹³² Osman Gül, *Ailenin Dinî Eğitimi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004) , 40 ; Ayşe Koyuncu, *Okul Öncesi Çocukların Din Eğitiminde Annenin Rolü ve Karşılaştıkları Güçlükler* (Rize: Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008) , 50.

¹³³ Özdemir, *Din Eğitiminde Ailenin Yeri ve Önemi*, 156.

¹³⁴ Fatma Gündüz, *Okul Öncesi Dönem Çocuğunda Dinî Tasavvurlara Psikolojik Bir Yaklaşım* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 62.

sayıda programlar düzenlenmeli ve çocukların dini eğitimi daha bilinçli bir şekilde verilmelidir.¹³⁵

4.2. Sosyal Medya, Kitle İletişim Araçları ve Din

Teknolojinin gelişmesi ile dijital medyanın varlığını göstermesi ve hayatımızda hızlıca yer edinmiş olması kaçınılmazdır. Dijital medyanın gelişmesi sanayiden ticarete, sağlıktan ulaşıma birçok alanı etkilerken din de bu gelişimden kaçınılmaz olarak etkilenmiştir. Bireyler bilgi sahibi olmak, eğitim ihtiyaçlarını karşılamak, merak ettikleri konuları araştırmak, ibadetleri öğrenmeyi kolaylaştırmak ya da hatırlatmak için dijital medyayı kullanmaktadırlar.¹³⁶

Teknolojinin gelişmesi toplum hayatında birçok yeniliklere ve değişime yol açmıştır. Hayatımızın her alanında yer edinen teknoloji iletişim kurmamız için de farklı birçok kanal oluşturmuştur. Televizyondan radyoya, telefondan bilgisayarlara kadar teknolojik cihazlar sayesinde dünya küreselleşmiş ve iletişim kurmak, bilgiye ulaşmak, eğlenmek gibi birçok iş daha kolay halledilebilir hale gelmiştir. Kitle iletişim araçları yerini yavaş yavaş sosyal ağlara bırakmaya başlamıştır. İletişimin vazgeçilmez bir parçası haline gelen sosyal medya, kullanıcılarına birçok alternatifler sunmaktadır. Eğitim, eğlence, reklam, karşılıklı konuşabilme, paylaşım yapabilme gibi alanlarda sosyal medyanın yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Sosyal medyanın sunduğu faydaların yanında sebep olduğu olumsuzluklar da bulunmaktadır. Bilinçsiz bir sosyal medya kullanımı haberlerin yanlış alınmasına, davranış ve tutumların olumsuzlaşmasına, değerlerin olumsuz anlamda etkilenmesine neden olabilmektedir.¹³⁷

Sosyal medya bireylerin gündelik yaşamlarında büyük bir rol oynamaktadır. Bu rolden dolayı da hayatımızda birçok alanda karşımıza çıkmaktadır.¹³⁸ Teknolojinin sunduğu imkânlardan faydalanarak din alanında yapılan gelişmeler

¹³⁵ Özdemir, *Din Eğitiminde Ailenin Yeri ve Önemi*, 133-143.

¹³⁶ Mehmet Haberli, “Dijital Çağda Din ve Dindarlığın Dönüşümü”, *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 2/2 (Aralık 2019), 312.

¹³⁷ Sami Şener, “Sosyal Medyanın Gençlerin Düşünce ve Değerlerine Etkisi”, *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 5/3 (23 Aralık 2021), 529- 530.

¹³⁸ Yılmaz Can, “Postmodern Bir İfşa Alanı Olarak Sosyal Medya”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/31 (Ocak 2021), 420.

dinin öğretilerinin müntesiplerine ulaştırılmasını, birçok kişiye dinleri tanıtmayı, dini sosyal gruplara dâhil olabilmeyi, dini pratikleri canlı tutabilmeyi ve güncel bilgileri ulaştırmayı sağlamaktadır. Gelişen ve dönüşen topluma ayak uydurmak için bu gelişimin bir parçası olarak üretilen sesli, görsel, yazılı, video materyaller ile sunulan yeni içerikler takip edilmektedir.¹³⁹

Medyada din ile ilgili doğru bilgilerin yanı sıra yanlış bilgilerin de yer alması medyayı yönlendirenlerin bilgilerindeki eksiklerden kaynaklanabilirken bilinçli olarak da dine dair düşünceler saptırılabilir. ¹⁴⁰ Birçok konuda yapılan paylaşımlarla birlikte dini konuları içeren paylaşımların da yapılması sosyal medyanın ne kadar geniş bir mecra olduğunu göstermektedir. Dinle ilgili yapılan paylaşımlar dinle ilgilenen kişilerin dikkatini çekmektedir ve bu paylaşımlara ilgi duyan kişilerin sayısının artmasına sebep olmaktadır. Sosyal medya tüm kullanıcıların üretken olmasını isteyen bir sistematığe sahip iken din ile ilgili bilgisi olsun ya da olmasın kişiler paylaşım yapmaktadırlar. Dini bir konu hakkında yeterli bilgi birikimine sahip olmasalar da önlerine çıkan bir sözün dahi doğruluğunu araştırmadan etkileşimi arttırmak için paylaşımlar yapılmaktadır. İnsanlar sanal platformlarda dine dair yapılan paylaşımları genellikle sorgulamadan onu benimsemekte ve uygulamaya başlamaktadırlar.¹⁴¹

Düşünce yapısı tam anlamıyla oturmamış, kendi değer yargılarını oluşturamamış kişilerin sosyal medyadaki olumsuz paylaşımlardan etkilenmesi kaçınılmazdır. Sosyal medya çocukları ve gençleri yanlış yönlendirirse kültür, düşünce ve değer bozukluğuna neden olabilir.¹⁴²

Bireylerin dini bir konu hakkında merak ettikleri soruların cevaplarını çevrelerinde ulaşabildikleri hocalara sormak yerine sosyal medya aracılığı ile öğrenmeye çalışmaları onların yanlış bilgilerle de karşılaşabileceğini göstermektedir. Hassas bir konu olan dini mevzular, sosyal medya üreticileri ve tüketicileri

¹³⁹ Abdülaziz Yenyol - Handan Karakaya, "Postmodern Dönemde Sosyal Medya Alanları Üzerinde Din", *Diyanet İlmî Dergi* 58/4 (20 Aralık 2022), 1474- 1478.

¹⁴⁰ Arıcan - Arıcı, "Sosyal Medyanın Gençlerin Din Algısına Etkileri", 1097.

¹⁴¹ Mahmut Kutlu, "Sosyal Medyada Hatalı Dini Paylaşımların Analizi", *Ahi Evran Akademi* 3/2 (31 Aralık 2022), 14- 16.

¹⁴² Şener, "Sosyal Medyanın Gençlerin Düşünce ve Değerlerine Etkisi", 551-552.

tarafından dikkate alınmadan özen gösterilmeden bilgi kirliliğine maruz bırakılmaktadır.¹⁴³

Bildik'in yaptığı araştırmanın sonuçlarına bakacak olursak dini bilgi edinmenin farklı kaynaklarla sağlandığını görmekteyiz. Araştırmadaki katılımcıların büyük çoğunluğu dini kitaplardan bilgi elde etmekteyken bunu yüksek bir oranla ikinci sırada aile ve çevresi, sonrasında ise internet takip etmektedir. Diyanet temsilcileri, dini gruplar, sosyal medya, kitle iletişim araçları ve arkadaş çevremiz de dini bilgi edindiğimiz kaynaklardandır.¹⁴⁴

Teknolojinin gelişmesi ve internetin daha fazla kişiye ulaşması ile interneti kullanan kitlelerin de talepleri doğrultusunda dini konulara yer veren sitelerin sayısında artış görülmüştür. Bu artış tam olarak kontrol edilemediği için de sunulan dini bilgilerin doğruluğu, yanlışlığı, güvenilirliği ve sağlamlığı konusunda sorunlar doğmaya başlamıştır. Bilinçli kullanıcılar bu bilgilerin doğruluğunu teyit edebilecek özveriye sahip iken bilinçsiz ya da küçük yaştaki kullanıcılar aynı özveriyi gösteremeyebilirler.¹⁴⁵ Vardi'nin yapmış olduğu araştırmaya katılan katılımcıların %91,4'ü internetteki dini bilgilerin İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından kontrol edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yanlış rivayetler, eksik ve hatalı bilgiler, paylaşılan yanlış dini görseller, araştırmadan yazılan ayet ve hadis isimleri, tutarsız bilgi sunan kaynaklar, açılan kişisel hesaplardan yapılan dini paylaşımlar yanlış dini bilgi edinmenin sebeplerindendir.¹⁴⁶

Çocuklar bilgi sahibi olmak, vakit geçirmek ve eğlenmek gibi sebeplerle televizyon izlemektedirler. Çocukluk dönemi bilgi birikimi oluşturmaya başladığımız, hayata dair tecrübeler edindiğimiz ve edinmeye devam edeceğimiz bir dönemdir. Çocukluk dönemi ileriki yaşlarda sergilenen davranışların alt yapısını oluşturmaktadır. Annesi ev hanımı olan, çocukların televizyonda yayınlanan dini programlara daha çok meylettikleri sonucuna ulaşılırken ailenin sosyo-kültürel

¹⁴³ Elif Bildik, *Dini Bilgi Edinme Sürecinde Sosyal Medya* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 71.

¹⁴⁴ Bildik, *Dini Bilgi Edinme Sürecinde Sosyal Medya*, 88-89.

¹⁴⁵ Recep Vardi, "İnternette Yer Alan Dini İçerikli Bilginin Güvenilirliği", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (13 Temmuz 2016), 79-84.

¹⁴⁶ Vardi, "İnternette Yer Alan Dini İçerikli Bilginin Güvenilirliği", 84- 85.

seviyesinin yükselmesiyle bu meylin azaldığı bazı araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir.¹⁴⁷

Dini bilginin elde edilmesi için birçok fırsat sunan internet, yanlış ve eksik bilgiler de barındırmaktadır. İnternet geleneksel medya gibi bir kişinin sorumluluğundan geçmediği için üretilen her şey bir denetime tabi tutulmadan insanlara sunulmaktadır.¹⁴⁸ Dini bilginin doğru öğrenilmesi adına yapılması gereken faaliyetlerden biri resmi kurumların, dini bilgi veren sitelerin sayısının artırılması ve var olan siteler de dâhil zengin bir içerik sunmasıdır. Merak uyandıran ve iyi hazırlanmış, içeriği genişletilmiş dini sitelerin kullanıcıları yanlış bilgi veren sitelere yönelmekten uzaklaştırması için bir alternatif oluşturması gerekir.¹⁴⁹ Ayrıca oluşturulacak bir birim sayesinde hatalı dini yönlendirme içeren siteler denetlenip uyarılabilir ya da bu sitelerin kapatılması da dâhil olmak üzere yaptırımlar uygulanabilir

5. BATIL İNANIŞLAR VE DİN

Batıl inançlar akli ve mantıksal bir temeli olmayan ve din adına ileri sürülen inançlardır. Batıl inançlar kültür ve inançla bir bütün haline gelmiştir ve hemen hemen her toplulukta bulunmaktadır. Var olan bilgilerinin kaynağını açıklamaya çalışan insanlar, eğer dayanak olarak bilimsel bir temel bulamazlarsa batıl inanışlara başvururlar ve bu inanışlar zamanla kabul görerek toplumda yayılır.¹⁵⁰

Hurafe, dinin temelinde olmayan, bazı nedenlerle sonradan dine sokulan ve toplumda dini inanç ve ibadet gibi kabul gören söz, fiil ve davranışlardır.¹⁵¹ İslam dininde var olan batıl inanışların bazıları daha önce inanılan ve varlığını sürdüren eski dinlerden kaynaklanmaktadır. Toplumlarda önceki inanışlarının getirilerini kolay

¹⁴⁷ A. Betül Aksu, *Medya, Çocuk ve Din Eğitimi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004), 215.

¹⁴⁸ Hamza Çakır - Hakan Topçu, “Bir İletişim Dili Olarak İnternet”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19 (Şubat 2005), 76.

¹⁴⁹ Fatih Yazar, *Ortaokul Öğrencilerinin İnternetten Din Öğrenmeye Karşı Tutumları* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 57.

¹⁵⁰ Hatice Atalan, “Batıl İnançlar”, *Genç Atebe Dergisi* 3 (Aralık 2022), 42-43.

¹⁵¹ Cağfer Karadaş, “Dine Yabancılaşma Aracı Olarak Bid’at ve Hurafe”, *İlahiyat Akademi Dergisi* 3 (2016), 36.

kolay terk edemedikleri için yeni bir inanışın içerisine önceki öğretilerini de eklemişlerdir.¹⁵²

İnsanlar arasında geçmişten günümüze kadar nakledilen batıl inanışlar bazen dinlerin etkisi ile bazen de kültürün etkisi ile oluşmuştur. Din, kültür, gelenek ve görenekler ile batıl inanışlar iç içe geçmiş ve yapılmakta olan uygulamaların birçoğunun dini temeli olmasa da dine aitmiş gibi bir algı oluşmuştur.¹⁵³ Diyanet İşleri Başkanlığının 06.12.2019 tarihli fetvasında da batıl inanç ve hurafelerin İslam dini tarafından reddedildiğinden ve bu inanışların kişilerin duygu ve düşüncelerinin istismar edilmesinde kötü bir niyet ile kullanıldığının görüldüğünden bahsedilmektedir. Nazar boncuğu, bez bağlama, havuza para atma, uğursuz sayılar, büyüler gibi birçok batıl inanışın dinimizde yerinin olmadığı Felak suresinin anlamı ile birlikte vurgulanmıştır.¹⁵⁴

İnanmaya olan yatkınlığımız tarihler değişse de hep var olmaya devam etmektedir. Bu inanma isteği yok sayılamayacağı için bireyler sağlam temellere oturmamış olan rasyonel inançları da benimserler.¹⁵⁵ Farklı düşüncelere, mezheplere, inanışlara sahip olan bireyler aynı coğrafyada yaşamadıkları için bireylerin düşünce yapısını etkileyen birçok etmen bazı kişilerin dindar olup batıl inanışları kabul etmesine neden olurken bazı kişiler de dindar olanların batıl inanışları reddettiği sonucunu vermiştir.¹⁵⁶

Batıl inanışlar toplumda birçok alanda varlığını sürdürse de sinema sektöründe de sıklıkla kullanılmaktadır. Bazı objeler, mekânlar, hayvanlar, sayılar, işaretler uğursuz olarak adlandırılmakta ve bu unsurlar korku sineması olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin kapıda cinlerin beklediğini düşünen kişilere farklı coğrafyalarda rastlanılmakta ve bu inanç filmlere de sahne olmaktadır.¹⁵⁷ Yahudilik,

¹⁵² Karadaş, “Dine Yabancılaşma Aracı Olarak Bid’at ve Hurafe”, 40.

¹⁵³ Yıldırım - Karaman, “Bid’at ve Hurafelerin Ortaya Çıkış Sebepleri”, 486.

¹⁵⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı, “Cuma Hutbesi: Batıl İnanç ve Hurafeler (Türkçe, İngilizce, Arapça, Almanca)” (06 Aralık 2019) (Erişim 15 Aralık 2023).

¹⁵⁵ Nurten Kimter - Nurten Taş, “Üniversiteli Öğrencilerin Batıl İnanç Düzeyleri İle Mutluluk Düzeyleri ve Dini Yönelimleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme”, *Kesit Akademi* 21/21 (2019), 179-180.

¹⁵⁶ Kimter- Taş, “Üniversiteli Öğrencilerin Batıl İnanç Düzeyleri İle Mutluluk Düzeyleri ve Dini Yönelimleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme”, 197.

¹⁵⁷ Cumhur Okay Özgör, “Batıl İnançların Korku Sinemasındaki Yansımaları”, *SineFilozofi* 5/9 (30 Haziran 2020), 506-509.

Hristiyanlık gibi ilahi dinlerde ve bu dinlerin kutsal kitaplarında sıklıkla merdiven objesi ve merdivenin altından geçme fiili batıl inanış olarak kendini göstermektedir. Tanrı'ya ulaşmanın bir yolu olarak görülen ve bir sembol haline gelen merdivenler, bizim kültürümüzü de etkilemiş ve halk arasında “merdiven altından geçmek uğursuzluktur” inanışı yaygınlaşmıştır.¹⁵⁸ Gerilimi arttırmak adına geceleri varlığını daha çok hissettiğimiz baykuş, yarasa gibi hayvanların da korku sinemasında sıklıkla kullanılmasının seyircide bıraktığı etki günlük yaşama da yansımaktadır.¹⁵⁹ Antik Mısır çizimlerinde de olduğu gibi siyah renk, şeytanla ilişkilendirilmiş ve bu rengin hissettirdiği duygulardan dolayı kötülüğün simgesi olduğu söylenmiştir.¹⁶⁰

Batıl inanışlar ailemizde ve çevremizde gördüklerimizin taklit edilmesi şeklinde de varlığını sürdürebilmektedir. Kimter yapmış olduğu çalışmasında batıl inanışların oluşumunda etkili olan faktörleri incelemiştir. Bu araştırmaya göre;

- İnsandaki belirsizlik duygusu,
- Geleceğe olan merak ve onu bilme arzusu,
- Çaresiz olunan durum ve koşullarda umutları tüketmeme isteği,
- Yanlış olduğunu bilse de batıl inanışını sürdürmek adına bir yol bulmak ve bilişsel çelişkinin yaşanması,
- Batıl inanışlar ve hissettirdikleri ile yanlış neden sonuç ilişkisinin kurulması,
- Toplumda uygulanan batıl inanışları içinde bulunduğu sosyal ortamdan dışlanmamak adına devam ettirme gerekliliğinin hissedilmesi,
- Çözümü zor olan durumlarda sağlam inanca sahip olmayan kişilerin başka şeyleri kutsallaştırarak yön değiştirmesi,
- Görünen ve görünmeyen tehlikelerden korunmak adına güvenlik ihtiyacının hissedilmesi,
- Yanlış ya da eksik bilgiden kaynaklı olarak batıl inanışların oluşması,
- Ailenin, çevrenin ve yaşanan toplumun öğretilerini kabul ederek bunları mantıksal süzgeçten geçirmeden taklit etme ihtiyacının hissedilmesi,
- Korku ve strese dayalı olarak anlamsız eylemlere yönelmesi,

¹⁵⁸ Özgör, “Batıl İnançların Korku Sinemasındaki Yansımaları”, 509.

¹⁵⁹ Özgör, “Batıl İnançların Korku Sinemasındaki Yansımaları”, 513-514.

¹⁶⁰ Özgör, “Batıl İnançların Korku Sinemasındaki Yansımaları”, 515.

- Eşya ve olaylar hakkında tam bir mutlak hâkimiyetin olmamasının verdiği kontrol edememe dürtüsü ile onlara farklı anlam yükleme çabası batıl inanışların oluşmasının nedenleri olarak sayılabilir.¹⁶¹

6. YANLIŞ DİNİ ÖĞRENMELER

Bir birey çocukluk dönemindeyken ailesi ve çevresi tarafından içinde bulunduğu sosyal grupların etkisi ve eğitim ile bazı inançlarla karşı karşıya kalır. Çocuklar bilinçli olarak öğretilen ya da çevrelerinde gözlemlediği kişilerin dini davranışlarından etkilenecek kendilerine bir inanç sistemi kurmaya başlarlar. Küçük yaş gruplarındaki çocuklar kendi akıllarına ve tecrübelerine dayalı analizler yapamadıkları için inançlarını taklide dayalı olarak geliştirirler ve yaşları ilerleyip bu muhakeme becerisini kazandıklarında önceden oluşturdukları inançlarını değerlendirip bazılarını devam ettirirken bazılarını reddedebilmektedirler. Bu bilinçli seçim bazı insanlarda görülürken bazılarında ise alışkanlıklarını olduğu gibi devam ettirme ve sorgulamama güdüsü de olabilmektedir.¹⁶² Bir kişinin iradesinin din alanında etkinliğini göstermesi için taklitten öteye geçen bir inanca ve bu inancı devam ettirebilmek için de onu besleyecek sosyal çevreye ihtiyacı vardır.

Peker'e göre dini bilgilerimiz çoğunlukla sınırlıdır ve bilgilerimizde yanlışlıklar da bulunabilmektedir. Eksik ve hatalı bilgiye sahip olmamızın birçok nedeni bulunmaktadır ki bunlar bazen asla yalan söylemeyeceğini düşündüğümüz bir kişiden, bazen aile büyüklerimizden, bazen de çeşitli kitle iletişim araçları ile yazılı ve sözlü kaynaklardan olabilir. Küreselleşen dünyada internetin de etkisi ile bilginin hızlı bir şekilde yayılması onun birçok kanala açık hale geldiği ve içine yanlış bilgilerin de eklenebileceği anlamına gelmektedir. Bir kişinin ekonomik koşulları, yaşı, eğitim seviyesi gibi etmenler onun kimleri kendisine otorite olarak edineceğini belirlemede etkili olmaktadır. Bazı kişilerin güvendikleri şahısları tek otorite ve bilgi kaynağı olarak görmesinin sebebi de bundan kaynaklanabilir.¹⁶³

¹⁶¹ Kimter- Taş, "Üniversiteli Öğrencilerin Batıl İnanç Düzeyleri İle Mutluluk Düzeyleri ve Dini Yönelimleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme", 191-196.

¹⁶² Peker, *Din Psikolojisi*, 137-138.

¹⁶³ Peker, *Din Psikolojisi*, 154.

Kozan'a göre informal ortamlarda edinilen yanlış dini bilgilerin doğrusu ile değiştirilmesi zor bir süreçtir. Bu alanda edinilen dini bilgiler ile örgün eğitimde kazanılan dini bilgiler ile ilgili öğrenciler hangisini kabul edeceği konusunda çatışmalar yaşamakta ve karar vermede güçlük çekmektedirler. Öğrencilerin okul dışı ortamlarda edindikleri bilgileri ile din derslerine şartlanmış olarak geldikleri ve bazen de sunulan yeni bilgileri kabul etme noktasında direnç gösterdikleri görülmektedir.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Nazlı Kozan, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerine Göre Örgün Din Öğretiminin İmkân ve Sorunları (Ege Bölgesi Örneği)* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 287-288.

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1. ARAŞTIRMA DESENİ VE MODELİ

Araştırma teorik ve alan araştırması olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmada araştırma konusunu aydınlatacak kaynaklar tarama yöntemiyle incelenmiş, konuya dair veriler toplanmış daha sonra tahlil ve karşılaştırma yöntemlerinden faydalanılarak yazıya geçirilmiştir. Teorik kısma dair konu ile ilgili literatür taraması yapılırken din eğitimi, informal din eğitimi, ailede din eğitimi, örgün eğitimde din eğitimi, din kültürü ve ahlak bilgisi, din öğretimi gibi temel başlıklar ile aramalar yapılmış ve konu bu başlıklar çerçevesinde sınırlandırılmıştır.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırmayı “...gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkündür.”¹⁶⁵ Bu araştırmada da temel eğitimdeki öğrencilerin aile ve çevrelerinde edindikleri yanlış dini bilgiler, öğrencilerle yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda incelenerek ortaya çıkarıldığı için nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni seçilmiştir.

Durum çalışması: bilgilerin toplandığı, toplanan bilgilerin organize edildiği, yorumlandığı ve araştırma bulgularını elde etme gibi basamakları içeren ayrıntılı planlamanın yapıldığı bir desen türüdür.¹⁶⁶ Bu desende bireyler, kurumlar, ortamlar, olaylar, süreçler, gruplar gibi çeşitli durumlar üzerinde çalışmalar bütüncül bir yaklaşımla derinlemesine ele alınır ve incelenen durumu nasıl etkiledikleri ve

¹⁶⁵ Ali Yıldırım, “Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi”, *Eğitim ve Bilim* 23/112 (01 Nisan 1999), 10.

¹⁶⁶ Sharan B. Merriam, *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, çev. Selahattin Turan (Ankara: Nobel, 2015), 102.

incelenen durumdan nasıl etkilendikleri üzerine çalışmalar yapılır.¹⁶⁷ Bu araştırmada öğrencilerde dini yanlış öğrenmelerin olması bir durum olarak ele alınmıştır. Durum çalışmasında bir ya da birkaç durumun derinlemesine araştırılması amaçlandığı için bu araştırmada da inanç, ibadet, ahlak, Hz. Muhammed, din ve kültür öğrenme alanlarındaki yanlış öğrenmeler derinlemesine araştırılmış ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Şekil 1. Bütüncül Çoklu Durum Deseninin Kullanımı

Bu araştırmada durum çalışması deseninin türlerinden olan “bütüncül çoklu durum deseni kullanılmıştır. Bu desende “..*birden fazla kendi başına bir bütün olarak olarak algılanabilecek durum söz konusudur. Her bir durum kendi içinde bütüncül olarak ele alınır ve daha sonra birbiri ile karşılaştırılır.*”¹⁶⁸ Bu araştırmada formal ve informal din eğitiminden öğrenilenler yanlış öğrenmeler üzerinden DKAB Öğretim Programına göre karşılaştırılmıştır.

¹⁶⁷ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 70.

¹⁶⁸ Yıldırım- Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 314.

2. ÇALIŞMA GRUBU

Durum çalışmasında araştırmaya katılacak olan bireyler, geleneksel örnekleme yöntemleri ya da çoğunlukla nitel araştırma ile bağdaşan amaçlı örnekleme yöntemleri ile seçilebilir.¹⁶⁹ Bu çalışmada da amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminde daha önceden belirlenen ölçütleri sağlayan durumlar ile çalışılır.¹⁷⁰ Bu çalışmada araştırmacının ölçütü şudur: Öğretmenlerin rehberliği ile konuya veri sunabilecek yanlış öğrenmeleri olan öğrencilerin kimler olduğuna karar verilmesidir. Bu kapsamda Uşak il merkezi, ilçe merkezleri ve köylerinden ilk ve ortaokullardan seçilen 20 öğrenci ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca 20 öğrencinin seçilmesi sırasında maksimum çeşitlilik örneklemeinden de faydalanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemeinde amaç genelleme yapmak değildir. Çeşitliliklerden yararlanarak problemin farklı boyutlarının ortaya koyulmasıdır.¹⁷¹ Bu çalışmada da maksimum çeşitliliği sağlamak için farklı yerleşim düzeylerinde, ilçelerde ve sınıflarda öğrenim gören öğrenciler ile görüşmeler yapılmıştır.

Tablo 2. Sınıf Düzeyleri ve Yaşadıkları Bölge Açısından Katılımcıların Özellikleri

İLÇELER	Merkez	4
	Ulubey	8
	Sivaslı	4
	Karahallı	4
SINIFLAR	4. sınıf	4
	5. sınıf	3
	6. sınıf	4
	7. sınıf	4
	8. sınıf	5
YERLEŞİM DÜZEYİ	İl merkezi	4
	İlçe merkezi	7
	Kasaba	5
	Köy	4

Tablo 2’de sınıf düzeyleri ve yaşadıkları bölge açısından katılımcıların özelliklerine ait bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler katılımcıların kaçınıcı sınıf oldukları, öğrenim gördükleri okulların hangi ilçede ve yerleşim biriminde bulunduğu ile ilgilidir. Tablo 2’de görüldüğü üzere araştırmaya 20 tane öğrenci katılmıştır. Öğrencilerden 4 tanesi 4. sınıf, 3 tanesi 5. sınıf, 4 tanesi 6. sınıf, 4 tanesi 7. Sınıf ve 5 tanesi 8. sınıftır. Katılımcıların çoğunluğu ilçe ve ilçeye bağlı köy ve

¹⁶⁹ Yıldırım- Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 308.

¹⁷⁰ Yıldırım- Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 120.

¹⁷¹ Yıldırım- Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 118.

kasabalarda öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. İl merkezinde yaşayan 4 öğrenci ile görüşme yapılmıştır. Uşak ilinin merkez okulları ile Ulubey, Sivaslı ve Karahallı ilçelerinde yer alan okullardaki öğrenciler araştırmaya veri sunmuşlardır.

Tablo 3. Kişisel Özellikler Açısından Çalışma Grubunun Ailelerinin Özellikleri

Katılımcı	Anne ve Babanın Öğrenim Durumu		Anne ve Babanın Çalışma Durumu		Aile İle Beraber Yaşayanlar
	Baba	Anne	Baba	Anne	
K 1	lise	ilkokul	esnaf	ev hanımı	babaanne ve dede
K 2	üniversite	lise	çiftçi	ev hanımı	dede
K 3	ilkokul	lise	işçi	ev hanımı	yok
K 4	lise	lise	işçi	işçi	yok
K 5	lise	okuryazar değil	inşaat ustası	işçi	teyze
K 6	ortaokul	ilkokul	inşaat ustası	ev hanımı	babaanne
K 7	ortaokul	ortaokul	işçi	çocuk bakıcısı	yok
K 8	ilkokul	ortaokul	çiftçi	ev hanımı	babaanne ve dede
K 9	üniversite	üniversite	öğretmen	hemşire	yok
K 10	lise	lise	çiftçi	ev hanımı	yok
K 11	üniversite	ortaokul	işçi	ev hanımı	yok
K 12	lise	lise	çiftçi	ev hanımı	babaanne
K 13	ortaokul	ilkokul	çiftçi	ev hanımı	babaanne ve dede
K 14	ortaokul	üniversite	tamirci	sekreter	yok
K 15	ilkokul	ilkokul	emekli	ev hanımı	babaanne
K 16	ilkokul	ortaokul	işçi	ev hanımı	yok
K 17	ortaokul	ortaokul	çiftçi	ev hanımı	babaanne
K 18	lise	ortaokul	işçi	yaşamıyor	babaanne
K 19	ortaokul	ortaokul	işçi	ev hanımı	yok
K 20	lise	lise	memur	ev hanımı	yok

Tablo 3'te kişisel özellikleri açısından çalışma grubunun ailelerinin özelliklerine ait bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler araştırmaya katılım sağlayan öğrencilerin anne ve babalarının öğrenim durumu, anne ve babanın çalışıp çalışmadığı ve meslekleri, ailenin çekirdek aile olup olmadığı ve ailede yaşayan başka bireylerin var olup olmadığından oluşmaktadır.

İlgili tabloda görüldüğü üzere katılımcılardan 19 tanesinin anne ve babası hayattadır. Katılımcılar aileleri ile birlikte yaşamaktadırlar. K 18'in ise annesi hayatta değildir. Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin öğrenim durumlarına bakacak olursak katılımcıların babalarının 4'ü ilkokul, 6'sı ortaokul, 7'si lise ve 3'ü

üniversite mezunu; annelerinin ise 4'ü ilkokul, 7'si ortaokul, 6'sı lise ve 2'si üniversite mezunudur.

Öğrencilerin ailelerinin çalışma durumlarına bakıldığı zaman, babalarının 1'i esnaf, 6'sı çiftçi, 7'si işçi, 2'si inşaat ustası, 1'i öğretmen, 1 tamirci, 1 emekli ve 1 memur olduğu; annelerinin çoğunluğunun (14 kişi) ev hanımı, 2'sinin işçi, 1 çocuk bakıcısı, 1 hemşire ve 1 sekreter olduğu görülmüştür. Katılımcıların aileleri genel olarak orta sınıf dediğimiz gruba dâhildir, denilebilir. Uşak ilinde tarım, hayvancılık ve sanayi alanında faaliyetler gösterilmektedir. Öğrencilerin çoğunluğunun ailesi bu faaliyetler ile geçimlerini sağlamaktadır.

Yine katılımcılara ailelerinin çekirdek aile olup olmadığı ve yanlarında dini bilgi öğrenebilecekleri başka kişilerin bulunup bulunmadığı sorulduğunda katılımcıların cevaplarından yarısının (10 kişi) çekirdek ailesi ile yaşadığı; 9 tanesinin babaanne, dede ya da bunların her ikisinin de kendileri ile birlikte yaşadıkları, 1 kişinin ise teyzesinin de kendileri ile yaşadığı görülmektedir. Öğrencilerin informal öğrenme ortamlarında edindikleri yanlış bilgilerin tespiti açısından içinde yaşadıkları aile ortamının resminin çizilmesi önem arz etmektedir. Aileler ile sürekli etkileşim halinde olan öğrencilerin ilk eğitim yuvası burası olduğu için ve bu eğitim süreci ömür boyu devam ettiğinden dolayı içinde yaşanan ailenin durumu hakkında bilgi edinmek önemlidir. Anne, baba, dede, nene ya da ailede yaşayan başka bireylerin her biri çocuğun eğitimine ve özelde de din eğitimine katkı sunmaktadır. İnformal dini öğrenmeler üzerinde yapılan bu araştırmada katılımcıların ailelerinden edindikleri dini bilgiler de araştırmanın konusunu içermektedir.

Tablo 4. Katılımcılara Yöneltilen DKAB Dersi İle İlgili Genel Sorulara Verilen Cevaplar

Katılımcılar	DKAB Dersi İle İlgili Düşünceler	DKAB Ders İçerikleri İle Günlük Hayat Arasında İlişki Kurma Durumu	Seçmeli Ders Alma Durumu	Dini Kitap Okuma Durumu	Yaz Kur'an Kursuna Gitme Durumu
K 1	Gerekli bir ders	Evet	Hayır	Evet, peygamberimizin hayatını okudum.	Evet
K 2	Gerekli bir ders	Evet	Hayır	Allah inancı, peygamberimizin hayatı ve ahlakla ilgili okudum.	Evet
K 3	Eğlenceli ders	Bilmiyorum	Hayır	Evet okuyorum.	Evet
K 4	Gerekli bir ders	Evet	Hayır	Peygamberimizin hayatını okudum.	Evet
K 5	Gerekli bir ders	Evet	Hayır	Peygamberimizin hayatını okudum.	Evet
K 6	Gerekli bir ders	Evet	Hayır	Peygamberimizin hayatını okudum.	Evet
K 7	Gerekli bir ders	Evet	Hayır	Hayır internetten metinler okuyorum.	Evet
K 8	Çok faydalı	Evet ailemle paylaşıyorum	Hayır	Hayır okulda ve evde dini kitap yok.	Hayır
K 9	Gerekli bir ders	Evet	Hayır	Hayır okumuyorum.	Evet
K 10	Gerekli ve önemli	Evet	Kur'an-ı Kerim	Evet peygamberimizin hayatını okudum.	Evet
K 11	Eğlenceli bir ders	Evet	Kur'an-ı Kerim	Hayır okumuyorum.	Evet
K 12	Gerekli bir ders	Evet	Hayır	Evet okuyorum.	Evet
K 13	Ahireti öğretiyor	Evet	Hayır	Peygamberimizin hayatını okudum.	Hayır
K 14	Gerekli ve faydalı	Evet	Hayır	Hayır okumuyorum.	Hayır
K 15	Peygamberimizin hayatını öğretiyor	Evet	Hız. Muhammed'in Hayatı	Peygamberimizin hayatını okudum.	Evet
K 16	Dinimizi öğreniyoruz	Evet	Hız. Muhammed'in Hayatı	Evet peygamber hayatını okudum.	Evet
K 17	İşime yarar bir ders	Evet	Hız. Muhammed'in Hayatı	Hız. Muhammed'in hayatını okudum.	Evet
K 18	Gerekli bir ders	Evet	Hayır	Peygamberimizin hayatını okudum.	Evet
K 19	Gerekli bir ders	Evet	Hayır	Peygamberimizin hayatını okudum.	Evet
K 20	Gerekli bir ders	Evet	Hayır	Kur'an-ı Kerim okuyorum.	Evet

Tablo 4’te katılımcıların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine ilişkin genel düşüncelerine ve günlük hayatlarında bu derste öğrendiklerinin işine yarayıp yaramadığına, herhangi bir seçmeli ders alıp almadıklarına, dini bilgi edinmek için kitap okuyup okumadıklarına ve yaz Kur’an kurslarına gidip gitmediklerine dair bilgilere yer verilmiştir. Bu tablo ile öğrencilerin formal ve informal din eğitimi alanlarında genel olarak bilgi edinme kanallarının neler olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Buna göre, öğrencilerin neredeyse tamamı DKAB dersinin faydalı ve gerekli bir ders olduğunu düşünmektedirler. Öğrencilerin din derslerine karşı olan ilgileri onların dini bilgi edinme isteklerini göstermektedir. Örgün eğitimde DKAB dersleri haftada iki saat olarak sunulmaktadır.

Öğrencilerden büyük çoğunluğu din dersleri konusunda herhangi bir seçmeli ders almamaktadır. Araştırma yapılan okullardan bazılarında daha önce DKAB dersi öğretmenin bulunmaması bu durumda etkili olmuş olabilir. Yine yapılan araştırmalara göre din dersine dair seçmeli derslerin az seçilmesinin sebepleri arasında kişilerin kendi bilgilerini yeterli görmeleri, seçmeli derslerde din dersleri ile aynı konuların tekrar ediliyor olması gösterilebilir.¹⁷²

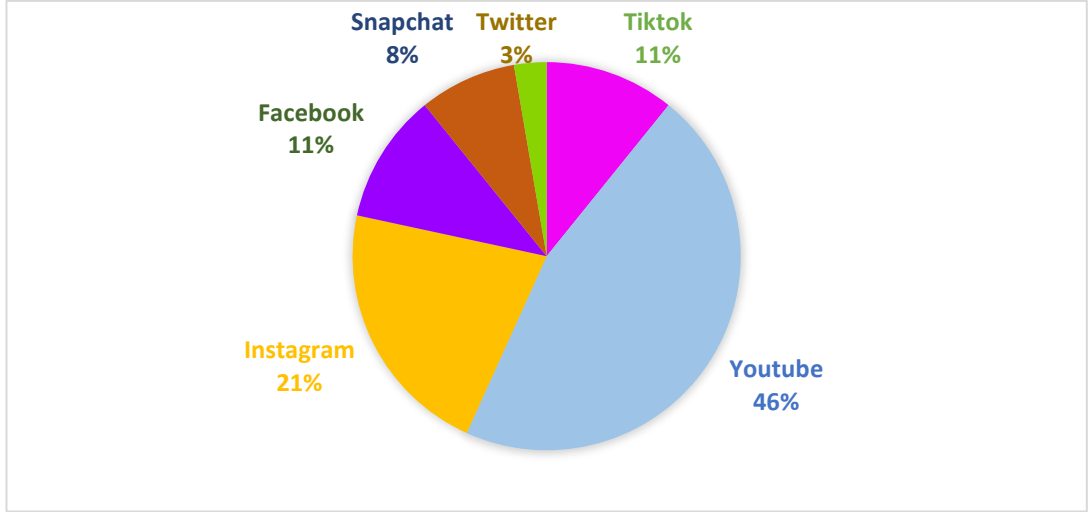
Öğrencilerin herhangi bir dini kitap okuyup okumadıklarına bakıldığı zaman çoğunun Hz. Muhammed’in hayatı ile ilgili bir kitap okuduğu, dini bir konuya dair başka kitap okumadıkları görülmüştür. Öğrencilerin dini bilgi edinme imkânı sunan Kur’an kurslarına gidip gitmediklerine bakıldığı zaman çoğunun bu kurslarda eğitim aldığı görülmektedir.

¹⁷² Yusuf Bahri Gündoğdu, “Seçmeli Din Dersleri Neden Tercih Edilmiyor? (Ordu İli Örneği)”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/2 (2017).

Tablo 5. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Bilgiler

Katılımcılar	Sosyal Medya Kullanma Durumu	Farklı Platformları Kullanma Durumu	Platformlarda Geçirilen Süre	Dini Bilgiler Öğrenme Durumu
K 1	Evet	tiktok, youtube	1 saat	Evet
K 2	Evet	youtube	20-25 dk	Evet dini kanalları takip ediyorum
K 3	Evet	youtube	20 dk	Evet
K 4	Evet	instagram, youtube	30 dk	Evet sureleri ezberliyorum youtube üzerinden
K 5	Evet	youtube	30 dk	Evet peygamberlerin hayatlarını izliyorum.
K 6	Evet	youtube	1 saat	Evet ilahileri ezberliyorum
K 7	Evet ama ara verdim	instagram	30 dk	Evet duaları öğreniyorum
K 8	Evet	youtube	30 dk	Evet duaları ezberliyorum
K 9	Evet	youtube	1,5- 2 saat	Evet ilahi ve duaları öğreniyorum
K 10	Evet	youtube	30 dk	Evet bir imamı takip ediyorum öğreniyorum
K 11	Evet	instagram, youtube, snapchat	1,5 saat	Evet peygamberlerin hayatlarını öğreniyorum
K 12	Evet	youtube	30 dk	Evet ama yanlış şeyler de öğrenmişim
K 13	Evet	instagram, youtube, snapchat	3,30 saat	Evet
K 14	Evet	tiktok, instagram, youtube, twitter, facebook	3-4 saat	Evet
K 15	Evet	youtube, instagram, facebook	1,5- 2 saat	Evet
K 16	Hayır	Hayır	-	Hayır
K 17	Evet	tiktok, facebook	30 dk	Evet
K 18	Evet	tiktok, facebook, snapchat, youtube, instagram	2 saat	Evet öğreniyorum
K 19	Evet	youtube	30 dk	Evet
K 20	Evet	instagram, youtube	1 saat	Evet

Tablo 5'te katılımcıların sosyal medya kullanımlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. 20 öğrenciden 19'unun sosyal medya hesaplarının olduğu ve bunları aktif olarak kullandıkları görülmüştür. Öğrencilerden bazıları tek bir platformu kullanıyor olsa da birden fazla platformda hesabı olanlar da bulunmaktadır. Sosyal medya platformlarının kullanımına ilişkin grafik aşağıda verilmiştir.

Grafik 1. Katılımcıların Kullandıkları Sosyal Medya Platformları

Katılımcıların sosyal medya platformlarında bir günde ne kadar süre geçirdikleri Tablo 5’te verilmiştir. Katılımcıların bir günde sosyal medya kullanım sürelerinin ortalaması 67,75 dakikadır. Yine katılımcıların sosyal medyadan dini bilgi öğrenme durumlarına bakıldığı zaman öğrencilerden 19 tanesi buralardan dini bilgi edindiklerini, 1 kişi ise sosyal medya kullanmadığı için dini bilgilerini buradan öğrenmediğini belirtmiştir. Öğrenciler bu mecralardan dini kanalları takip etme, sure ve ilahi ezberlerini yapma, peygamber hayatlarını öğrenme gibi konularda yardım almaktadırlar.

3. VERİ TOPLAMA ARACI

Bu araştırmada veri toplama araçlarından görüşme kullanılmıştır. Görüşme nitel araştırmalarda sıkça kullanılırken insanları ve durumları sözlü iletişim ile anlamaya dayanan bir veri toplama aracıdır. Bu teknik genellikle bireylerin karşı karşıya geldiği ortamlarda uygulansa da teknolojiden faydalanarak da gerçekleştirilebilir.¹⁷³ Bu teknik ile görüşme yapılan kişilerin neyi niçin düşündükleri ve durumlar karşısındaki yaklaşımlarının neler olduğu, nasıl hissettikleri anlaşılmaya çalışılır. Araştırılan konu her ne ise bu konuyu hangi etmenlerin etkilediği de ortaya

¹⁷³ Sait Gürbüz - Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe – Yöntem – Analiz* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017), 184.

çıkarılmaya çalışılır. Davranışın ne olduğunun bulunmasının yanı sıra davranışı etkileyen etmenlerin de tespit edilmesi sağlanır.¹⁷⁴

Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formlarında araştırmaya açıklık getirecek konular ile ilgili temel başlıklar ve sorular görüşme öncesinde belirlenir ve araştırmayı yapan kişi bu sorular ile görüşmenin bir taslağını, sınırlarını oluşturur. Görüşmeyi yapan araştırmacı görüştüğü kişinin, araştırmacının amacını daha iyi anlayabilmesi için yeri geldiğinde sorularını farklı yönleri ile genişletebilir ya da açıklamalar yapabilir.¹⁷⁵ Öğrencilerin informal ortamlardaki yanlış dini öğrenmelerinin neler olduğu, bu yanlışların kaynaklarının ve yanlış öğrenmelerin öğrencilerin dine karşı tutumlarında nasıl değişikliklere sebep olduğunun tespit edilmesi için birebir iletişimin olduğu görüşme formu kullanımı tercih edilmiştir. Görüşme formu hazırlanırken araştırmacının amacına katkı sağlayacak olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı detaylı bir şekilde incelenmiş ve 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf DKAB ders kitapları ile ilgili alan taraması yapılmış ve araştırmacının problemine cevap bulmak için sorular hazırlanmıştır. Görüşme formu hazırlanırken kapsam geçerliliği iki uzman görüşüne başvurularak sağlanmıştır. Görüşme formuna inanç, ibadet, ahlak, Hz. Muhammed, din ve kültür konularındaki yanlış öğrenmelere ilişkin sorulara yer verilmiştir. Uzman görüşlerinin ardından “Yanlış öğrenmelerin kaynağı nedir?” ve “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin yanlış öğrenmeleri düzeltmeye katkısı var mıdır?” soruları eklenmiştir. Görüşme süreleri 30 dk. olacak şekilde planlanmıştır. 2 kişi ile pilot görüşme yapılarak anlaşılması güç olan sorular görüşme formundan kaldırılmıştır. Öğrenme alanları terimi “konu” şeklinde değiştirilmiştir ve bu değişikliklerin ardından görüşme formuna son şekli verilmiş. Yarı yapılandırılmış görüşme formuna eklerde yer verilmiştir.

¹⁷⁴ Fatma Çapcıoğlu - Öznur Kalkan Açıkgöz, “Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri”, *Bilimsel Araştırma Süreçleri Yöntem, Teknik ve Etiğe Giriş*, ed. Özcan Güngör (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 209.

¹⁷⁵ Gürbüz - Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe – Yöntem – Analiz*, 184.

4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Katılımcılarla yapılan görüşmeler ekonomiklik, ulaşılabilirlik ve uygulanabilirlik ilkelerine uyum sağlayacak şekilde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı MEB'e bağlı devlet okulunda DKAB öğretmenini olarak çalıştığı için dersin müfredatına hâkimdir ve katılımcılarla kolay iletişim kurabilmektedir. Çalışma farklı ilçelerden öğrenciler ile yapıldığı için öğrencilerin DKAB öğretmenleri ile iletişime geçilmiştir. Araştırmaya veri sunabileceği düşünülen öğrenciler öğretmenleri tarafından belirlenmiş, araştırmaya katılabilmeleri için veli izin dilekçeleri alınmıştır.

Görüşmeler, öğrencilere okul dışındaki zamanlarda ulaşmak mümkün olmadığından, öğrencilerin derslerini etkilememesi adına öğle arası saatlerinde gerçekleştirilecek şekilde planlanmıştır. Öğrencilerin araştırmacıdan çekinmemesi için ön görüşmeler yapılmıştır. Öğrencilerin görüşme sırasında kendilerine soru sorulmasından çekindikleri gözlemlenmiştir. Bu araştırma sorularını bir sınav zanneden öğrencilerle görüşmenin başında konuşulmuş ve bunun bir sınav olmadığı hatırlatılmıştır. Görüşme sırasında dersin konuları ile ilgili gerekli açıklamalar yapılmış ve öğrencilerin önceki öğrenmelerini hatırlamaları için ünite başlıkları tekrar edilmiştir. Öğrencilere yanlış öğrenmelerinin neler olduğu sorulmadan önce örgün eğitimde okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde neler öğrendikleri ile ilgili öğrenmelerini hatırlatacak sorular yöneltilmiş ve o konu ile düşüncelerinin sınırlandırılması sağlanmıştır. Görüşmeler en fazla 30 dk. olarak planlanmış olmasına rağmen dördüncü sınıf öğrencileri fikir belirtirken zorlanmışlar ve görüşmeleri ortalama 15 dk. sürmüştür. Katılımcıların ve velilerin izni ile görüşmelerden elde edilen veriler kayıt altına alınmış, şifreli dosyada tutulmuştur ve araştırmacı dışında kimse ile paylaşılmamıştır. Görüşme süresi, tarihi ve yerine ilişkin bilgiler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Görüşmelerin Gerçekleştirilmesine İlişkin Bilgiler

Katılımcılar	Sınıfı	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi	Görüşme Yeri
K 1	5	08.06.2023	00:20:60	Rehberlik servisi odası
K 2	5	08.06.2023	00:22:10	Rehberlik servisi odası
K 3	4	09.06.2023	00:15:55	Kütüphane
K 4	4	09.06.2023	00:16:15	Kütüphane
K 5	8	09.06.2023	00:30:12	Rehberlik servisi odası
K 6	4	12.06.2023	00:14:12	Kütüphane
K 7	7	12.06.2023	00:26:08	Müdür yardımcısı odası
K 8	5	13.06.2023	00:24:10	Kütüphane
K 9	4	16.10.2023	00:15:07	Öğretmenler odası
K 10	6	16.10.2023	00:23:20	Öğretmenler odası
K 11	7	17.10.2023	00:27:11	Kütüphane
K 12	7	17.10.2023	00:26:15	Müdür odası
K 13	8	14.06.2023	00:30:12	Rehberlik servisi odası
K 14	7	15.06.2023	00:26:20	Bilgisayar odası
K 15	6	15.06.2023	00:22:14	Bilgisayar odası
K 16	6	25.09.2023	00:23:50	Kütüphane
K 17	6	25.09.2023	00:24:48	Kütüphane
K 18	8	11.11.2023	00:30:32	Müdür odası
K 19	8	11.11.2023	00:27:12	Müdür odası
K 20	8	16.06.2023	00:22:15	Kütüphane

5. VERİLERİN ANALİZİ

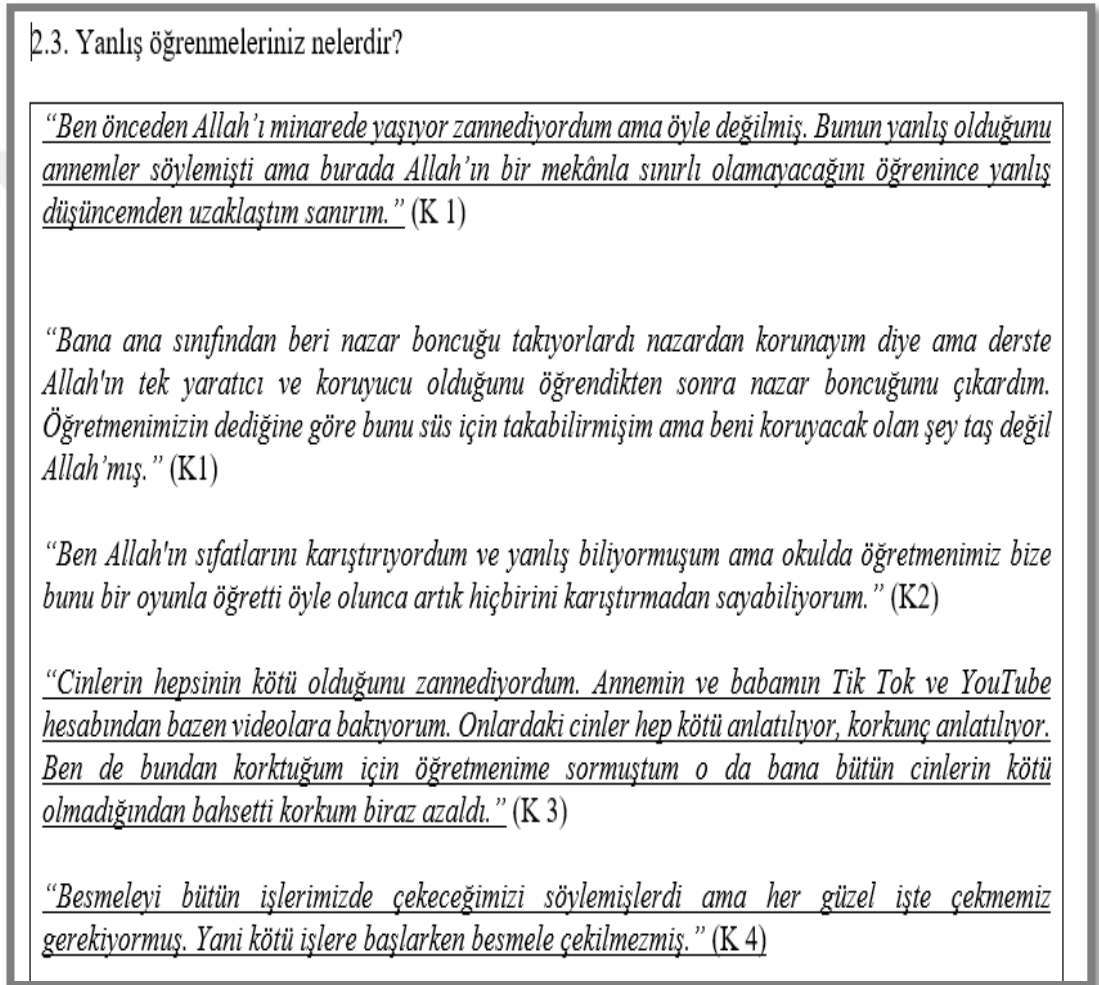
Araştırmada verilerin analizi için betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e göre *"Elde edilen veriler, daha önceden araştırma sorusu veya alt sorularından yola çıkılarak belirlenmiş temalara göre özetlenir ve yorumlanır."* Betimsel analizde elde edilen görüşme verilerinin dikkat çekici olması için katılımcıların kendi ifadelerine doğrudan yer verilir. Betimsel analizde hedef, araştırmacının elde ettiği bulguları daha düzenli, anlaşılır ve sistemli bir şekilde yorumlamaktır. Veriler sistemli şekilde gruplandırıldıktan sonra nedenleri ve bunların doğurduğu sonuçlar değerlendirilir. Araştırmacı tüm bu aşamalardan sonra elde ettiği verilere dayanarak geleceğe dönük tahminlerde bulunabilir.¹⁷⁶

Bu araştırmada katılımcıların sundukları veriler, hiçbir ekleme ya da çıkarma işlemi yapılmadan doğrudan alıntılarla bulgular kısmında sunulmuştur. Katılımcılardan elde edilen veriler, önceden belirlenmiş olan inanç, ibadet, ahlak, Hz. Muhammed, din ve kültür temalarına göre özetlenmiş, yorumlanmış ve elde edilen veriler tema-alt tema-kod bölümlerine ayrılarak analiz edilmiştir. Yanlış dini

¹⁷⁶ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 244.

öğrenmelerin kaynağının neler olduğu sorulmuş ve elde edilen cevaplar tablolastırılmıştır.

Öğrencilerden elde edilen ses kayıtları çözümlenmiştir ve Word ortamında doküman haline getirilmiştir. Her konusunda için ayrı Word dosyası oluşturulmuştur. Tüm öğrencilerin görüşleri öğrenme alanlarının ve bunlara dair soruların altında gruplandırılmıştır. Açıklanan durumlardan inanç konusuyla ilgili görüşlerin gruplandırılmasına Resim 1’de örnek verilmiştir.

Resim 1. Veri Analizi Örneği 1

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerden araştırmacının hedefine uygun olanlar seçilmiştir. Belirlenen temalarla ilgisi olmayan cevaplar kodlamaya alınmamıştır. Araştırmacı herhangi bir program kullanmadan el ile kodlama yapmıştır. Bu kodlamaya ilişkin bir örneğe Tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 7. Veri Analizi Örneği 2

Görüşme sorusu: “İnanç konusundaki fark ettiğiniz yanlış öğrenmeler nelerdir?”			
Katılımcı görüşleri	Kod	Alt tema	Tema
“Cinlerin hepsinin kötü olduğunu zannediyordum. Annemin ve babamın Tik Tok ve YouTube hesabından bazen videolara bakıyorum. Onlardaki cinler hep kötü anlatılıyor, korkunç anlatılıyor. Ben de bundan korktuğum için öğretmenime sormuştum o da bana bütün cinlerin kötü olmadığından bahsetti korkum biraz azaldı.” (K 3)	Cinlerin hepsinin kötü, korkutucu ve zarar verici olduğunun düşünülmesi	Melek, Cin ve Şeytan	İNANCA İLİŞKİN YANLIŞ ÖĞRENMELELER

6. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması adına kullanılması gereken inandırıcılık, aktarılabilirlik ve teyit edilebilirlik gibi birtakım stratejiler vardır.¹⁷⁷ Araştırmanın görüşme kısmının nasıl gerçekleştiği ve analizlerin nasıl yapıldığı detaylı bir şekilde açıklanarak tüm süreç aktarılmaya çalışılmıştır. İç geçerliliği arttırmak için öğrencilerle güven ortamının oluşması adına uzun süreli etkileşim sağlanmıştır. Veri toplama aracının geçerliği için uzman görüşüne başvurulmuştur.

Nitel araştırmalar güçlü veriler toplamak için kullanılır ve verilerin yanlış anlaşılması, doğru aktarılabilmesi çok önemlidir. Katılımcı teyidi yapılması sonuçların gerçeği yansıtıp yansıtmadığının öğrenilmesine katkı sağlar.¹⁷⁸ Katılımcı teyidinde veriler toplanır toplanmaz görüşmeciyile bulunulan ortamda elde edilen bilgiler özetlenerek bunların doğru anlaşılıp anlaşılmadığına ilişkin katılımcının fikirleri alınır ve eklemek ya da çıkarmak istedikleri bir şeyler varsa bunlar da

¹⁷⁷ Yıldırım- Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 289.

¹⁷⁸ Yıldırım- Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 292.

dikkate alınır.¹⁷⁹ Bu araştırmada da katılımcı teyidi yapılarak öğrencilerden verdikleri yanıtları teyit etmeleri istenmiştir.

Araştırmanın dış geçerliğini sağlamak için araştırmanın çalışma grubunda yer alan katılımcıların yaşadıkları yerleşim birimi, ailelerinin öğrenim düzeyleri ve çalışma durumları ile öğrencilerin sosyal medya kullanma durumları ve dini bilgileri öğrenme kaynakları ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir. Araştırma bulgularının benzer ortamlarda test edilebileceği şekilde açıklamalar ve bunlarla ilgili betimlemeler yapılmıştır. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğinin artırılabilmesi için katılımcıların ifadelerine doğrudan alıntılar şeklinde yer verilmiştir.

7. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

İlkokul ve ortaokulda verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri, ailedeki din eğitiminin devamı niteliğindedir. Öğrencilerin informal alanda aldıkları din eğitiminin okul ortamına olan yansımalarının incelendiği bu tezde öncelikle yol göstermesi açısından ilgili literatür taranmıştır. YÖK ulusal tez merkezinden teze kaynaklık edebilecek olan araştırmalar incelenmiş ve çalışmanın konusuna uygun olan tezler seçilmiştir. Temel eğitimde kullanılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları yanlış öğrenmeleri tespit etmek için faydalanan en önemli kaynaklardır.

Din eğitimi, din öğretimi gibi temel konulara dair hazırlanmış olan akademik kitaplar incelenmiş ve doğru din eğitiminin önemi açıklanmaya çalışılmıştır. Mustafa Köylü'nün editörlüğünü yaptığı, “*Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*”¹⁸⁰ adlı kitaptaki, çocuğun din eğitimi ve bazı gelişim özellikleri üzerine yazılan çeşitli makalelerden çocukların bilişsel düzeyinin ne olduğunun sınırlarını belirlemek için yararlanılmıştır. Süleyman Akyürek'in “*Din Öğretimi*”¹⁸¹ isimli eserinden konunun amacı ve neden gerekli olduğuna dair kavramsal çerçevenin oluşturulmasında faydalanılmıştır.

¹⁷⁹ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 292-293.

¹⁸⁰ Mustafa Köylü vd., *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015).

¹⁸¹ Akyürek, *Din Öğretimi Model-Strateji-Yöntem ve Teknikler*.

Gülsüm Kalaycı'nın "*İlköğretim Öğrencileri Gözünde Kaynak Kişi Olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni*"¹⁸² isimli çalışmasında öğrencilerin edindiği dini bilgilerinde DKAB öğretmenini kaynak kişi olarak alıp almadıkları sorusunun cevabı aranmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmeler neticesinde DKAB öğretmenin dini bilgilerine kaynaklık ettiği ancak aile ve çevrenin de bu kaynaklardan biri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin din eğitimi sunarken kaynak olarak görülmesi için taşıması gereken özelliklerden, iletişim becerilerinden bahsedilmekle beraber kaynak olarak görmeyen öğrencilerin bu düşüncelerinin sebeplerinin ne olduğuna değinilmiştir. 5, 6, 7 ve 8. sınıflarla yapılan bu çalışma ortaokul din dersi kazanımlarına yönelik sorulan sorular ve verilen cevaplar ile öğretmenin bilgiye kaynaklık etmesi açısından öğrenci gözündeki konumunu belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Süleyman Gümrükçüoğlu'nun "*Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü*"¹⁸³ isimli çalışmasında din eğitiminin aile boyutu ele alınmıştır. Ailedeki din eğitiminin çocuklarda dini inanç, tutum ve davranış gelişmesindeki önemi vurgulanmıştır. Çocukların Allah inancı, ibadet, ahlak gibi konulara dair olan sorularının nasıl cevaplanması gerektiği anlatılmıştır. Ailelere din eğitimi sunarken sevgi motifiyle yaklaşma, uygun dil ve üslup kullanma, model olma, ödül ve ceza metodunu kullanma gibi öneriler sunulmuştur.

Müberra Akpınar'ın "*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersini İlk Kez Alan Öğrencilerin Karşılaştığı Problemlerin Analizi*"¹⁸⁴ isimli çalışması din derslerinde öğretmenlerin ve öğrencilerin karşılaştığı problemleri tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Problemlerin nedenlerine değinilerek çözüm önerileri sunulmuştur. Çalışmada, öğrencilerle ve velilerle yapılan görüşmeler neticesinde din eğitime karşı olan yaklaşımlar üzerinde durulmuştur. Ayrıca dersin işleniş yöntemleri, materyal kullanımı, müfredat bilgisi ve ailenin derse olan tutumu konularında değerlendirmeler yapılmıştır.

¹⁸² Gülsüm Kalaycı, *İlköğretim Öğrencileri Gözünde Kaynak Kişi Olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni*.

¹⁸³ Gümrükçüoğlu, "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü", 39- 60.

¹⁸⁴ Akpınar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersini İlk Kez Alan Öğrencilerin Karşılaştığı Problemlerin Analizi*.

Erdal Zengin ve Burcu Gezer Şen’in hazırlamış olduğu “4. Sınıf Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrencilerin Sordukları Sorular ve Öğretmenlerin Verdikleri Cevapların İncelenmesi”¹⁸⁵ isimli çalışmada öğrencilerin dine dair ne tür sorular sordukları ve öğretmenlerin bunları nasıl cevapladığı araştırılmıştır. Bu araştırmada dördüncü sınıf öğrencileri ile yapılacak olan görüşmeler sırasında kullanılacak olan yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulurken faydalanılmıştır.

¹⁸⁵ Zengin - Şen, “Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrencilerin Sordukları Sorular ve Öğretmenlerin Verdikleri Cevaplar” 56- 70.

3. BÖLÜM

BULGULAR

1. İNANÇ KONUSUNA DAİR YANLIŞ ÖĞRENMELELER

Öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucunda onların inanca ilişkin yanlış öğrenmelerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu yanlış öğrenmeler Allah inancı, peygamber inancı, kutsal kitaplar, ahiret hayatı, kaza ve kader, melek- cin ve şeytan alt temaları şeklinde gruplandırılmıştır. Alt temalara ait olan görüşler kodlanarak aşağıda verilmiştir.

Şekil 2. İnanç Konusundaki Yanlış Öğrenmelere İlişkin Alt Temalar

Katılımcılara “İnanç konusundaki fark ettiğiniz yanlış öğrenmeler nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin inanca ilişkin konularda yanlış öğrenmelerinin fazla olduğu görülmüştür. Katılımcılardan elde edilen bulgular Allah inancı, peygamber inancı, kutsal kitaplar, ahiret hayatı, kaza ve kader, melek- cin ve şeytan olmak üzere altı alt temada incelenmiştir ve elde edilen sonuçlar Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. İnanç Konusundaki Yanlış Öğrenmeler

T e m a	Alt Tema	Kodlar	f
İNANCA İLİŞKİN YANLIŞ ÖĞRENİMLER	Allah İnanı	Allah'ın minare, gökyüzü gibi bir mekânda yaşadığının düşünülmesi	K 1, K 4, K 3
		Tekbir ve salavatın okunuşunun yanlış öğrenilmesi	K 6, K 9, K 8
		Surelerin, duaların yanlış ve eksik öğrenilmesi	K 7, K 8, K 6
		Allah'ın sıfatlarının yanlış öğrenilmesi	K 2, K 10
		Allah'ın yaratıldığının, sonradan oluştuğunun düşünülmesi	K 15, K 12
		Besmelenin kötü işe başlarken de kullanılacağını düşünülmesi	K 4, K 3
		Yağmur tanelerinin Allah'ın gözyaşı olduğunun düşünülmesi	K 4
		Allah'ın sıfatlarına ilişkin kral gibi yanlış benzetmelerin yapılması	K 5
		Duanın kısıtlı yerlerde yapılması	K 2
	Peygamber İnanı	Peygamberlerin hiçbirinin birbirini görmediğinin düşünülmesi	K 15, K 17
		Diğer peygamberlere inanmanın gerekli olduğunun bilinmemesi	K 12, K 3
		Hız. Muhammed'in diğer peygamberleri yönettiğinin düşünülmesi	K 13
		Sadece Hız. Muhammed'in peygamber olduğunun düşünülmesi	K 12
	Kutsal Kitaplar	Tek kutsal kitabın Kur'an olduğunun düşünülmesi	K 5, K 12, K 4
		Kur'an'ın gökyüzünden bir kitap olarak tek seferde indirildiğinin düşünülmesi	K 13, K 18
	Ahiret Hayatı	Kur'an'ın gökyüzünden bir kitap olarak tek seferde indirildiğinin düşünülmesi	K 11, K 16
		Ölen insanların hemen cennete, cehenneme gideceğinin düşünülmesi	K 5, K 13, K 2, K 7, K 8
		Cehennemde yanan kişilerin yok olacağını düşünülmesi	K 4, K 9, K 1, K 11
		Cehennemdeki Müslümanların bir daha cennete giremeyeceğinin düşünülmesi	K 5, K 20, K 15, K 4
		Ahiret hayatının aşamalarına dair yanlış öğrenmeler	K 18, K 20
		Kabir hayatına dair yanlış öğrenmeler	K 14
	Kaza ve Kader	Ahiret hayatında engellerin ve hastalıkların devam edeceğinin düşünülmesi	K 13
		Kaderin alnımıza yazılması, kader mahkûmuyuz gibi yanlış ifadelerin kullanılması	K 18
		İrâdenin yok sayıldığı bir kader anlayışının benimsenmesi	K 13, K 18, K 19
	Melek, Cin ve Şeytan	Yazılı ve değişmez bir kaderin var olduğunun düşünülmesi	K 5, K 13
		Cinlerin hepsinin kötü, korkutucu ve zarar verici olduğunun düşünülmesi	K 5
		Şeytanın kırmızı, boynuzlu, elinde çatalı olan bir varlık olduğunun düşünülmesi	K 3, K 4, K 5, K 12, K 13, K 14, K 18
		Sadece 4 büyük meleğin var olduğunun düşünülmesi	K 12, K 19, K 14, K 5, K 3
		Meleklerin yeme, içme, alışveriş yapma gibi insani özellikler taşıdığının düşünülmesi	K 12, K 5, K 14, K 11
		Şeytanın melek olduğunun düşünülmesi	K 4, K 5, K 17
		Meleklerin kadın olduğunun ve evlendiklerinin düşünülmesi	K 5, K 13
		Soldaki günahları yazan meleğin şeytan olduğunun düşünülmesi	K 5, K 13, K 20
		Cinlerin gerçek olmadığının düşünülmesi	K 5, K 11
		Cebraîl'in can aldığına ilişkin yanlış öğrenmelerin olması	K 19, K 18
			K 4

Tablodaki veriler incelendiğinde öğrencilerin inanç konusuna dair yanlış öğrenmelerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu yanlış öğrenmelerin Allah inancı, ahiret hayatı, melek-cin ve şeytan konularında diğer inanç konularına göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin yanlış öğrenmelere dair ortak fikirleri varken farklı öğrenmelerinin de olduğu görülmüştür. Bu yanlış öğrenmelere dair öğrencilerin düşüncelerine örnek ifadelerle yer verilmiştir.

1.1. Allah İnancı Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların Allah inancına dair yanlış öğrenmeleri toplamda sekiz kod altında toplanmıştır. Katılımcılardan on ikisi Allah inancına dair farklı veya birden fazla yanlış öğrenmelerinin olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların Allah inancına ilişkin yanlış öğrenmelerine bakıldığı zaman Allah'ın minare, gökyüzü, uzay gibi bir mekânda yaşadığını düşündükleri görülmüştür. K 1, K 4 ve K 2 yaşlarının küçük olmasından dolayı da bu düşünceye sahip olabilirler. Katılımcıların bu temaya ilişkin görüşlerine ait örnek ifadeler şu şekildedir:

“Ben önceden Allah'ı minarede yaşıyor zannediyordum ama öyle değilmiş. Bunun yanlış olduğunu annemler söylemişti ama burada (okulda) Allah'ın bir mekânla sınırlı olamayacağını öğrenince yanlış düşüncemden uzaklaştım sanırım.”
(K 1)

“Dua ederken ellerimizi havaya kaldırdığımız için Allah gökyüzünden dualarımızı kabul edecek zannediyordum.” (K 3)

Katılımcıların ünitelerde yer alan besmele, kelime-i tevhid, kelime-i şehadet, tekbir, salavat, dualar ve sureler gibi ezber yaptıkları konularda daha önceden yanlış öğrenmelerinin oldukları tespit edilmiştir. Katılımcılardan K 6, K 9 ve K 8 tekbir ve salavatı önceden ezberlediklerini ama bu ezberlerinde yanlışlarının olduğunu okulda bu konuyu işledikten sonra fark ettiklerini ifade etmişlerdir. K 7, K 8 ve K 6 ise ünitelerin sonunda yer alan duaları ve sureleri ezberlerken daha önceden ya eksik ezberlediklerini ya da yanlış ezberlerinin olduğunu fark ettiklerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Ben kelime-i tevhidi annemin face'inde gördüm ve ezberledim ama keşke oradan ezberlemeseymişim çünkü Muhammeden rasulullah yazıyordu bende öyle

ezberlemiştim. Okulda öğretmenimiz Muhammedun rasulullah olacak diye sürekli düzeltiyor beni bunu değiştirmek çok zor.” (K 9)

“Sureleri annemle birlikte ezberlemeye çalıştım. Okulda da sureler öğreniyoruz bazen ezberlediğim şeylerin yanlış olduğunu söylüyor öğretmenim doğru okunuşunu gösteriyor. Sure ezberimdeki yanlışları fark ettim.” (K 7)

“Şöyle biz subhaneke duasını okuduğumuzda öğretmenimiz parantez içerisinde bir şey yazdı tahtaya ve celle senaük diye. Ben bunu daha önce duymamıştım yani yanlış biliyordum böyle bir şeyin olduğunu okulda öğrendim ben internette öğrendiğimde burayı okumuyordu o hoca ama cenaze namazı kılarken okunuyormuş.” (K 8)

Katılımcılardan bazıları Allah’ın sıfatları konusunda yanlışlarının olduğunu ifade ederken bazıları da Allah’ın diğer varlıklar gibi sonradan yaratıldığını ve O’nu da bir yaratanın var olduğunu düşünmektedirler. Öğrencilerin zihinlerinde sonsuz kavramı tam olarak yer edinmediği için Allah’ın ezeli ve ebedi olmasını kavramakta güçlük yaşamaktadırlar. Buna ilişkin olarak K 15’ in yanlış öğrenmesine aşağıdaki ifade örnek olarak verilebilir.

“Allah’ın nasıl oluştuğunu, nasıl var olduğunu düşünürdüm. Ama derste öğrendiğimize göre Allah hep önceden beri varmış yani sonradan oluşması mümkün değilmiş. Bu yanlıştı mesela bunu da düzelttim.” (K 15)

Allah’ı göremedikleri için O’nun nasıl olduğunu hayal etmeye çalışan çocuklar genel olarak Allah’ın her şeye gücünün yetmesi anlamına gelen kudret sıfatından da yola çıkarak Allah’ı bir krala, hükümdara ve olağanüstü güçlere sahip olan bir varlığa benzetmektedirler. Öğrencilerin bu şekilde düşünmelerinin sebeplerinden biri de daha önce izlemiş oldukları film sahnelerinden etkilenmeleridir ki bunu şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Yani daha önce birkaç filmde de gördüğüm sahnelerden etkilendiğimden sanırım Allah’ı daha farklı hayal ediyordum kral gibi düşünüyordum mesela. Allah’ı beyaz elbiseler içinde olduğunu düşünüyordum ama bunun öyle olmadığını öğrendim.” (K 5)

Öğrenciler besmele ile bir işe başlamanın güzel bir alışkanlık olduğunu daha önce de öğrenmiş olmalarına rağmen her işe besmele ile başlanır cümlesini zihinlerinde kodlayarak güzel ya da kötü fark etmeksizin yaptığımız her türlü işe besmele ile başladığını düşünmektedirler. Din kültürü dersini aldıktan sonra her güzel işe besmele ile başlanacağını öğrenen öğrenciler bu yanlış öğrenmelerini kendileri şu şekilde ifade etmektedir:

“Besmeleyi bütün işlerimizde çekeceğimizi söylemişlerdi ama her güzel işte çekmemiz gerekiyormuş. Yani kötü işlere başlarken besmele çekilmezmiş.” (K 4)

“Besmelesiz iş olmaz demişlerdi ama beslemesiz güzel iş olmaz demediler bana.” (K 3)

1.2. Peygamber İnancı Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların inanç temasının alt teması olan peygamber inancı konusunda bazı yanlış öğrenmelere sahip oldukları tespit edilmiştir ve bu yanlış öğrenmeler dört kod olarak belirtilmiştir. Peygamber inancı konusu ile ilgili beş farklı öğrenci yanlış öğrendiği bilgiler hakkında veri sunmuştur. Katılımcılardan K 3, K 12 ve K 17 Hz. Muhammed’in İslam dininin peygamberi olduğunu bildiklerini ve onu kendi peygamberleri olarak kabul ettiklerini söylerken diğer peygamberlerin Allah tarafından görevlendirilmediğini zannettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bazıları din kültürü ve ahlak bilgisi dersi almadan önce Hz. Muhammed’in inanılması gereken tek peygamber olduğunu zannettiklerini ve imanın esasları gereği diğer peygamberlere de inanmak gibi bir sorumluluklarının olduğunu daha önce bilmediklerini ve bu yanlışlarını sonradan fark ettiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin bu yanlış öğrenmelerine ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Ben sadece Hz. Muhammed’in peygamber olduğunu zannediyordum ama Hz. İsa, Hz. Musa gibi başka peygamberler de varmış ve bizim onlara inanmamız gerekiyormuş. Sadece Hz. Muhammed’e inanmak yeterli değilmiş.” (K 12)

“Hz. Muhammed’e inanıyoruz evet ama Hristiyanların peygamberine neden inanıyoruz bunu anlayamıyordum. Bana yanlış geliyordu ama öğretmenime sorunca o zaman doğru olan dinin o olduğunu söyledi bana. Yani o dini de peygamberi de Allah seçmiş.” (K 17)

Katılımcılardan bazıları peygamberlerin her birinin geçmiş zamanda insanlara doğru yolu göstermek için gönderildiklerini bildiklerini ancak bazı peygamberlerin arasındaki akrabalık ilişkilerini daha önce duymadıklarını ve peygamberin aynı dönemde yaşamadığını zannettiklerini söylemişlerdir. Öğrencilerin bu yanlış öğrenmelerine ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Ben peygamberlerin akrabalık ilişkilerinin olmadığını zannediyordum ama birçok peygamberin akrabalık ilişkisi varmış. Onu burada öğrenmiş ve yanlış düzeltmiş oldum. Hiçbir peygamberin birbirini asla görmediğini ve kimsenin birbiriyle akraba olmadığını düşünüyordum.” (K 15)

Katılımcılardan K 13 Hz. Muhammed’in diğer peygamberlerle aynı dönemde yaşadığını, peygamberlerin hepsinden daha güçlü olduğunu ve peygamberlerin hepsini yönetme gücüne sahip olduğunu zannettiğini ifade etmiştir. Bu yanlış öğrenmesine ilişkin ifadesi şu şekildedir:

“Bütün peygamberlerin aynı anda yaşadığını düşünüyordum. Hz. Muhammed’i peygamberlerin kralı zannediyordum, diğer peygamberlere sen şuraya git sen buraya git diye yönlendiriyor zannediyordum.” (K 13)

1.3. Kutsal Kitaplara İnanç Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların kutsal kitaplara olan inanç ile ilgili yanlış öğrenmeleri iki kod çerçevesinde belirtilmiştir. Öğrencilerin kutsal kitaplar konusunda yanlış öğrenmelerinin olmasından daha ziyade bu kitapların varlığından ilk defa haberdar oldukları görülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerden altı tanesi bu alt temaya dair yanlış öğrenmelerinden bahsetmiştir. Katılımcılardan bazılarının kutsal kitapların tamamının gönderilmiş olduğu ilk haline inanmanın gerekli olduğu konusunda yanlış öğrenmeleri mevcuttur. Dört katılımcı Allah tarafından gönderilmiş olan tek kutsal kitabın Kur’an olduğunu zannettiklerini ifade etmiştir. Bazı öğrenciler başka kutsal kitapların da var olduğunu ve bunların isimlerini ilk defa derste duyduklarını söylemişlerdir. Bu yanlış öğrenmeye ilişkin öğrencilerin görüşleri şu şekildedir:

“Kutsal kitaplar diye bir şeylerin olduğunu bilmiyordum daha önce. Ben sadece bir kitap var zannediyordum onu da Kur'an olarak biliyordum ama İncil gibi başka kitaplar da varmış ilk defa burada duydum onları.” (K 4)

“Din kültürü dersinde öğrenmeden önce kutsal kitap olarak sadece Kur'an'ın var olduğunu biliyordum. Bir de bazen filmlerde İncil diye bir isim duyuyordum ama peygamberlerin hayatlarını öğrendikten sonra 4 tane kutsal kitap olduğunu öğrendim. Ben tek zannediyordum. Hatta İncil'i insanların kendilerinin uydurduğunu düşünüyordum ama sonra derste aslında İncil'i gerçekte Allah'ın gönderdiğini insanların onu sonradan değiştirdiğini öğrendim.” (K 5)

“Ben sadece Hz. Muhammed'e Kur'an verildiğini biliyordum ama başka peygamberlere başka kutsal kitaplarda verilmiş. Bizim evde sadece Kur'an vardı o yüzden başka kitap olacağını düşünmedim.” (K 12)

“Önceden bütün kutsal kitapların hepsini bir zannediyordum ayrı ayrı kutsal kitapların olduğunu okulda öğrendim.” (K 13)

Katılımcılardan birçoğu Kur'an-ı Kerim'in Cebrail tarafından Hz. Muhammed'e 23 yılda parça parça gönderildiğini bilmemekte ve Kur'an-ı Kerim'in gökyüzünden iki kapak arasında yazılmış bir kitap olarak indirildiğini düşünmektedir. Bu düşünceye ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir:

“Kur'an-ı Kerim'in birden indirildiğini zannediyordum ama oysaki çok uzun bir yılda tamamlanmış.” (K 11)

“Kutsal kitap olarak sadece Kur'an-ı Kerim'in var olduğunu zannediyordum yani sadece ona inanmamız gerekir diye biliyordum ama onun dışında kitaplar da olduğunu söyledi öğretmenimiz toplamda 4 kitap varmış ve Kur'an gökyüzünden yazılı kitap halinde gelmemiş.” (K 18)

1.4. Ahiret Hayatı İnancı Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcılara ahiret hayatına dair olan yanlış öğrenmeleri sorulduğunda verilen cevaplar altı kod olarak incelenmiştir. Öğrencilerin birçoğunun ahiret hayatına dair yanlış bilgilerinin olduğu ve bu yanlışlarını okulda ahiret hayatına dair kazanımları öğrenirken fark ettikleri görülmüştür. Toplamda on üç farklı öğrenci

aynı kodda ya ya farklı kodlarda olmak üzere yanlış öğrenmelere sahip olduklarını ifade etmiştir. Soyut olan konularda yanlış öğrenmelerin daha fazla olduğu inanç alt temasındaki frekanslardan da anlaşılmaktadır.

Katılımcılardan birçoğu ölen insanların hemen cennete ya da cehenneme gideceğini düşünmektedirler ki bu kişilerin ahiret hayatındaki aşamalara dair fikirleri ya çok az ya da hiç yoktur. Ölen bir kişinin cennet veya cehennem hayatının hemen başladığını düşünen öğrencilerin bu bilgisinin sebebi yakını ölen bir çocuğa o şimdi cennette diye kurulan teselli cümleleri de olabilir. Öğrencilerin bu konuya dair ifadeleri şu şekildedir:

“Ben daha önce biz ölünce öldüğümüz gibi direkt cennete ya da cehenneme gidiyoruz zannediyordum ama oraya gidinceye kadar başka aşamalar, ahiret hayatının aşamaları varmış onları öğrenmiş oldum. Basitçe hooop cennete gidiyoruz diye düşünüyordum kimse bana bu aşamalardan bahsetmemişti. Ba’s, haşr gibi aşamaları öğrenmiş oldum.” (K 5)

“Ahiret hayatı ile ilgili ölünce hemen cennete ve cehenneme gideceğimizi zannediyordum. Yakın komşumuzun çocuğu ölmüştü o şimdi cennette dediler bize.” (K 13)

Katılımcılardan birçoğunun cehenneme giden kişilerin Müslüman olsun ya da olmasın yandıktan sonra tamamen yok olacaklarını zannettiklerini ifade ettiği görülmüştür. Öğrenciler ahiret hayatının sonsuz olmasını kavramakta güçlük çekmektedirler bundan dolayı da ödül ya da ceza yeri olması fark etmeksizin hepsinin bir sonu olduğunu zannetmektedirler. Cehenneme giren Müslüman olan kişilerin de cezasını çektikten sonra sonsuza kadar yok olacaklarını düşünüp tekrar cennete gitme olasılıklarının olmadığını düşünmektedirler. Buna ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Ben cehenneme gidenlerin yanıp tamamen yok olacağını zannediyordum ama orada yok olmak diye bir şey yokmuş.” (K 4)

“Önceden insanların günahları çoksa sonsuza kadar cehennemde kalacaklarını, sevapları çoksa sonsuza kadar cennette kalacaklarını düşünüyordum ama öyle değilmiş. Annem mesela bana yaramazlık yaparsan cehenneme gidersin

diyordu ama günah işlediğimiz kadar yani günah olan şeyleri yaptığımızda cehenneme gittiğimizi öğrendim annem bu konuda beni korkutmuştu.” (K 5)

Katılımcılar ahiret hayatının aşamaları konusunda birçok yanlış öğrenmelere sahiptirler. Öğrencilerin kabir hayatı, kıyamet, ba's, haşr, hesap, mizan ve sıraat köprüsü gibi birçok aşamanın isimleri konusunda ve bu aşamalarda hangi olayların gerçekleştiği hakkında yanlış öğrenmeleri vardır. Daha öncede belirtildiği gibi bu aşamaların varlığından haberdar olmayan ve cennet ile cehennemin hemen gerçekleşen bir son olduğunu düşünen bir grup da bulunmaktadır. Öğrencilerin ahiret gibi soyut bir konuda hakkında bilgi sahibi olmadıkları noktalarda kendi zanları ile bu hayatı kavramaya çalıştıkları görülmüştür. Doğru dini bilgi edinmenin önemini bir kez daha ortaya koyan bu yanlışlıklar din kültürü dersi ile düzeltilmeye çalışılmaktadır. Buna ilişkin olarak öğrencilerin görüşleri şu şekildedir:

“Ahiret hayatı ile ilgili ölünce hemen cennete ve cehenneme gideceğimizi zannediyordum. Kabir hayatının olduğunu ben 7. sınıfta öğrendim. Mezarda kaldığımızı biliyordum ama böyle kabir hayatı diye bir kavram olduğunu bilmiyordum. Hemen birkaç soru soruyorlar onlara doğru cevapları verince rahatça orada yaşıyoruz diye zannediyordum. Cennet ve cehennemin orda olduğunu düşünüyordum.” (K 13)

“Ben kabirde sorulacak sorular belli diye internette araştırıp onları ezberlemiştim ama o hesap o kadar basit değilmiş onu okulda öğrenmiş oldum. Hayatımızı güzel yaşamamız gerekiyormuş.” (K 20)

“Sıraat köprüsü diye bir şey bilmiyordum mesela onu da yeni öğrenmiş oldum. Aslında adını duydum ama ben bildiğimiz köprüler gibi düşünüyordum.” (K 11)

Katılımcılardan K 18 dünyada iken başına bir musibet gelerek engelli kalan ya da zihinsel olarak bir engeli olan kişilerin ahiret hayatında da bu engelinin ya da hastalığının devam edeceğini ve bu halde iken yeniden yaşamının anlamsız olduğunu düşündüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben dünyadayken engelli olan ya da ağır hastalığı olan bir kişinin öldükten sonra da aynı engel ve hastalıkla yaşamaya devam edeceğini düşünüyordum

öğretmenime bunu sordum öğretmenim bunun ahirette böyle olmayacağını söyledi ve bu beni çok rahatlattı.” (K 18)

1.5. Kaza ve Kader İnancı Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcılara yöneltilen inanç konusundaki yanlış öğrenmelerinin neler olduğu sorusuna kaza ve kadere dair yanlış öğrenmeleri olan öğrencilerin verdikleri cevaplar üç kod altında gruplandırılmıştır. Kaza ve kader inancı sekizinci sınıfların ilk ünitesi olduğu için bu konu ile ilgili sekizinci sınıf olan katılımcılar fikirlerini belirtmişlerdir. Öğrenciler kaderin alınlarına yazılmış bir yazı olduğunu, kaderin mahkûmu olduklarını, ellerinden bir şey gelmiyorsa bunun kaderin suçu olduğunu zannettiklerini belirtmişlerdir. Yanlış kader anlayışı dediğimiz bu ifadelerin toplumda oldukça yaygın kullanıldığı öğrencilerin beyanlarında da görülmektedir. Öğrenciler de bu söylemleri ailelerinden öğrendiklerini söylemektedirler. Bu konudaki yanlış öğrenmelerine ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir:

“Kader ve kaza mesela hani insanların ağzında böyle dolanan laflar oluyor ya kader mahkûmuyuz falan diye mesela bunların yanlış ifadeler olduğunu öğrendim aslında kader mahkûmu gibi bir şey yokmuş biz çok kullanıyoruz bunları.” (K 18)

“Kader utansın diye bir şey duymuştum. Aslında hep duyuyorum bunları düşününce... Mesela kaderimizde varsa çekilir de diyorlar. Bunların yanlış olduğunu öğrendim. Bir insanın kendi kararları da önemliymiş.” (K 19)

Katılımcılardan ikisi kader ve kaza konusuna dair düşüncelerini belirtirken kaderin alnımızda yazılı olan şey olduğunu, kazanın ise araba kazası olduğunu zannettiklerini ifade etmişlerdir. Kaderin pasif bir kabulleniş olduğunu zanneden öğrenciler aile ve çevrenin de etkisi ile insanın iradesinin aldığı kararlarda ve işlediği eylemlerde ne kadar önemli olduğunu din kültürü ve ahlak bilgisi dersinden sonra öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu konuya ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Kaza ve kader konusundaki kazayı araba kazası zannediyordum. Kaderi de alnımızda gerçekten bir yazı yazılı diye öğrenmiştim. Tüm hayatımız oluşmuş, yazılmış ve biz onu tek tek yaşıyoruz diye biliyordum. Abim bana bu şekilde öğretmişti kafamı karıştırmıştı o zaman da.” (K 13)

“Kaza deyince aklıma araba kazası geliyordu sonra yasalar ya da irade, sorumluluk gibi kavramlardan hiç haberdar değildim araba kazası zannediyordum kaza dediklerini ve alın yazısı kavramının da yanlış olduğunu okulda öğrendim.” (K 5)

Katılımcılardan bazıları kaderin yazılı olduğunu, insanın dünyaya yazılı olan bu kader ile geldiğini ve kendi iradesi olmadan sadece yazılı bir senaryoyu yaşamaya geldiklerini zannettiklerini ifade etmişlerdir. Toplumda genel olarak kader anlayışının bu şekilde yorumlanması ailelerden getirilen yanlış öğretilerden kaynaklanmaktadır ki öğrencilerin ifadeleri de bunu desteklemektedir. Buna ilişkin örnek ifade şu şekildedir:

“Annem hep kaderimiz böyleydi derdi ben de hep öyle zannedirdim. Ne yaparsak yapalım kaderimizde var biz onu yaşayacağız diye düşünürdüm. Çünkü annem hep öyle anlatırdı sonradan öğrendim ki tedbir almak tevekkül sahibi olmak gibi kavramlar ve bizim irademiz devreye giriyormuş sonradan öğrendim.” (K 5)

1.6. Melek, Cin ve Şeytan Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların görünmeyen varlıklara olan inançları hakkındaki yanlış bilgileri dokuz kod altında belirtilmiştir. Öğrencilerin görünmeyen, soyut ve gayba ait olan bu konular hakkındaki yanlış öğrenmeleri diğer inanç konularına göre daha fazladır. Melekler ve meleklerin özellikleri ile görevleri, cinlerin özellikleri ve toplumdaki yansımaları, şeytanın yaratılışı ve insanlar üzerindeki etkisi gibi konular toplumda her zaman dikkat çeken konular olmuştur. Bu konulara dair çok fazla yanlış öğrenmenin olması öğrencilerin ifadelerinden de anlaşılmaktadır.

Katılımcılardan yedi tanesi görünmeyen varlık olan cinlerin yaratılış özelliği olarak hepsinin kötü olduğunu, insanları korkutmak için yaratıldıklarını ve insanlara zarar verme görevlerinin bulunduğunu düşündüklerini ve bunların yanlış bilgiler olduğunu sonradan öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bu bilgilerini aileden, çevreden, sosyal medya platformlarından ve çeşitli filmlerden öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar ise cin diye bir şeyin olmadığını ve bunu sadece kendilerini korkutmak için insanların uydurduğunu düşündüklerini söylemişlerdir. Öğrenciler

cinlerin hepsinin kötü varlıklar olduğu ve cinlerin gerçekte yok zannedildiğine dair düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Cinlerin hepsinin kötü olduğunu zannediyordum. Annemin ve babamın Tik Tok ve YouTube hesabından bazen videolara bakıyorum. Onlardaki cinler hep kötü anlatılıyor, korkunç anlatılıyor. Ben de bundan korktuğum için öğretmenime sormuştum o da bana bütün cinlerin kötü olmadığından bahsetti korkum biraz azaldı.” (K 3)

“Ailem bana hep cinlerin çarptığını söyledi ama beni çarpan hiçbir cin olmadı öğretmenimizin de anlattığına göre bunun yanlış bir şey olduğunu öğrendim.” (K 19)

“Cinlerin hepsini çok kötü varlıklar diye biliyordum ama cinlerin de iyileri varmış. Onlar da bizim gibi kulmuş. Cin deyince hep korkar ve aklıma kötü şeyler getirirdim. Bunu bana köyümüzdeki benden yaşça büyük çocuklar söylerdi. Cinler kötü diye beni korkuturlardı arkadaşlarım da bu konuda yanlış bilgi vermiş.” (K 13)

“Mesela ben cinlerden korkardım hep Alaattin’in sihirli lambası gibi düşünürdüm cinleri. Görünen varlıklar olmadıklarını zannedirdim yani aslında yok ve birileri bunu uyduruyor sanırdım. Gerçekten cinlerin var olduğunu öğrendim, önceden büyüye ve cinlerin varlığına inanmıyordum. YouTube' da karşıma çok video çıkıyor gece herkes yatınca cinler ortaya çıkar diye, cinler halay çeker düğün yapar gibi videolar var ama bunların saçma olduğunu öğrendim.” (K 5)

“Cinlerin hepsinin kötü olmadığını öğrendim.” (K 14)

“Cinlerin yok olduğunu zannediyordum bunu bizi korkutmak için söylüyorlar zannediyordum ama gerçekten cin diye bir şey varmış benim kafamda hep cinler yok diye kalmıştı.” (K 18)

Katılımcılar görünmeyen varlıklardan olan şeytan hakkındaki yanlış öğrenmelerinden bahsederken şeytanın kırmızı, boynuzlu, elinde çatalı olan bir varlık olduğunu düşündüklerini söylemişlerdir. Görünmeyen varlıkların neye benzediğini, şeklinin nasıl olduğunu anlamaya çalışan öğrenciler filmlerde izledikleri sahnelerden de etkilenecek kötülüğü simgeleyen bu varlığı korkutucu bir şekle sahip olarak hayal etmektedirler. Çizgi filmlerde, sosyal medya platformlarındaki videolarda da bu

tasvirin sürekli yapıyor olması öğrencilerin bu yanlış düşünceye sahip olmasında etkili olabilir. Öğrenciler şeytanlara ilişkin yanlış öğrenmelerini şu şekilde ifade etmektedirler:

“Şeytan konusunda şeytanlar hep böyle kırmızı renkli ve boynuzlu şekilde tasvir ediliyor çizgi filmlerde de öyle oluyordu meğer öyle değilmiş.” (K 19)

“Ben hep sol tarafımda boynuzlu çatallı bekleyen bir şeytan olduğunu zannediyordum ama öyle bir şey olmadığını öğrendim.” (K 5)

Katılımcılardan bazıları şeytanın cinlerden değil de meleklerden bir varlık olduğunu düşünmektedirler. Meleklerin iradesinin olmaması, nurdan yaratılmaları gibi özelliklerine bakıldığı zaman şeytanın isyan eden ve kötülüğü temsil eden bir varlık olması öğrencilerin yanlış öğrenmelerini göstermektedir. Bazı öğrenciler de günahları yazan meleğin şeytan olduğunu düşünmektedirler. Toplumda bilinen yanlış öğrenmelerden biri de budur ve öğrenciler bunu şu ifadeleri ile dile getirmişlerdir:

“Daha önce şeytanların cin olduğunu da bilmiyordum onu da öğrenmiş oldum çünkü bana ailem şeytani melek diye öğretmişti. Hatta izlediğim çizgi filmlerde bir insanın bir kenarında şeytan bir kenarında melek vardı. Biri sana iyilikleri söylüyordu birileri sana kötülükleri söylüyordu.” (K 5)

Katılımcılar meleklerin özellikleri, sayısı ve görevleri ile ilgili yanlış bilgilerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılardan K 12, K 5, K 14 ve K 11 meleklerin sayısını yanlış bildiklerini ve sadece dört büyük meleğin var olduğunu zannettiklerini ifade etmişlerdir. Meleklerin görevleri konusunda da Cebrail’in can aldığını, solda bulunan kiramen kâtibin meleklerinin ise şeytan olduğunu zannettiklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin bu konulara ilişkin yanlış öğrenmeleri şu şekildedir:

“Cebrail can alıyor zannediyordum ama öyle değilmiş Azrail can alıyormuş. Ben önceden beri yanlış biliyormuşum bunu.” (K 4)

“Mesela ben sağımızda solumuzda melek olduğunu bilmiyordum ama melekler varmış sağımızda, solumuzda. Bunun uydurma olduğunu zannediyordum.” (K 5)

“Sadece dört büyük melek olduğunu zannediyordum ama sağımızda ve solumuzda bulunan sevap ve günahlarımızı yazan melekler de varmış.” (K 12)

“Meleklerin sayısının çok fazla olduğunu öğrendim. Ben sadece 4 meleğin olduğunu biliyordum.” (K 14)

“Meleklerin görünmediğini biliyordum ama günah işlemediklerini bilmiyordum.” (K 13)

Katılımcılardan K 4, K 5 ve K 17 meleklerin yeme, içme ve alışveriş yapma gibi insani özellikler taşıdığını zannettiklerini belirtmişlerdir. Melekler görünmediği için onların her yere girip çıktığını gizli gizli alışveriş yaptığını düşünen öğrenciler de bulunmaktadır. Öğrencilerden bazıları da meleklerin cinsiyetinin olduğunu hatta kadın olduklarını düşünmektedirler. Melek gibi kavramının kadınlar için çok fazla kullanılması, melek isminin kadınlara verilmesi gibi sebepler öğrencilerin meleklerin cinsiyetinin olduğunu düşünmesine sebep olmuş olabilir. Meleklerin cinsiyetinin olduğunu düşünen öğrenciler aynı zamanda meleklerin evlendiklerini ve çocuklarının da olduklarını düşünmektedirler. Öğrencilerin buna ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Ben melek deyince beyaz kanatlı kadın olan bir şey hayal ediyordum. Çünkü izlediğim filmlerde ya da içeriklerde hep böyle gösteriliyordu ama melekler hakkında daha detaylı bilgiye sahip oldum öyle olmadığını öğrendim. Meleklerin yiyip içtiklerini düşünüyordum mesela ama hiçbir şey yemediklerini ve içmediklerini okulda öğrendim.” (K 5)

“Meleklerin cinsiyeti yok dedikleri için meleklerin yarısı kız yarısı erkek diye düşünüyordum. Meleklerin çocuklarının olduğunu, onların evlendiğini zannediyordum cinler gibi ama öyle değilmiş.” (K 13)

“Ben önceden melekler görünmediği için onların gezdiğini zannedirdim alışveriş yaptığını bile düşünüyordum hatta. Aslında melekler bizim sevaplarımızı ve günahlarımızı yazıyorlarmış yani onların alışveriş yapmaya ihtiyacı yokmuş. Bunları yanlış biliyordum.” (K 17)

“Ben meleklerin kadın olduğunu zannediyordum iyilik diyince hep aklıma annem geliyor. Kadınların daha iyi olduğunu düşünüyordum bundan dolayı da öyle

zannediyor olabilirim. Aslında Melek isminde kadınlar da var belki de bu yüzden cinsiyetlerinin olduğunu zannediyordum.” (K 20)

2. İBADET KONUSUNA İLİŞKİN YANLIŞ ÖĞRENMELELER

Öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucunda onların ibadete ilişkin yanlış öğrenmelerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu yanlış öğrenmeler sınıf düzeyine göre sırasıyla alt temalar şeklinde gruplandırılmıştır. Alt temalar oruç, abdest ve namaz, hac ve umre, kurban, zekat ve sadaka, Kur’ân-ı Kerim okuma şeklinde belirlenmiştir. Alt temalara ait olan öğrenci ifadeleri kodlanarak tabloda verilmiştir.

Şekil 3. İbadet Konusundaki Yanlış Öğrenmelere İlişkin Alt Temalar

Katılımcılara “*İbadetler konusundaki fark ettiğiniz yanlış öğrenmeleriniz nelerdir?*” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan elde edilen bulgular oruç, namaz ve abdest, hac ve umre, kurban, zekât ve sadaka, Kur’ân-ı Kerim okuma olmak üzere altı alt temada incelenmiştir ve elde edilen sonuçlar Tablo 8’de verilmiştir.

Katılımcıların genel olarak oruç ve namaz ibadetlerine ilişkin yanlış öğrenmelerinin daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Diğer ibadetler konusundaki yanlış bilgilerin daha az olmasının nedeni öğrencilerin bu ibadetleri yaşları, sorumlu olmamaları, ekonomik durumları gibi sebeplerden ötürü daha az yapmalarından kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 9. İbadet Konusundaki Yanlış Öğrenmeler

T e m a	Alt Tema	Kodlar	f
İBADETLERE İLİŞKİN YANLIŞ ÖĞRENNELER	Oruç	Ramazan orucunun tekne orucu gibi yarım gün tutulacağının düşünülmesi	K 1, K 2, K 3, K 12, K 14, K 18
		Tuvalete gitmenin orucu bozacağının düşünülmesi	K 10, K 2
		Vücuttan çıkan kanın orucu bozduğunun düşünülmesi	K 8
		Orucun sadece Ramazan ayında tutulduğunun düşünülmesi	K 10
		Sakızın orucu bozmadığının düşünülmesi	K 14
		Uyumanın orucu bozduğunun düşünülmesi	K 9
		Oruç tutamayanların verdiği fidyeyi birileri kaçırılınca istenen fidyeye zannedilmesi	K 20
	Abdest ve Namaz	Toprakla abdest alınmayacağının düşünülmesi	K 14, K 11
		Kadınların ve erkeklerin aynı şekilde namaz kıldıklarının zannedilmesi	K 14, K 17 K 9
		Yemek yemenin abdesti bozduğunun düşünülmesi	K 14
		Abdestin sünnetlerini uygulamada yanlışların olması	K 3, K 18
		Namaz kılanın önünden geçmenin cehenneme gitme sebebi olduğunun düşünülmesi	K 8
		Seccadenin üzerine basmanın günah olduğunun düşünülmesi	K 19
		Tüm namazların rekât sayılarının aynı olduğunun düşünülmesi	K 13
		Namaz kılan kişileri rahatsız edenin cezalandırılacağının düşünülmesi	K 4
	Hac ve Umre	Hac ve umre ibadetinin aynı ibadetler olduğunun düşünülmesi	K 5, K 18
		Haccın farz bir ibadet olmadığına düşünülmesi	K 19, K 14
		Hac ve hac kavramlarının yanlış kullanımlarının olması	K 20, K 17
		Umreye giden kişilerin de hacı olduğunun düşünülmesi	K 6, K 13
		Hac ibadetinde sadece tavaf yapıldığının zannedilmesi	K 14
	Kurban	Sadece vacip kurbanın var olduğunun düşünülmesi	K 5, K 10, K 13
		Çocukların kurban kesimini görmelerinin ibadetin sevabını azaltacağının düşünülmesi	K 18
		Yeni bir eşya alınca kurbanın kanının onun üzerine sürülmesi gerektiğinin düşünülmesi	K 9
	Zekât ve Sadaka	Zekâtın farz bir ibadet olmadığına düşünülmesi	K 13, K 18
		Sadakanın sadece maddi bir yardım olduğunun düşünülmesi	K 13
		Zekât vermek için zenginlik şartının olduğunun bilinmemesi	K 19
		Fıtır sadakasının vacip olduğunun bilinmemesi	K 20
	Kur'an-ı Kerim Okuma	Kur'an okumanın sevap olmadığına zannedilmesi	K 7
		Kur'an-ı Kerim'e abdestsiz dokunup okunabileceğinin düşünülmesi	K 4

2.1. Oruç İbadeti Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcılara ibadet konusunda neleri ihmal ettiklerine dair yöneltilen sorulara verilen cevaplar incelendiğinde oruç ibadeti konusunda öğrencilerin bazı yanlış öğrenmelerinin olduğu görülmüştür. Öğrenciler oruca alışmak için kültürümüzde var olan tekne orucu geleneğini kendilerinin de uyguladıklarını ancak yarım gün tuttıkları bu orucun farz oruçta da bu şekilde uygulanabileceğini zannettiklerini ifade etmişlerdir. Çocukken tutulan oruçların onların bu ibadete alışması için yarım gün tutulduğunu, gerçek orucun ise tam gün tutulduğu bilgisinin bazı aileler tarafından açıklanmadığı görülmüştür. Öğrenciler bu konuya dair yanlış öğrenmelerini şu şekilde ifade edilmişlerdir:

“Ben ve arkadaşlarım çocuk olduğumuz için tekne orucu tutuyoruz. Ben büyüyünce de böyle oruç tutabileceğimizi düşünüyordum ama öğretmenimiz büyüdüğümüzde orucumuzu tam tutmamız gerektiğini söyledi bunu düzeltmiş oldum.” (K 3)

“Ben büyüklerde tekne orucu tutabilir neden akşama kadar dayanmaya çalışıyorlar diye merak ediyordum ama aslında tekne orucu çocukların oruca alışmaları içinmiş.” (K 12)

“Küçükken mesela dayanamam diye bana çocukların oruç tutmadığını söylemişlerdi büyüdükçe bu yanlışımın farkına vardım aslında ama çocukların tutmuş olduğu o yarım orucunda tekne orucu diye bir isminin olduğunu bilmiyordum mesela sonradan öğrendim.” (K 18)

Katılımcılardan K 2 ve K 10 tuvalete gitmenin orucu bozacağını zannettiklerini ama bunun yanlış olduğunu okulda öğrendiklerini ifade etmiştir. K 11 ise vücuttaki herhangi bir yerden kan çıkması ile orucun bozulacağını düşünmektedir. Öğrencilerin ifadelerine bakıldığı zaman abdesti bozan durumlar ile orucu bozan durumların birbirine karıştırıldığı görülmektedir. Buna ilişkin görüşler şu şekildedir:

“Tuvalete gidince orucun bozulduğunu zannediordum ama bozulmuyormuş.” (K 4)

“Bir yerimizin kanamasının orucu bozmadığını öğrendim.” (K 8)

“Kan alınca orucumun bozulacağını öğrendim tükürüğümüzü biriktirip biriktirip yuttuğumuz zaman da orucumuz tehlikeye giriyormuş bunu ben çok yapardım bunun yanlış olduğunu öğrendim öğretmenim bunu yapmamam gerektiğini söyledi.” (K 18)

“Orucu bozan durumları öğrendim, diş kirasını öğrendim. Daha önce bilmiyordum bunları askıda ekmek uygulamasını öğrendim. Ben oruç çeşitlerini de öğrendim. Bir sürü çeşit çeşit oruç varmış. Sadece Ramazan ayında oruç tutuluyor zannedişordum.” (K 1)

Katılımcılardan K 20 oruç tutamayan hasta ve yaşlı kişilerin tutmadıkları oruçların yerine verdikleri fidyeyi daha önce duymadığını fidyenin sadece bir kişiyi kaşıranların istediğı fidiye olarak bildiğini ifade etmiştir. Öğrencilerin din ile ilgili yanlış öğrenmelerinin olabileceğı gibi eksik öğrenmelerinin de olduğunu katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

“Fidiye konusu var mesela ben fidyeyi sadece birilerini kaşırdığımız zaman istenilen para diye bilişordum hatta böyle bir şeyin var olduğunu hiç duymamıştım okuldayken ilk defa böyle bir şeyle karşılaştım.” (K 20)

2.2. Abdest ve Namaz Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcılara ibadet konusuna dair yanlış öğrenmeleri sorulduğı zaman abdest ve namaza dair vermiş oldukları cevaplar gruplandırılarak alt temada toplanmıştır. Öğrencilerin abdest ve namaz ile ilgili vermiş oldukları cevaplar 8 kod altında belirtilmiştir. İbadet temasındaki en çok yanlış öğrenmelerin abdest ve namaz konusunda olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcılardan K 14 ve K 11 suyun olmadığı ya da kullanılamadığı durumlarda toprak ile alınan teyemmüm abdestini daha önce duymadıklarını, toprak ile abdest alınmadığını düşündüklerini söylemişlerdir. Bu yanlış ve eksik öğrenmelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Öğrenmiş oldum mesela teyemmüm abdestini yanlış bilişordum onu okulda öğrendim.” (K 11)

“Abdestin sadece suyla alındığını düşünüyşordum.” (K 14)

Katılımcıların abdestin alınışında, sünnetlerinin yapılışında ve abdesti bozan bazı durumlarda eksik ve yanlış öğrenmelerinin olduğu görülmüştür. Katılımcılardan K 14 yemek yemenin abdesti bozduğunu düşünmektedir. Öğrencilerin abdeste dair ifadeleri şu şekildedir:

“Yemek yemenin abdesti bozduğunu düşünüyordum ama o orucu bozuyormuş abdesti değil.” (K 14)

“Abdest alırken önce sağ, sonra sol diye bir sıralamaya dikkat etmiyordum bunun önemsiz olduğunu düşünüyordum ama okulda öğrendim.” (K 3)

“Abdest konusunda mesela abdestin farzları ve sünnetleri diye ayırım varmış yani bazılarını yapmadığın zaman abdest kabul olmuyormuş sünnet dediğimiz kısımları unuttuğumuz zaman onunla bir sıkıntı olmuyormuş böyle bir ayırım olduğunu okulda öğrendim.” (K 18)

Katılımcılardan K 14 ve K 17 kadınların ve erkeklerin namazı aynı şekilde kıldıklarını düşündüklerini belirtmiştir. Erkek çocukların annelerinin namaz kılışlarını taklit etmesi ya da kız çocuklarının babalarının namaz kılışını taklit etmeleri onların ibadetleri öğrenirken taklitle öğrenme metodunu yaygın olarak kullandığını göstermektedir. Öğrencilerin doğru dini bilgi elde etmeleri için doğru bir eğitime ihtiyaçları vardır. Katılımcıların bu konuya ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Ben namaz kılarken annem ve babam ne yaparsa onu yapardım hatta bazen sadece annemi taklit ederdim ama aslında kızların ve erkeklerin bazı davranışları farklı yaptığını öğrendim mesela ellerimi ben annem gibi bağlıyordum ama aslında erkeklerinki başkaymış.” (K 17)

“Kadınlar ve erkeklerin yan yana namaz kılmadıklarını bilmiyordum yan yana kılarlar diye düşünüyordum ama camiye gittiğimizde kadınlar başka bir yere gittiler. Niye böyle oldu diye şaşırmışım sonra okula geldiğimizde öğretmenimiz anlattı kadınların kendini daha rahat hissetmesi için onlar ayrı yerde namaz kılıyormuş.” (K 9)

“Ben çok küçükken bizim ailede erkeklerden hiç namaz kılan olmadığı için halamı izlerdim. Halam da kadınların kıldığı şekilde kılardı ben de öyle öğrendiğim için namazı öyle kılıyordum ama sonra erkeklerin farklı şekilde ellerini bağladığını öğrendim.” (K 14)

Katılımcılardan K 13 namaz ibadetinin tüm vakitlerde aynı şekilde kılındığını ve rekât sayılarının aynı olduğunu zannettiğini ifade etmiştir. K 18 ise rükû ve secde anında okunan duaları okulda öğrendiğini ve daha öncesinde buralarda besmele çektiğini söylemiştir. Öğrencilerin bu konuya dair ifadeleri şu şekildedir:

“Namazda yine rükûya ve secdeye gittiğimiz zaman ben sadece besmele çekiyordum ama orada subhane rabbiyel azim, sübhane rabbiyel ala gibi söylediğimiz dualar varmış onları da okulda öğrendim.” (K 18)

“Her namazın birbirinin aynısı olduğunu düşünüyordum. Ben namaz kılmıyorum ailemde de namaz kılan yok o yüzden ezan okununca hep aynı şeyler yapılır diye biliyordum ama derste öğrendiğimize göre rekât sayıları, okuduğumuz şeyler bazen değişiklik gösterebiliyormuş.” (K 13)

Katılımcılardan K 19 namaz kılarken kullanılan seccadenin üzerine basmanın günah olduğunu düşünmektedir. Namaz kılan kişilerin önünden geçenlerin cehenneme gideceğini düşünen K 8 bu düşüncesinin sebebini çevresindeki kişiler olarak göstermektedir. K 4 ise K 8’e benzer şekilde namaz kılan bir kişiyi rahatsız eden kişilerin büyük cezalarla karşılaşacağını düşünmektedir. Namaz kılan kişilerin dikkatini dağıtmamak için temkinli olmayı öğütlemek yerine cehennem gibi korkutucu unsurların kullanılması çocukların ibadete yaklaşımını olumsuz etkileyebilir. Öğrencilerin bu konuya dair ifadeleri şu şekildedir:

“Bir de seccadenin üstüne basmamam gerekiyormuş, günahmış. Bunu öğretmenimize sordum bana bunun günah olmadığını söyledi. Ailem yanlış öğretmiş.” (K 19)

“Şöyle mesela ben annem ve babam namaz kılarken önünden geçtiğim zaman bana çok kızıyorlardı. Cehenneme gideceğimi düşünüyordum bundan dolayı ama aslında öyle değilmiş. Evet, önlerinden geçmememiz gerekiyormuş çünkü dikkatlerinin dağılmaması için. Ama böyle de korkutmamaları gerekiyordu bence öğretmenimiz bize doğrusunu öğretti.” (K 8)

“Annem namaz kılarken konuşursak seni üzerler ham yaparlar diye öğretmişti ama bunun yanlış bir şey olduğunu öğretmenime sorup öğrendim.” (K 4)

2.3. Hac ve Umre Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların ibadete ilişkin dini öğrenmeleri sorulduğunda hac ve umre ibadetine dair verilen cevapları beş kod altında gruplandırılmıştır. Hac ve umre ibadetinin öğrenciler tarafından henüz gerçekleştirilmemiş olması onların bu ibadete dair yanlış zanlarının artmasına sebep olabilmektedir. Dört, beş ve altıncı sınıf öğrencilerinin hac ve umre konusuna dair fikir bildirmediikleri bu ibadete dair bilgilerinin çok fazla olmadıkları görülmüştür.

Katılımcılardan K 5 ve K 6 hac ve umre ibadetinin birbirinin aynısı olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Toplumda umre ibadetini yapan kişilere de hacı denilmesi, hac ve umre ibadetinin aynı mekânda yapılıyor olması bu iki ibadetin aynı olduğunun zannedilmesinin sebepleri olabilir. Hac ve umre ibadetlerinin aynı olduğunun düşünülmesine ilişkin öğrencilerin ifadeleri şu şekildedir:

“Hac ve umre ibadetinin arasındaki farkları da öğrendim. Biz Kâbe’yi ziyaret etmeye giden herkese hacca gitti diyorduk ama ikisi aynı mekânlarda yapılan farklı ibadetlermiş.” (K 5)

“Bizim komşumuz umreye gitmişti biz ona hacı diyoruz. Hac ve umrenin aynı olmadığını okulda öğrendim.” (K 6)

Katılımcılardan K 20 haccın farz bir ibadet olmadığını düşündüğünü, Kâbe’yi ziyaret edenlerin orayı merak ettikleri için gittiğini zannettiklerini söylemişlerdir. Katılımcılardan K 14 ise hac ibadetini yapmaya giden kişilerin sadece Kâbe’nin çevresinde dönerek tavaf yaptıklarını orada başka bir şey yapmadıklarını düşündüklerini belirtmiştir. Hac ibadetini dinen zengin olan kişilerin yapmasının zorunlu olduğunu bilmeyen ve hacda sadece tavaf yapıldığını düşünen öğrencilerin ifadeleri şu şekildedir:

“Ben haccın zorunlu olduğunu bilmiyordum yani zengin isek mutlaka oraya gitmeliymişiz. Ben çevremdeki kişilerin gezmek için oraya gittiklerini düşünüyordum.” (K 20)

“Hac ünitesinde mesela ben daha önce hacca gidenlerin sadece Kâbe’nin etrafında dönüp geri geldiğini zannediyordum ama Arafat gibi başka ibadet yapılan şeyler de varmış.” (K 14)

2.4. Kurban İbadeti Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcılara yöneltilen ibadet konusundaki yanlış dini bilgilerinin neler olduğu sorusuna verilen cevaplardan kurban ibadeti ile ilgili olanlar üç kod olarak gruplandırılmıştır. Kurban ibadeti ile ilgili konu okullarda yedinci sınıfta öğretildiği için öğrencilerden yedinci ve sekizinci sınıf olanlar bu konu ile ilgili düşüncelerini söylemişlerdir. K 5 ve K 14 sadece Kurban bayramında kesilen vacip kurbanın var olduğunu bildiklerini başka kurban çeşitlerinin olduğunu zannetmediğini belirtmiştir. Buna ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Kurbanların sadece Kurban bayramında kesildiğini düşünüyordum. Başka kurban çeşitleri olduğunu hiç bilmiyordum. Sadece et yemek için hayvan kesiyorlar zannediordum ama meğer başka kurban çeşitleri de varmış. Bize tek kurban var diye öğretmişti ailemiz.” (K 5)

“Sadece bir tane kurbanın olduğunu zannediordum ama başka çeşitlerde kurbanlar da varmış.” (K 14)

Katılımcılardan K 18 kurban kesilirken ailesinin kesim aşamasını görmesini istemediği için kendisine kurbanın sevabının azaldığını söylediklerini ifade ederken ailelerin çocuklara bir şeyin gerçek sebebini anlatmadan sevap, günah gibi dini kavramlarla onları engellemeye çalıştıkları görülmektedir. Öğrencinin bu duruma ilişkin örnek ifadesi şu şekildedir:

“Kurban konusunda mesela küçükler kurban kesildiğini görürse kurbanın sevabı azalır derdi babaannem o yüzden bizi hep uzaklaştırırlardı ben de hep kurbanın sevabı azalmasın diye uzak dururdum aslında kurbanın sevabı azalmıyormuş. Şimdi anlıyorum onlar bizim o görüntüyü görmemizi istemedikleri için böyle bir şey söylüyorlarmış. Okulda da zaten kurban ibadetini detaylı bir şekilde öğrendik artık daha doğru şeyleri biliyorum.” (K 18)

Katılımcılardan K 9 yeni bir eşya alınca kurban kestiklerini ve bu kurbanın kanından, aldıkları eşyaya sürülmesinin gerekli olduğunu ve bunun çevresindeki birçok kişi tarafından yapıldığını ifade etmiştir. Toplumda yaygın olarak görülen geleneklerden biri olan kurbanın kanının bir kişinin alnına, bir eşyaya, tekerleklerle sürülmesi kurbanın kesim amacından uzaklaşıldığını göstermektedir. Öğrencinin buna ilişkin ifadesi şu şekildedir:

“Biz yeni araba almıştık bunun için de bir hayvan kestik kaza ve bela gelmesin diye. Sonra annemler o hayvanın kanından arabanın tekerleklerine ve abimin alnına sürdüler. Bu bana çok garip geldi. Yapılma amacı kanın yerde kalmaması gerekirmiş sürülmezse bu kurban bizi korumazmış. Okulda öğrendiklerimize göre bunlara gerek yokmuş.” (K 9)

2.5. Zekât ve Sadaka Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcılara yöneltilen ibadet konusuna dair yanlış öğrenmelerinin neler olduğu sorusuna verilen cevaplardan zekât ve sadaka alt teması oluşturulmuş ve bu temaya dair bildirilen görüşler üç kod olarak analiz edilmiştir. Katılımcılardan yedi ve sekizinci sınıf olan öğrenciler sadaka ve zekât ile ilgili yanlış bilgileri hakkındaki görüşlerini belirtmişlerdir. K 13 ve K 18 zekâtın farz bir ibadet olmadığını, yardımlaşmak için birilerine para verildiğini zannettiklerini ifade etmişlerdir. Dinen zengin olan Müslümanların zekât verme yükümlülüklerinin olduğunu ilk defa okulda duyduğunu ifade eden öğrenciler de olmuştur. Katılımcılardan K 19 zekât vermek için zenginlik şartının arandığını bilmediğini ifade etmiştir. İslam dininin temel ibadetlerinden biri olan zekât konusundaki bu eksik ve yanlış öğrenmeler öğrenciler tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Zekâtı isteyenler verir diye düşünüyordum ama belirli bir zenginliğe ulaşınca zekât vermek farzmuş yani zorunluymuş bunu bilmiyordum ben isteyen yardım ediyor diye düşünüyordum.” (K 18)

“Sadaka kavramını hep duyuyordum annemler sadaka verelim derlerdi ama zekât kavramının bu kadar geniş ve farz bir yardımlaşma olduğunu bilmiyordum yani isim olarak duymuştum ama bu kadar detaylı bir ibadet olduğunu ve zorunda olduğumuz bir ibadet olduğunu bilmiyordum.” (K 13)

“Zekât verildiğini biliyordum ama bunun için nisap diye bir şart olduğunu bilmiyordum. Belirli bir oranda mal varlığın olunca zengin oluyormuşsun.” (K 19)

Katılımcılardan K 13 sadaka ibadetinin sadece maddi bir ibadet olduğunu zannettiğini ve bu ibadetin manevi olarak yapılabileceğini, yapılan güzel işlerin sadaka olduğunu bilmediğini belirtmiştir. Sadaka kavramını sadece marketlerdeki

sadaka kutuları üzerinde gördüğünü söyleyen K 13 bunun çok geniş bir anlamının olduğunu okulda öğrendiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Sadakanın sadece parayla yapıldığını zannediyordum ama manevi anlamda da sadaka varmış. Burada öğrendiğimize göre mesela gülümsemek bile bir sadakaymış sadece sadakayı marketlerdeki koyulan o kutular zannediyordum. Onun dışında sadaka kavramı ile ilgili hayatımda bir şeyle karşılaşmamıştım. Hatta üzerlerinde sadaka ömrü uzatır yazıyordu çocukluğumdan beri çok uzun yaşamak için arada bir onun içerisine para atardım.” (K 13)

Katılımcılardan K 20 fitir sadakası diye bir kavramı daha önce duymadığını hatta vacip olan bir ibadeti okulda öğrendiğine şaşırdığını ifade etmiştir. Ramazan ayında verilen bu sadaka hakkında K 20 düşüncelerini şu şekilde bildirmiştir:

“Fitre konusu da aynı şekilde daha önce böyle bir şeyin olduğunu hiç duymamıştım. Ailemde de bu konular hiç geçmedi. Okulda aslında oruçla ilgili her şeyi ben okulda öğrendim. Yaptığımız uyguladığımız birçok şeyin kavramlarının aslında ne olduğunu okulda öğrendim.” (K 13)

2.6. Kur’ân-ı Kerim Okuma Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcılara ibadetlere ilişkin yanlış öğrenmeleri sorulduğu zaman K 4 ve K 7 Kur’an okumaya dair yanlış bildikleri bilgilerinden bahsetmiştir. Bu bilgiler iki kod olarak yazılmıştır. K 7 Kur’an okumanın sevap olmadığını zannederken, K 4 Kur’ân-ı Kerim’e abdestsiz dokunarak onu okumanın bir sakıncasının olmadığını bildiğini ifade etmiştir. Katılımcıların bunlara ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Kur’an okumanın sevap olduğunu bilmiyordum. Ben dini bilgiler öğrenmek için kitabı okuyoruz zannediyordum. Ama öğretmenim her bir harfinin çok sevap olduğunu söyledi.” (K 7)

“Kur'an'ın normal okunan bir kitap olduğunu zannediyordum ama o Allah'ın gönderdiği bir kitapmış o yüzden de onu okumadan önce abdest almamız gerekirmiş bunu bilmiyordum ben abdestsiz öyle elime alıp inceliyordum.” (K 4)

3. AHLAK KONUSUNA İLİŞKİN YANLIŞ ÖĞRENMELER

Öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucunda onların ahlaka ilişkin yanlış öğrenmelerinin olduğu tespit edilmiştir. Öğretim programında ahlak konusu çok geniş bir alana yayılmıştır. Programın amaçlarında da belirtildiği üzere çocukların topluma faydalı bir birey olması ahlakın bilişsel boyuttan davranışsal boyuta geçmesi ile mümkün olacaktır. Toplumsal kurallar, nezaket kuralları, zararlı alışkanlıklar, yaşama hakkına saygı, değerlerimiz gibi birçok temel mesele bu başlık altında sunulmaktadır. Öğretim programında ahlak ile ilgili konulara programın genelinde de yer verilmiştir. Aileler ve diğer etmenler nedeniyle bu konuya dair yanlış öğrenmelerin de olduğu görülmüştür. Bu yanlış öğrenmeler sınıf düzeyine göre sırasıyla alt temalar şeklinde gruplandırılmıştır. Alt temalara ait olan öğrenci ifadeleri kodlanarak tabloda verilmiştir.

Şekil 4. Ahlak Konusundaki Yanlış Öğrenmelere İlişkin Alt Temalar

Tablo 10. Ahlak Konusundaki Yanlış Öğrenmeler

Tema	Alt Tema	Kodlar	f
AHLAKA İLİŞKİN YANLIŞ ÖĞRENMELE	Nezaket Kuralları	Sosyal medya kullanımında mahremiyet kavramının bilinmemesi	K 11, K 9, K 12, K 10
		Sol el ile yemek yemenin günah olduğunun düşünülmesi	K 7, K 8, K 15
		Selamlaşma adabının yanlış bilinmesi	K 2, K 6, K 10
	Değerler ve Davranışlar	Kul hakkı sayılan davranışların bilinmemesi	K 12, K 5, K 13, K 20
		Vatanseverliğin ahlaki ve dini boyutunun olduğunu bilmeme	K 14, K 19, K 20
		Şaka olarak söylenen sözlerin yalan olabileceğinin düşünülmemesi	K 5, K 16
		Sabrın ilk musibet anında gösterilmesinin gereğinin bilinmemesi	K 6, K 9
	Zararlı Alışkanlıklar	Zararlı alışkanlıkların dinen sakıncalı olduğunun bilinmemesi	K 11, K 10, K 9, K 6
		Sigara dumanının başkalarını pasif içici yaptığı için kul hakkına girdiğinin bilinmemesi	K 15, K 17, K 18
		Kızılây ve Yeşilây'ın görevlerinin karıştırılması	K 14, K 5
	Hayvanları Koruma	Hayvanlara fark etmeden zarar verince cehenneme gidileceğinin düşünülmesi	K 3, K 12
		Zarar vermese de hayvanları öldürebileceğimizin düşünülmesi	K 7, K 4,
		Hayvanlara merhamet göstermenin gerekli olduğunun bilinmemesi	K 5
	Din ve Hayat	Organ bağışının günah zannedilmesi	K 20, K 5, K 18, K 19
		Canımızı korumamızın dinen de sorumluluğumuz olduğunun bilinmemesi	K 19

Katılımcılara ahlak konusuna dair yanlış öğrenmeleri sorulduğunda vermiş oldukları cevapları beş alt tema olarak gruplandırılmıştır. Bu temalar şunlardır: nezaket kuralları, değerler ve davranışlar, zararlı alışkanlıklar, hayvanları koruma, din ve hayat. Katılımcılardan bazıları ahlaka dair çok fazla yanlış öğrenmesinin olmadığını, ailelerinin kendilerine iyi bir insan olmak için neler yapmaları gerektiğini sürekli tavsiye ettiklerini “*Hayır annem zaten bana iyi insan olmam için öğütlerde bulunuyor.*” (K 1) sözleri ile benzer şekilde ifade etmişlerdir.

3.1. Nezaket Kuralları Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların ahlak konusuna ilişkin yanlış öğrenmeleri sorulduğu zaman 9 katılımcı nezaket kurallarına dair daha önceden yanlış yaptıkları ve okulda bu

yanlışlarını fark ettikleri davranışlarının olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan K 11, K 9, K 12 ve K 10 sosyal medya kullanımında mahremiyet kavramının ne olduğunu bilmediklerini, başkalarının haklarına ve özel alanlarına saygı duymaları gerektiğinin önemini okulda öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların buna ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Sosyal medyada arkadaşlarımın izni olmadan onların fotoğraflarını paylaşmamam gerektiğini bilmiyordum. Ne olacak ki diye düşünüyordum ama izin almamız gerekiyormuş.” (K 11)

“Ben arkadaşımın mesajlaşmalarını başka bir arkadaşına okutuyordum. Bunu duyan arkadaşım çok kızmıştı bende önemsemedim. Okulda öğretmenimiz anlatınca anladım yanlış yaptığımı. Özel olan her şeyde izin alınmalı dedi öğretmenim.” (K 12)

Katılımcılardan K 7, K 8 ve K 15 sol el ile yemek yemenin günah olduğunu zannettiklerini belirtmişlerdir. Sağ el ile yemek yemenin tavsiye edilmesi güzel bir davranış iken öğrencilere sol el ile yedikleri yemeğin günah olduğunu söylemek solak olan kişilerin hayatını zorlaştırabilir. Katılımcıların konuya ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Ben yemeği sol elimle yiyorum. Evet, sağ ile yemek sünnetmiş ama solla yemek de günah değilmiş.” (K 7)

“Ben solağım hep sol elimi kullanıyorum. Dedem sürekli sağ elinle yemek yemezsen günah işlersin diyor. Ama alışamadım ne yapayım?” (K 8)

Katılımcılardan K 2, K 6 ve K 10 selamlaşma adabı ile ilgili kuralları bilmediklerini aslında uygulamaya çalıştıklarını ama yanlış yaptıklarını yeni fark ettiklerini söylemişlerdir. Buna ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Ben önce kimin kime selam vermesi gerektiğini bilmiyordum hep küçüklerin selam vermesi gerekiyor zannediyordum ama derste öğrendim ve artık bunu hayatımda uyguluyorum.” (K 2)

3.2. Değerler ve Davranışlar Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcılara ahlak konusuna ilişkin yanlış dini öğrenmeleri sorulduğunda öğrencilerin verdikleri cevaplar değerler ve davranışlar alt teması altında dört kod olarak gruplandırılmıştır. Katılımcılar değerler konusunda birçok kanaldan öğütler aldıklarını ifade etseler de eksik öğrenmelerinin olduğunu da söylemişlerdir. K 5, K 12, K 13 ve K 20 kul hakkı sayılan bazı davranışların günah olduğunu önceden bilmediklerini belirtmişlerdir. Buna ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Başkalarının wifi şifresini kırıp izinsiz internetlerini kullanmak kul hakkıymış günahmış yani bunu öğretmenimden öğrendim.” (K 12)

“Öğretmenlerimiz bize sürekli sıraları karalamayın diyor. Eee bizde karalıyoruz bazen ama bunun kul hakkına girdiğini din dersinde öğrendim. Bizden sonraki öğrencilerin hakkına giriyormuşuz.” (K 20)

Katılımcılardan K 14, K 19 ve K 20 vatanseverlik değerinin ahlaki ve dini boyutunun olduğunu bilmediklerini ifade ederken vatanlarını milli bir şuurla ve ailelerinden öğrendikleri bilgiler ile sevdiklerini söylemişlerdir. Şehadet, cihat gibi kavramlar vatan sevgisi ile dinin bağına da göstermektedir. Öğrencilerin bu konuya ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Vatansever olmanın din ve ahlakla ilgili olduğunu düşünmüyordum Bu yüzden de bunun bize sevap kazandırabileceğini tahmin etmemiştim.” (K 14)

“Ben babamın bana anlattıklarıyla vatanımı çok sevdim. Ama artık bunun ahlaklı bir insanın özelliği olduğunu öğrenince daha da seveceğim.” (K 19)

Katılımcılardan K 5 ve K 20 çevresindeki insanlarla iletişim kurarken şakalaştığını, şaka için söyledikleri bazı sözlerin gerçeği yansıtmadığını ama bunu şaka olarak gördükleri için bir sorun olmadığını zannettiklerini söylemiştir. Katılımcılardan K 6 ve K 9 gerçek sabrın başımıza gelen olaylara ilk anda verdiğimiz tepki olduğunu Hz. Muhammed’in sözünü duyunca fark ettiğini belirtmiştir. K 5’in ve K 6’nın duruma ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Mesela ben yalan konusunda önceden bu kadar dikkatli değildim. Kardeşime gel sana bir şey vereceğim diye kandırır yanıma çağırırdım ve bir şey vermezdim bunun yalan olabileceğini düşünmüyordum ama din kültürü dersi

sayesinde bunun da yalanın bir çeşidi olduğunu öğrendim. Şaka da olsa yalan söylemememiz gerekiyormuş. Bu bildiğim yanlışlığı fark ettim.” (K 5)

“Sabır konusunda hep ya sabır çekiyoruz neyse diyoruz ama sabır ilk anda gösterilmeliymiş.” (K 6)

3.3. Zararlı Alışkanlıklar Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcılara ahlak konusuna ilişkin yanlış öğrenmelerinin neler olduğu sorulduğunda verdikleri cevaplardan zararlı alışkanlıklardan korunma ile ilgili olanlar bir alt tema altında gruplandırılmıştır. Öğrencilerin zararlı alışkanlıklar ile ilgili verdikleri cevapları üç kod olarak belirtilmiştir. Katılımcılardan K 6, K 9, K 10 ve K 11 zararlı alışkanlıklardan uzak durulması gerektiğini bildiklerini ama bunun dini bir boyutunun olduğunu bilmediklerini ifade etmişlerdir.

“Bilincimizi kaybetmemize neden olan alkol ve yiyecek türü şeylerin haram olduğunu öğrendim. Kötü şeyler olduğunu biliyordum ama haram olduğunu yeni öğrendim.” (K 10)

“Ben zararlı alışkanlıklardan uzak durmamız gerektiğini biliyordum sağlık açısından ama bunların Allah tarafından yasaklandığını, haram olduğunu bilmiyordum yani daha ciddi bir şekilde uzak durmam gerekiyormuş bunları okulda öğrendim.” (K 11)

Katılımcılardan K 5 ve K 14 zararlı alışkanlıklarla mücadele eden kuruluş hakkındaki yanlış bilgisini fark ettiğini, hep Kızılay’ı duyduğu için oradan yardım istemek gerektiğini zannettiğini şöyle ifade etmiştir:

“Ben daha önce zararlı alışkanlıklarla mücadele ederken başvurulacak kurumun Kızılay olduğunu düşünüyordum hep onu duyuyordum ama Kızılay’ın görevi farklıymış. Yeşilay bununla ilgileniyormuş derste bunu öğrendim.” (K 14)

Katılımcılardan bazıları zararlı alışkanlıkların sadece kişinin hayatına zarar verdiği kısmını önemsediklerini, kötü bir alışkanlığın başka insanlara da zarar verebileceğini düşünmediklerini söylemişlerdir. Alkol kullanan bir kişinin başkasının hayatına verebileceği zararları, uyuşturucu kullanan bir kişinin işleyebileceği suçları yine sigara kullanan bir kişinin yanında bulunanları dumandan etkileyebileceğini

kısacası başkalarının sağılığını ve canını tehlikeye düşürebileceğini ve başka kişilerin hakkına girildiğini okulda fark ettiklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Sigara kullanmak ciğerlerimize çok zarar veriyor. Sağlığımızı korumamızı bize Allah emretmiş ama sigaranın dumanından etkilenen başka kişilerin kul hakkına girdiğimizi bilmiyordum ben sadece kendimiz için uzak durmalıyız diye düşünüyordum. Babam hep yanımızda sigara içiyor bizi de rahatsız ediyor aslında ama bizi dinlemiyor ki.” (K 15)

“Annem dolmuş durağında beklerken sigara içen kişilere çok kızıyordu. Allah affetsin diyor hep. Ben kötü bir şey yapıyor diye öyle dediğini düşündüm ama kul hakkına giriliyormuş bizi rahatsız ettiği için.” (K 17)

3.4. Hayvanları Koruma Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcılara ahlak konusuna ilişkin yanlış öğrenmelerinin neler olduğu sorulduğunda verdikleri cevaplardan hayvanları koruma ile ilgili olanlar bir alt tema altında gruplandırılmıştır. Katılımcıların cevapları doğrultusunda üç kod oluşturulmuştur. K 3 ve K 12 istemeden ya da fark etmeden hayvanlara zarar verince çevrelerindeki kişilerin kendilerinin cehenneme gideceklerini söylediklerini belirtmişlerdir. Hayvanlara zarar vermemek gerektiğini anlatmak, onların haklarına saygı duyulması gerektiğini öğretmek isterken çocuklara yaptıkları bir davranış ile ‘cehenneme gideceksin’ gibi korkacakları unsurlarla bir şeyi öğretmeye çalışmak korkuya dayalı bir din algısı oluşturabilir. Katılımcılardan K 12 bu konuya ilişkin görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Karıncalara bilerek ya da bilmeyerek bastığımız zaman cehenneme gittiğimizi söylemişlerdi bana ama öğretmenime sorduktan sonra bilmeden yaptığımız şeylerden bize günah yazılmadığını ve bunu yapan kişinin hemen cehenneme gitmeyeceğini öğrendim. İçim rahatladı çünkü sürekli yerlere bakmaktan önümü göremiyordum. Şimdi yürürken de dikkat ediyorum ama günaha girme korkum azaldı.” (K 12)

Katılımcılardan K 4, K 7 ve K 2 çevrelerindeki kişilerin hayvanlara zarar verdiklerini ve bunu çok yaptıklarını söylerken bir kişiye zararı dokunsun ya da dokunmasın hayvanları öldürmenin bir sakıncası olmadığını çevrelerindeki

davranışlarından öğrendiklerini söylemişlerdir. Hayvanları çok seven çocukların tüm canlılara merhamet etme duygusunu öğrenmeleri için başka bir cana zarar vermekten kaçınmayı öğrenmeleri gerekmektedir. Hayvanları korumayı öğretirken çocuklara bunun ahlaki yönünü vurgulamak gerekir ve örnek davranışlar sergilenmelidir. Hayvanlara merhamet göstermenin gereği de öğrencilere anlatılmalıdır. Katılımcılardan K 7 ve K 2'nin buna ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Yılanların çok kötü hayvanlar olduğunu düşünüyordum. Hatta köyde yılan görünce insanlar hemen onu öldürüyor. Öğretmenimiz bize Sevr mağarasında peygamberimizin yilandan nasıl korunduğunu anlattı ama onu öldürdü demedi. Demek ki yilandan korunmanın tek yolu onu öldürmek değilmiş. Hayvanlara zarar vermemeliymişiz.” (K 7)

“Hayvanlara merhamet göstermeliymişiz. Merhamet sadece insanlara gösterilmezmiş.” (K 2)

3.5. Din ve Hayat Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcılara ahlak konusuna ilişkin yanlış öğrenmelerinin neler olduğu sorulduğunda verdikleri cevaplardan sekizinci sınıfların konusu olan din ve hayat ile ilgili olanlar bir alt tema altında gruplandırılmıştır. Katılımcıların cevapları doğrultusunda iki kod oluşturulmuştur. Katılımcılardan K 19 canımızı korumamız gerektiğini hepimizin bildiğini ama bunun dini bir sorumluluk olduğunu daha önce öğrenmediğini belirtmiştir.

İslam dini kişilerin hem kendi canını hem de başkalarının canını korumasını istemektedir. Canı korumak bu kadar önemli olduğu için organ bağışında bulunmanın önemi de öğrencilere fark ettirilmelidir. Dört katılımcı organ bağışı yapmanın dinen günah olduğunu zannettiklerini çünkü çevresindeki kişilerin böyle anlattığını belirtmiştir. K 18, K 19 ve K 20'nin bu duruma ilişkin ifadesi şu şekildedir:

“Organ bağışı günahtır demişti annemler. Organı bağışladığın kişi bir günah işlerse o günah sana yazılıyormuş. Hep böyle söylerlerdi ama organ bağışının güzel bir davranış olduğunu burada öğrendim.” (K 20)

“Ben saçlarımı lösemili bir çocuğa bağışlamak istedim ama saçımı başkası görürse günah olurmuş. Bu yüzden bağışlamaktan vazgeçtim. Bana günah yapma dediler.” (K 18)

“Canımızı korumak bizim en temel görevimiz olmalıymış. Öğretmenimiz önce dinimizi mi koruruz canımızı mı diye soru sormuştu biz hepimiz tabi ki de dinimizi dedik ama yanlışmış. İnsan önce canını korumalıymış. Can olmaz ise din de korunamazmış. Hatta peygamberimiz zamanında işkence çeken kişiler tamam inanmıyoruz diyerek canlarını kurtarmışlar ama aslında kalbinden geçirmemişler onu.” (K 19)

4. HZ. MUHAMMED KONUSUNA İLİŞKİN YANLIŞ ÖĞRENMELELER

Katılımcılara Hz. Muhammed konusuna dair yanlış öğrenmelerinin neler olduğu sorusu yöneltilmiş ve verilen cevaplar kodlanmıştır. Öğrenciler genel olarak Hz. Muhammed’in çok güçlü bir kral olması, Kâbe’nin sahibi olması gibi daha çok otorite sahibi olmasına yönelik olarak yanlış bilgilere sahiptirler.

Katılımcıların birçoğu Hz. Muhammed’e dair çok fazla yanlış öğrenmelerinin olmadığını çünkü okullarında genellikle Hz. Muhammed’i anlatan dini kitaplar okuduklarını söylemişlerdir.¹⁸⁶ Bilginin temel kaynağından alınıyor olmasının yanlış öğrenmeleri de azalttığı buradan görülmektedir. Öğrencilerin seviyesine uygun olarak hazırlanan dini bilgiler içeren kitapların daha çok yazılması ve bu kitaplara erişim kolaylığının sağlanması diğer konulara dair yanlış öğrenmeleri de azaltabilir. Katılımcılardan bir kişinin buna ilişkin ifadesi şu şekildedir:

“Hz. Muhammed ile ilgili ailemden ya da sosyal medyadan çok fazla yanlış bir şey öğrenmedim. Aslında bilgilerimin hepsini okuldan ders kitabından ve öğretmenimin anlattıklarından öğrendim. Bir de onun hayatını anlatan kitap okumuştum.” (K 5)

Katılımcıların birçoğu bu konuya dair yanlış öğrenmelerinin az olduğunu ifade etmiş olsa da yanlış öğrenmelerinin olduğunu ifade eden öğrencilerin düşünceleri sekiz kod altında gruplandırılmıştır.

¹⁸⁶ Bkz. Tablo 4. Syf 50.

Tablo 11. Hz. Muhammed Konusundaki Yanlış Öğrenmeler

Tema	Kodlar	f
HZ. MUHAMMED’İN HAYATINA İLİŞKİN YANLIŞ ÖĞRENMELER	Peygamberlerin meleklerden biri zannedilmesi	K 3, K 10, K 9, K 13
	Hz. Muhammed’in çocuklarının, eşlerinin sayısı ve isimleri ile ilgili yanlış öğrenmeler	K 1, K 11, K 14, K 17
	Hz. Muhammed’in zengin ve kral olduğunun düşünülmesi	K 13, K 14, K 15
	Kur’ân-ı Kerim’in Hz. Muhammed’e tek parça halinde verildiğinin düşünülmesi	K 17, K 5, K 3
	Hz. Muhammed’in yalan söyleyebileceğinin düşünülmesi	K 11, K 8
	Hz. Muhammed’in Mekke’de doğup öldüğünün düşünülmesi	K 20, K 2
	Hz. Muhammed’in amcası Ebu Talib’in Müslüman zannedilmesi	K 16
	Hz. Muhammed’in Kâbe’ nin sahibi olduğunun düşünülmesi	K 3

Katılımcılardan K 3, K 10, K 9 ve K 13 Hz. Muhammed’in ve peygamberlerin insanlardan değil de meleklerden biri olduğunu zannettiklerini söylemişlerdir. Katılımcıların buna ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Ben peygamberlerin insan olduğunu bilmiyordum meleklerden biri zannediyordum. Peygamberimizin evli olduğunu ve çocuklarının olduğunu bilmiyordum.” (K 3)

“Önceden peygamberlerin meleklerden olduğunu zannediyordum yani bizim gibi insan olduğunu bilmiyordum. Hatta onların yemek yiyemediğini düşünüyordum ama sonra bunun yanlış olduğunu öğrendim.” (K 10)

Katılımcılardan bazıları Hz. Muhammed’in çocuklarının sayısının altı olduğunu ve isimlerinin farklı olduğunu zannettiklerini ifade etmişlerdir. Hz. Muhammed’in evli olmadığını düşünen, torunlarının sayısı ve isimleri hakkında yanlış bilgilerinin olduğunu söyleyen öğrencilerde bulunmaktadır. Öğrencilerin bunlara ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Peygamberimizin çocuklarının sayısını öğrendim. 6 tane çocuğunun Hazreti Hatice'den; çocuklarının bir tanesinin Maria ismindeki bir eşinden olduğunu

öğrendim bunu bilmiyordum. Amcalarının isimlerini öğrendim. Bir de çocuklarının isimlerini unutuyordum ama bu sene tam öğrendim.” (K 1)

“Peygamberimizin çocuklarının bazılarının isimlerini farklı öğrenmiştim ama yanlış olan kısımlarını artık düzelttim. Kaç torunu ve kaç çocuğu olduğu ile ilgili internette araştırmalar yapmışım ve farklı farklı bilgiler görmüştüm. O yüzden hangisinin doğru olduğuna karar verememişim öğretmenime sorunca o bana doğrusunu anlattı artık yanlış bilgilerimi düzelttim.” (K 11)

“Hz. Muhammed'in evli olduğunu öğrendim. Çocuklarının olmadığını düşünüyordum 7 tane çocuğunun olduğunu öğrendim.” (K 14)

“Peygamberimizin 7 tane çocuğunun olduğunu bilmiyordum Ben sadece 6 tane çocuğu var diye biliyordum. Hz. Hatice'nin çocukları diye ama bir tane daha çocuğu varmış onu da öğrendim.” (K 15)

“Hz. Muhammed'i çok zengin zannediyordum ama çok zengin olmadığını öğrendim.” (K 14)

“Hz. Muhammed'in çocuklarının hepsinin annesi aynı zannediyordum ama İbrahim ismindeki çocuğunun annesi farklıymış başka eşi de varmış peygamberimizin.” (K 17)

Katılımcılardan K 13, K 14 ve K 15 Hz. Muhammed'in çok güçlü bir insan olduğunu, ekonomik durumunun iyi olduğunu, zengin bir yönetici veya kral olduğunu hayal ettiklerini ifade etmişlerdir. Hz. Muhammed'in liderlik özelliğinden dolayı çocukların zihninde zengin bir kral gibi yaşadığı algısı oluşmuş olabilir. Buna ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Hz. Muhammed'in bir kral olduğunu, çok zengin olduğunu, bütün dünyaya hükmettiğini zannediyordum ama onun hayatıyla ilgili bilgileri öğrendikten sonra aslında böyle bir şey olmadığını fark ettim. Yoksulluk çektiğini falan kitap okuyunca ve dersten öğrendim.” (K 13)

Katılımcılardan K 5 ve K 17 Kur'an- ı Kerim'in Hz. Muhammed'e Allah tarafından bir bütün halinde ve tek seferde bir kitap olarak gönderildiğini zannettiklerini söylemişlerdir. Kur'ân-ı Kerim'in 23 yıl gibi bir sürede parça parça

vahiy olarak iletildiğini ve sonrasında yazıya geçirilip ileriki dönemde kitap haline getirildiğini bilmediklerini belirtmişlerdir. Buna ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Kendisine Kur'an'ın bütün halinde verildiğini düşünüyordum ama 23 yılda yavaş yavaş gönderilmiş.” (K 5)

“Kur'ân-ı Kerim'in bir kitap olarak verildiğini düşünüyordum ama 23 yılda Kur'ân-ı Kerim parça parça gelmiş.” (K 17)

Katılımcılardan K 11 peygamberlerin ve Hz. Muhammed'in diğer insanlar gibi yalan söylediğini zannettiklerini düşünmektedirler. Peygamberlerin sıdk sıfatlarının olduğunu öğrendikten sonra onların yalan söylemediği hakkında fikir sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Buna ilişkin K 11'in ifadesi şu şekildedir:

“Peygamberlerin de yalan söyleyebileceğini düşünüyordum ama Hz. Muhammed'in çok dürüst hatta hiç yalan söylemeyen bir insan olduğunu öğrendim.” (K 11)

Katılımcılardan K 2 ve K 20 Hz. Muhammed'in hayatının bir bölümünü Mekke'de, kalan kısmını ise hicret ettikten sonra Medine'de yaşadığını bilmemektedir. Hz. Muhammed'in Mekke'de doğup Mekke'de öldüğünü ve mezarının da Kâbe'de olduğunu zannedenler bulunmaktadır. Katılımcıların buna ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Hz. Muhammed'in mezarı Mekke'de değilmiş ben Kâbe'yi onun mezarı zannediyordum.” (K 2)

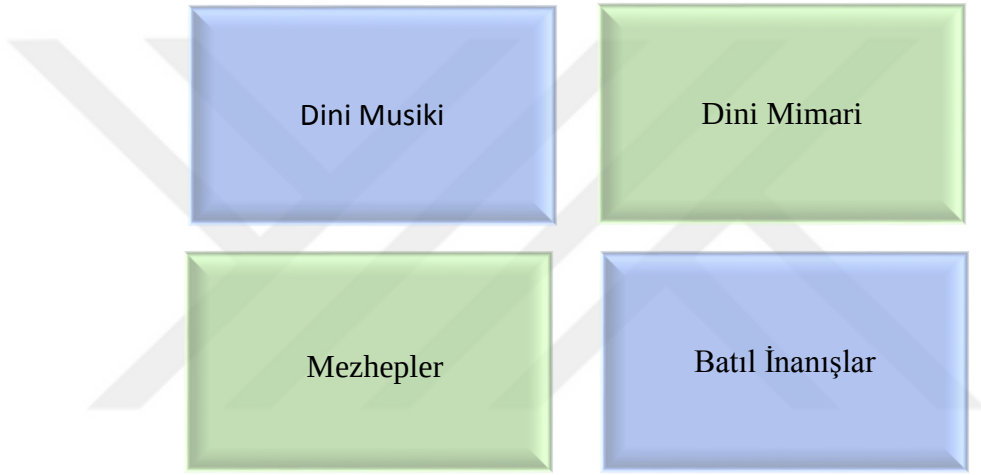
“Ben peygamberimiz Mekke'de doğdu Mekke'de öldü zannediyordum. Meğer Mekke'de doğup Medine'de ölmüş.” (K 20)

Katılımcılardan K 16 Hz. Muhammed'in amcası Ebu Talib' in ona çok destek olmasından ve onu koruyup kollamasından dolayı Müslüman olduğunu zannettiklerini belirtmişlerdir. Hz. Muhammed amcasının yanında büyüdüğü için ve onu sürekli iyi hatırladığı için bu kanıya ulaşmış olabilirler. Katılımcılardan K 2 ise Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemde Kâbe'nin sahibi olduğunu çünkü çok güçlü biri olduğunu zannettiklerini ifade etmişlerdir. Bu görüşlere ilişkin cümleleri şu şekildedir:

“Hz. Muhammed’in kötü amcası var ona kötülükler etmiş ama ben Ebu Talib’in inanmadığını bilmiyordum hani onu hep korumuş ya o yüzden inanmadığını hiç düşünmedim. Keşke inansaymış biz Çağrı diye bir film izledik orda çok sevmiştim ben onu aksakallıydı. Keşke peygamberimiz üzülmeseymiş onu görüp de.” (K 16)

“Hz. Muhammed’in dedesinin elinde Kâbe’ nin anahtarı vardı izlediğimiz filmde. Şimdi hep orda Müslümanlar var ya herhalde dedesinden sonra Kâbe’nin sahibi Hz. Muhammed olmuştur diye düşünmüştüm ben.” (K 2)

5. DİN VE KÜLTÜR KONUSUNA İLİŞKİN YANLIŞ ÖĞRENMELELER

Şekil 5. Din ve Kültür Konusundaki Yanlış Öğrenmelere İlişkin Alt Temalar

Dinin sosyal yaşam üzerindeki etkilerinin, gelenek ve göreneklerin, adetlerin, kültürel mirasa yansıyan yönlerinin neler olduğu bu ünite ile sunulmaya çalışılmaktadır. Katılımcılara Din ve Kültür konusuna dair yanlış öğrenmelerinin neler olduğu sorulduğunda vermiş oldukları cevapları dört alt tema olarak gruplandırılmıştır. Bu temalar şunlardır: dini musiki, dini mimari, mezhepler ve batıl inanışlar. Batıl inanışlar konusuna, ünitelerde yer almamış olsa da, öğrencilerin bu konuya ilişkin yanlış öğrenmelerinin var olduğu göz ardı edilemeyeceğinden dolayı araştırmanın bu bölümünde verilmiştir.

Tablo 12. Din ve Kültür Konusundaki Yanlış Öğrenmeler

Tema	Alt Tema	Kodlar	f
DİN VE KÜLTÜRE İLİŞKİN YANLIŞ ÖĞRENMELE	Dini Musiki	Tekbir ve salavatı Hz. Muhammed'in bestelediğinin düşünülmesi	K 6, K 8
		Müziğin şeytan işi olarak düşünülmesi	K 1, K 3
	Dini Mimari	Caminin bölümlerinin isimlerinin bilinmemesi	K 2, K 17, K 19
		Allah'ın camide yaşadığının düşünülmesi	K 10, K 4
		Camilerde kadınların ve erkeklerin farklı yerlerde namaz kıldığının bilinmemesi	K 18
	Mezhepler	Mezheplerin başka bir din zannedilmesi	K 5, K 19, K 20
		Aleviliğin dinsizlik zannedilmesi	K 13, K 18
	Batıl İnanışlar	Kötülüklerden nazar boncuğunun koruduğuna inanmak	K 1, K 13, K 19
		Elin ters çevrilip tahtaya vurulması ile belanın önleneceğinin düşünülmesi	K 5, K 9, K 12
		Geceleri şeytanın yüzünü yaladığı için sabahları el ve yüzün yıkanması gerektiğinin düşünülmesi	K 8, K 14, K 18
		Kahve falına bakmanın faydalı olduğunun düşünülmesi	K 15, K 16 K 17
		Besmelesiz yenilen yemeğin şeytana yedirildiğinin düşünülmesi	K 18, K 10
		Kıyafetleri besmelesiz çıkarınca şeytanın onları giyeceğinin düşünülmesi	K 18
		Ekmeği ters koyunca misafir geleceğine inanmak	K 14
		Gece banyoya sıcak su dökünce şeytanın çocuklarının öldürüldüğüne inanmak	K 13
		Banyoda şarkı söyleyince cinlerin ziyaret edeceğinin zannedilmesi	K 4, K 6
		Geceleri kara kedilerin içine cin girdiğinin zannedilmesi	K 7

5.1. Dini Musiki Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcılara din ve kültür konusuna dair yanlış öğrenmelerinin neler olduğu sorusu yöneltildiğinde dini musiki alt temasına ilişkin vermiş oldukları cevapları iki kod olarak belirlenmiştir. Öğrencilerden K 6 ve K 8 Buhuruzade Mustafa İtri Efendi'nin dini musikideki önemli bestelerinden olan salavatı şerifenin ve teşrik

tekbirinin Hz. Muhammed tarafından yazıldığını ve bestelendiğini düşünmektedirler. Buna ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Ben hani teravihte salavatı okuyoruz ya hep aralarda işte onu peygamberimizin yazdığını ve söylediğini düşünüyordum.” (K 6)

“Kurban keserken hani Allahuekber diye okuduğumuz duayı Hz. Muhammed yazdı diye biliyordum.” (K 8)

Katılımcılardan K 1 ve K 3 müzik konusunda çevrelerinde çok farklı şeyler söylendiğini, müziğin şeytan işi bir şey olduğu konusunda büyüklerinden sözler işittiklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Bize müzik şeytanın işidir diyorlardı büyüklerimiz ama dini musiki dediğimiz bir müzik dalı varmış ve buradaki ilahileri, tekbirleri, salavatlari bence bunları dinlemek çok güzel.” (K 1)

5.2. Dini Mimari Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcılara din ve kültür konusuna dair yanlış öğrenmelerinin neler olduğu sorusu sorulduğu zaman dini mimari alt temasına ilişkin olarak verilen cevaplar üç kod olarak gruplandırılmıştır. Öğrencilerden K 2, K 17 ve K 19 caminin bazı bölümlerinin isimlerini yanlış bildiklerini okulda fark ettiklerini ifade etmişlerdir. Caminin bölümlerinden minber, mihrap, minare gibi bölümlerin isimlerini yanlış öğrendiklerini, camiye yaptıkları ziyaret sonrasında bu yanlışlarını düzelttiklerini söylemişlerdir. Katılımcılardan K 18 de camilerde kadınların ve erkeklerin farklı yerlerde namaz kıldığını bilmediğini belirtmiştir. Bu duruma ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Caminin bölümlerinden ben minberin adını mihrap zannediyordum ama ikisi tam tersiymiş mihrabın da minberin de artık ne olduğunu daha iyi biliyorum.” (K 2)

“Ben minarelerde imamların yukarıya çıkıp da orada ezan okuduğunu zannediyordum çünkü merdivenleri ve balkonu vardı ama öyle değilmiş camiye gidip de ziyaret ettiğimizde aşağısındaki bir tane mikrofondan ezanı okuduklarını öğrendim.” (K 17)

“Ben imamın namaz kıldırıldığı yerin adını minber diye biliyordum ama mihrap olduğunu öğrendim.” (K 19)

“Ben camilerde kadınlara özel bir bölüm olduğunu bilmiyordum yani yukarıda bir kat vardı Evet ama bizim camide hep kadınlar erkeklerin arkasından namaz kılıyor yukarıya çıkmıyorlar orası hep kilitli oluyor ama okulda oranın aslında kadınlar için onlar daha rahat namaz kılsınlar diye ayrı bir bölümün olduğunu öğrendim. Erkeklerle kızlar yan yana namaz kılmıyormuş yani onu öğrendim.” (K 18)

Katılımcılardan K 4 ve K 10 toplumda camiler için Allah’ın evi tabirinin kullanılmasından dolayı önceden Allah’ın camide yaşadığını zannettiklerini söylemişlerdir. K 4 buna ilişkin düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben önceden Allah camide yaşıyor zannediyordum çünkü Allah’ın evi diyorlardı. Ama büyüyünce bunu yanlış olduğunu fark ettim. Camiler bizim ibadet yerimizmiş Allah’ın bir evde yaşaması fikri yanlışmış.” (K 10)

5.3. Mezhepler Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcılara din ve kültür konusuna ilişkin yanlış öğrenmeleri sorulduğu zaman mezhepler alt temasına ilişkin olarak K 5, K 19 ve K 20 mezhepleri daha önce duyduklarını ama bunların İslam dininden başka dinler olduklarını zannettiklerini söylemişlerdir. Günlük hayatlarında çok fazla mezhep isimlerini duymayan öğrencilerin bu konuya yabancılik çekmeleri normal karşılanabilir. Katılımcılardan K 13 ve K 18 ise Aleviliğin dinsizlik olduğunu zannettiklerini, ailelerinin alevi komşularından bahsederken onlarla aynı dine inanmadıklarını söylediklerini belirtmişlerdir. Mezhepler konusuna ilişkin öğrencilerin ifadeleri şu şekildedir:

“Mezhepler konusunda ben mezhepleri ayrı birer din olarak düşünüyordum. İlk mezhep kavramını duyduğumda ayrı bir din diyordum ama sonra bunların dine dair bir bakış açısı olduğunu öğrendim.” (K 5)

“Mezhepler konusu çok değişti. Bir sürü başka isimler öğrendik zaten çoğu da aklımda kalmadı. Aklımda kalan tek şey din hakkında insanların dikkat ettikleri farklı şeyler olabiliyormuş.” (K 20)

“Mezhepler konusunu gördük mesela geçen sene gerçekten çok farklı bir konuydu çok fazla detaylı bir bilgi yok aklımda ama yani dini düşüncelerde farklılıklar olduğunu öğrendim önceden isimlerini duyunca farklı bir din gibi düşünüyordum onları.” (K 18)

“Bizim alevi komşularımız vardı annemler onların dininin olmadığını söylüyordu ama okulda İslam dininde tasavvufi yorumlar diye bir konu gördük. Orda İslam dini başlığı altında yazıyordu. Kafamı karıştırdı bu benim.” (K 13)

5.4. Batıl İnanışlar Alt Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların birçoğu ailesinde ve yakın çevresinde uygulanmakta olan ve dinin öğretilerinden zannedilen, mutlaka inanmak gerektiği konusunda halk arasında yaygınlaşan batıl inanışlar konusu hakkında düşüncelerini belirtmişlerdir. Neredeyse tüm katılımcıların farklı farklı olsa da batıl inanışlara maruz kaldıkları oluşturulan kodların frekanslarından görülmektedir. Toplumda çok daha fazla çeşitte batıl inanışlar olsa da öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucunda onların ifadelerinden benzer olanlar gruplandırılmış ve toplamda on kod oluşturulmuştur.

Katılımcılardan K 1, K 13 ve K 19 kötülüklerden, kötü ruhlardan, kötü niyetli bakışlardan ve nazardan kendilerini nazar boncuğunun koruduğuna inanmaktadırlar. Nazar boncuğundaki gözün şeytana ait olduğunu düşünenler de bulunmaktadır. Öğrenciler bu konuya ilişkin görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir:

“Nazar boncuğundaki gözün şeytanın gözü olduğunu ve koruduğunu söylemişlerdi bana ama aslında o bizim kültürümüze özgü bir şeymiş dini bir kavram değilmiş.” (K 13)

“Bana ana sınıfından beri nazar boncuğu takıyorlardı nazardan korunayım diye ama derste Allah'ın tek yaratıcı ve koruyucu olduğunu öğrendikten sonra nazar boncuğunu çıkardım. Öğretmenimizin dediğine göre bunu süs için takabilirmişim ama beni koruyacak olan şey taş değil Allah'mış.” (K 1)

Katılımcılardan K 5, K 9 ve K 12 annelerinin ve çevresindeki kişilerin kötü ya da korkutucu bir şey konuştukları zaman ellerini ters çevirip tahtaya vurduklarını ve kendilerine de bu davranışı yapmaları konusunda baskı uyguladıklarını belirtirken

bunların batıl inanış olduğunu sonradan öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların buna ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Mesela elini tahtaya vurma geleneği var bunu ailem çok yapıyor ve bana da yaptırtmaya çalışıyorlar ama bunların batıl inanışlar olduğunu öğrendim.” (K 5)

“Nenem bana ben kötü bir şeyden bahsedince aman Allah korusun elini tahtaya vur diyordu. Ne saçma elimi tahtaya vurunca o olay gerçekleşmeyecek mi yani. Çok değişik şeylere inanıyor nenem.” (K 9)

Katılımcılardan K 8, K 14, ve K 18 sabahları uyanınca ellerini ve yüzünü yıkamaları gerektiğini bildiklerini ama çevrelerindeki kişilerin kendilerine elini yüzünü gece onları şeytan yaladığı için yıkaması gerektiğini söylediklerini belirtmiştir. K 18 ve K 10 ise besmele çekmediği zaman yediği yemeğin şeytan tarafından yendiğini düşünmektedir çünkü çevresindekiler bu şekilde öğretmiştir. K 18 aynı zamanda babaannesinin kendisine, kıyafetlerini besmelesiz çıkardığı takdirde onları şeytanın giyeceğini söylediğini de ifade etmiştir. Çocuklara temel yaşam becerilerini yerine getirirken besmele ile bir işe başlamanın o işi hayırlı ve bereketli kılacağını anlatmak yerine besmele çekilmeyen her işte şeytanın o işlerin içinde olduğu konusunda yapılan korkutucu açıklamalar öğrencilerin dine olan bakış açılarını olumsuz etkileyebilir. Katılımcıların bu batıl inanışlara ilişkin ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Mesela din ve temizlik konusunu düşünecek olursak annem hep sabahları uyandığında elini yüzünü yıka şeytan gece senin yüzünü yalamıştır derdi bana ve ben de korkardım geceleri uyurken şeytan gelip benim yüzümü mü yalıyor yani diye ama bunlar da birer batıl inanışmış.” (K 14)

“Benim babaannemin çok fazla batıl inanışları var mesela kıyafetlerimi akşamları besmele çekmeden koyarsam onları şeytanların giyeceğini söylüyor. Yine yemek yerken besmele çekmeyi unuttuğum zaman şeytanın benimle beraber yemek yediğini söylüyor mesela bunların din olduğunu zannediyordum ama batıl inanış diye dinin içinde uydurulmuş bilgiler de varmış. Bence bunlar uydurulmuş olabilir diyordum çünkü benim aklımda bunlar hiçbir zaman tam olarak oturmadı.” (K 18)

Katılımcılardan K 4 ve K 6 banyo yaparken şarkı söylerlerse kendisinin yanına cinlerin ziyarete geleceğini çevresindekilerden duyduğunu ve bundan dolayı

korktuğunu söylemiştir. Yine katılımcılardan K 13 gece banyo yaparsa sıcak suyu döktüğü zaman şeytanın çocuklarını öldürdüğünü zannettiğini ve o da bu durumun kendisini korkuttuğunu ifade etmiştir. Çocukların banyo yapmaya dair öğrendikleri batıl inanışlara ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Bana daha önce bir teyze eğer banyoda şarkı söylersen cinler seni ziyaret eder dediler. Ben de bu yüzden banyoya girdiğimde çok korkuyorum cinler beni ziyaret edecek diye. Aslında öğretmenimiz bunun yanlış olduğunu söyledi ama yine de ara ara bu korkum aklıma geliyor.” (K 4)

“Annem ve babam da sürekli şeytan çarpar cin çarpar diyor ama nasıl oluyor bu bilmiyorum. Gece banyo yapınca sıcak su döktüğümüzde cinin çocuğunu öldürüyormuşuz, annem öyle söylüyor.” (K 13)

Katılımcılardan bazıları cinlerle ilgili olan batıl inanışlarından bahsetmişlerdir. Kendilerine öğretilen bu inanışlara çocukken sorgulamadan inanan öğrenciler batıl inanışları öğrendikten sonra yaptıkları davranışların yanlış olduğunun farkına vardıklarını söylemişlerdir. Katılımcılardan K 7 annesinin kendisine, geceleri siyah kedilerin içine cinlerin girdiğini söylediğini ve bu yüzden kedileri tekmeleyip içinden cini çıkarmaya çalıştığını şöyle ifade etmiştir:

“Sokakta kara kedi gördüğüm zaman annem cinlerin onların içine girip de dolaştığını söylerlerdi. Hatta birinde kediyi bile tekmelemiştim içinden cin çıksın diye.” (K 7)

Katılımcılardan K 14 ekmeği ters koyunca misafir geleceğini ailesinden öğrendiğini ama bunun yanlış olduğunun farkına vardığını aşağıdaki cümlesi ile belirtmiştir. Misafirin gelmemesi için önlem almaya çalışmaya teşvik eden bu söylem kültürümüzün misafirperverlik özelliği ile de çelişmektedir.

“Mesela annemler ekmeği ters koymayın misafir gelir diyorlardı ama böyle bir şey yokmuş.” (K 14)

Katılımcılardan K 15, K 16 ve K 17 toplumda yani halk arasında oldukça yaygınlaşan fal bakma ve baktırma işinin faydalı ve gerçek olduğunu zannettiklerini ve bunu çevresindekilerin sık sık yaptığını hatta güncel online uygulamalar

üzerinden de fallara bakıldığını söylemişlerdir. Bu duruma ilişkin katılımcıların ifadesi şu şekildedir:

“Fala inanma falsız da kalma diyorlar. Ben hep sakızın içinden çıkan falları gerçek zannederdim.” (K 15)

“Komşularımız birlikte kahve içince hep beraber fincanı ters çeviriyor sonra da bir şeyler anlatıp duruyorlar. Çok merak ederdim küçükken fincanın içinden nasıl görüyorlar bu kadar çok şeyi diye. Ama sonradan anladım ki hepsi yalanmış.” (K 16)

“Annemler kahve falına bakıyorlar. Hatta internette uygulamalar var oraya gönderiyorlar merak edip falaaddin'e fal gönderiyor. Annem hep bunu yaptığı için fala bakmanın faydalı bir şey olduğunu düşünüyordum ama sonra bunların yanlış olduğunu dinimizde yerinin olmadığını ve uydurulan şeyler olduğunu öğrendim. Batıl inanışı öğrenince bunların hepsinin mantıksız olduğunu öğrendim.” (K 17)

Buraya kadar olan bölümde, öğrencilerin yanlış dini bilgilerinin hangi konularda olduğu hakkında bilgi verilmiştir. Yanlış bilgiler elbette ki sadece bunlarla sınırlı değildir. Öğrenciler kendi algıları ve çevrelerinden edindikleri bilgiler ile aynı konular da daha farklı yanlış bilgilere de sahip olabilirler. Buradaki amaç her bireyin ne kadar farklı yanlış bilgilerle DKAB derslerine girdikleri ve bu yanlış öğrenmelerin üzerine yeni bilgilerin inşasının yapılması sırasında dikkatli olunması gerektiğine vurgu yapmaktır. Yanlış bilgilerin neler olduğu kadar hangi kaynaklardan öğrenildiğinin de tespit edilmesi önemlidir. Bunun tespiti içinde kişilerin bilgilerinin yanlış olabileceğini kabul etmeleri gerekir. Yanlışların düzeltilmesi için var olan yanlış bilgi kaynakları üzerine eğilmek daha iyi bir çözüm yolu olabilir.

6. YANLIŞ ÖĞRENİLEN DİNİ BİLGİLERİN KAYNAĞI

Katılımcılara yanlış öğrendikleri dini bilgiler sorulduğunda verilen cevaplar gruplandırılmış, yorumlanmış ve tablollaştırılmıştır. Katılımcılara bu yanlış öğrenmelerinin üzerine düşünmeleri için fırsat verilmiş ve onlara her konusunda ile ilgili yanlış bilgilerinin kaynaklarının neler olduğu ile ilgili şu sorular yöneltilmiştir:

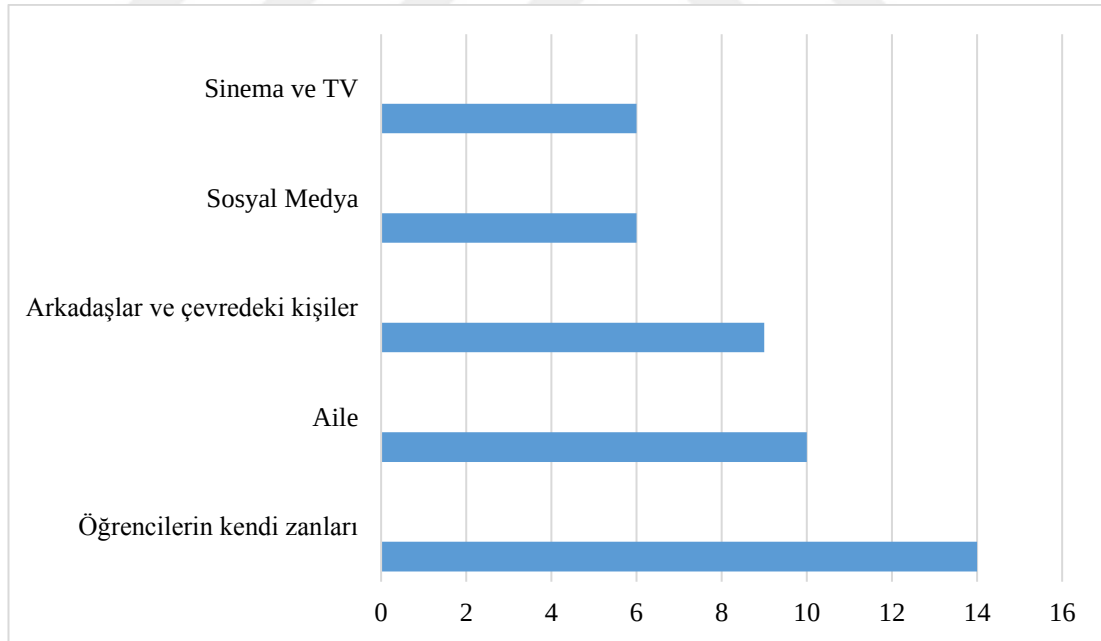
- *“İnanç konusuna ilişkin yanlış öğrenmelerinizin kaynağı nedir?”*
- *“İbadet konusuna ilişkin yanlış öğrenmelerinizin kaynağı nedir?”*

- “Ahlak konusuna ilişkin yanlış öğrenmelerinizin kaynağı nedir?”
- “Hz. Muhammed konusuna ilişkin yanlış öğrenmelerinizin kaynağı nedir?”
- “Din ve kültür konusuna ilişkin yanlış öğrenmelerinizin kaynağı nedir?”

Katılımcıların bu sorulara vermiş oldukları cevapları betimsel analiz ile değerlendirilmiştir. Buna ilişkin bilgiler Tablo 13’te sunulmuştur. Katılımcıların vermiş oldukları cevapların grafik üzerinde gösterimine aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 13. Katılımcılara Göre Yanlış Dini Bilgilerinin Kaynakları

Yanlış öğrenmelerin kaynakları	f
Öğrencilerin kendi zanları	K 1, K 2, K 4, K 5, K 7, K 8, K 11, K 12, K 13, K 14, K 15, K 17, K 18, K 19
Aile	K 1, K 2, K 3, K 5, K 7, K 8, K 11, K 13, K 14, K 18
Arkadaşlar ve çevredeki kişiler	K 2, K 3, K 4, K 5, K 6, K 12, K 13, K 14, K 19
Sinema ve Televizyon	K 5, K 6, K 14, K 16, K 18, K 19
Sosyal medya	K 3, K 6, K 8, K 9, K 12, K 20

Grafik 2. Yanlış Dini Bilgilerin Kaynaklarına İlişkin Frekans Sayıları

Grafik 2 incelendiği zaman katılımcılardan 14 tanesinin yanlış bilgilerinin kaynağı olarak kendi zanlarını gösterdikleri görülmüştür. Katılımcıların hakkında bilgi sahibi olmadıkları konularda fikir ürettikleri ve ürettikleri bu fikirleri de gerçek

bilgiymiş gibi kabul ettikleri söylenebilir. Katılımcıların buna ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Ben cehenneme gidenlerin yanıp tamamen yok olacağını zannediyordum ama orada yok olmak diye bir şey yokmuş.” (K 4)

“Cinlerin yok olduğunu zannediyordum bunu bizi korkutmak için söylüyorlar zannediyordum ama gerçekten cin diye bir şey varmış benim kafamda hep cinler yok diye kalmıştı.” (K 18)

“Evet, ben vatanseverliğin dini boyutunun olmadığını zannediyordum.” (K 19)

“Zekâtı isteyenler verir diye düşünüyordum ama belirli bir zenginliğe ulaşınca zekât vermek farzmuş yani zorunluymuş bunu bilmiyordum ben isteyen yardım ediyor diye düşünüyordum.” (K 18)

“Ben hep sol tarafımda boynuzlu çatalı bekleyen bir şeytan olduğunu zannediyordum ama öyle bir şey olmadığını öğrendim.” (K 5)

“Önceden bütün kutsal kitapların hepsini bir zannediyordum ayrı ayrı kutsal kitapların olduğunu okulda öğrendim.” (K 13)

“Kur’ân-ı Kerim'in birden indirildiğini zannediyordum ama oysaki çok uzun bir yılda tamamlanmış.” (K 11)

Katılımcılardan 10 tanesi yanlış dini bilgilerinin kaynağını aileleri olarak göstermektedir. Anne, baba, kardeş ve aile büyüklerinden yanlış bilgiler öğrendiğini söyleyen katılımcıların bunlara ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Ben öyle zannediyordum tabi ailemden görüp düşünmeden yapmaya çalıştığım şeyler de var.” (K 14)

“Ailem nazar boncuğu takınca ben öyle olduğunu düşündüm. Ailem öğretti yani bunu bana.” (K 1)

“Kendi zannettiğim konular var, annemin babamın çevremdeki yaşça benden büyük kişilerin ve öz abimin bana söylediklerinden dolayı bu yanlış bilgilerim var.” (K 13)

“Benim babaannemin çok fazla batıl inanışları var. Çocukluktan beri onun söylediklerine inanıyordum yanlışlarının olduğunu okulda öğrendim yani birçoğunun kaynağı babaannem diyebilirim.” (K 18)

“Ailem bana hep cinlerin çarptığını söyledi ama beni çarpan hiçbir cin olmadı öğretmenimizin de anlattığına göre bunun yanlış bir şey olduğunu öğrendim.” (K 5)

“Bir de seccadenin üstüne basmamam gerekiyormuş, günahmış. Bunu öğretmenimize sordum bana bunun günah olmadığını söyledi. Ailem yanlış öğretmiş.” (K 8)

“Sureleri annemle birlikte ezberlemeye çalıştım. Okulda da sureler öğreniyoruz bazen ezberlediğim şeylerin yanlış olduğunu söylüyor öğretmenim doğru okunuşunu gösteriyor. Sure ezberimdeki yanlışları fark ettim.” (K 7)

Katılımcılardan 9 tanesi yanlış öğrenmelerinin kaynaklarını arkadaşları ve çevresindeki insanlar olarak göstermektedirler. Buna ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Camide insanların okudukları şekilde okumaya çalışıyordum ama herkes yanlış okuyormuş burayı.” (K 6)

“Ben öyle zannediyordum. Yazın gelen yurt dışındaki komşularımızdan da öğrendim. Arkadaşlarım da söyledi.” (K 12)

“Çevremdeki insanlar her şeyde kaderim böyleymiş bu kaderin suçu diyerek suçu kadere atıyordu ama bizim irademizin daha önemli olduğunu öğrendim bunun yanlış kader anlayışı olduğunu öğrendim.” (K 5)

“Bana daha önce bir teyze eğer banyoda şarkı söylersen cinler seni ziyaret eder dediler. Ben de bu yüzden banyoya girdiğimde çok korkuyorum cinler beni ziyaret edecek diye. Aslında öğretmenimiz bunun yanlış olduğunu söyledi ama yine de ara ara bu korkum aklıma geliyor.” (K 4)

Katılımcılardan 6 tanesi yanlış öğrenmelerinin kaynaklarını sosyal medya olarak görmektedir. Sosyal medyada okudukları bir yazıdan, izledikleri bir videodan, yapılan paylaşımlardan etkilenecek yanlış dini bilgi edindiğini söyleyen katılımcıların bu duruma ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“YouTube’da bir tane video izlemiştim bir kız başını kapatıp namaz kılıyordu sonra annesi yanına gelip Evet Allah bizi yarattı ama sonra bizi başıboş bırakıp gitti bu yüzden namaz kılmana gerek yok, Allah kötüdür diye bir cümle kuruyordu. Ben de bundan etkilendim sanırım. Youtube da çok videolar var böyle. Bence oradan yanlış şeyler görüyoruz.” (K 20)

“YouTube, Tik Tok gibi sosyal medyadan öğrendim.” (K 3)

“Sosyal medyadan öğrendim.” (K 12)

“Şöyle biz subhaneke duasını okuduğumuzda öğretmenimiz parantez içerisinde bir şey yazdı tahtaya ve celle senaüik diye. Ben bunu daha önce hiç duymamıştım yani yanlış biliyormuşum böyle bir şeyin olduğunu okulda öğrendim ben internette öğrendiğimde burayı okumuyordu o hoca.” (K 8)

Katılımcılardan 6 tanesi yanlış öğrenmelerinin kaynağının sinemadaki filmler ve televizyon gibi kitle iletişim araçları olduğunu ifade etmektedir. İzledikleri şeylerden etkilenen ve buralardan da dini bilgi edinen öğrenciler buna ilişkin olarak şu ifadelerde bulunmuşlardır:

“İzlediğim filmlerden, benim zannettiklerim var, YouTube videoları, çevremdeki insanlar, ailem aslında bir sebep yok birçok yerden yanlış bilgiler ediniyoruz.” (K 5)

“Meleklerin 4 tane olduğunu çizgi filminden öğrenmiştim. Ben dabbe ve siccin gibi cinlerle ilgili filmleri izledim. Orada hep cinleri kötü anlatıyorlardı. O yüzden cinlerin hepsinin kötü olduğunu düşünüyordum yani filminden öğrendim bunları.” (K 14)

7. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNİN YANLIŞ ÖĞRENMELERİ DÜZELTMEMEYE OLAN KATKISI

Katılımcıların yanlış dini bilgilerinin tespit edilmesinin ardından onlara bu bilgilerin kaynakları sorulmuş ve yanlış dini bilgilerin düzeltilmesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin işe yarayıp yaramadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcılara *“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin yanlış öğrenmeleri düzeltmeye katkısı var mıdır?”* sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar doğrudan alıntılarla birlikte aşağıda verilmiştir.

“Çoğunlukla evet. Yanlışlarımı gördükçe onları azaltmaya çalışıyorum. Davranışlarımda mesela yanlış yaptığım kötü şeylerden uzaklaşmaya çalışıyorum. İbadet konularında da öğrendiklerimizden ara ara uygulamaya çalıştıklarım oluyor. Okul bitince bizim yazın bir sürü bahçe işlerimiz oluyor. Ben o yüzden yazın hiçbir şey öğrenemiyorum ama okuldaki din kültürü dersleri sayesinde bu eksiklerimi kapatmaya çalışıyorum, yanlış öğrendiklerimi düzeltiyorum.” (K 13)

“Din dersi sayesinde önceden dikkat etmediğim şeylere aslında daha çok dikkat etmem gerektiğinin farkına vardım ve öyle davranıyorum. Günah olduğunu bildiğim şeylerde daha dikkatli oluyorum. Çok gerekli bence.” (K 5)

“Ders bence çok gerekli öğretmenimiz de çok iyi. Biz bu ders sayesinde öbür dünya hakkında bilgi alıyoruz gerçek yaşamın orası olduğunu öğreniyoruz. Allah inancını öğreniyoruz.” (K 1)

“Gerekli bir ders olduğunu düşünüyorum, batıl inanışlarımızın giderilmesi için işe yarıyor mesela nazar boncuğu nazardan koruyor mu gibi merak ettiğimiz şeyleri öğreniyoruz daha iyi bilgileniyoruz.” (K 5)

“Bu dersin gerekli olduğunu düşünüyorum bizi öbür dünyaya hazırlıyor, din kültürü dersi olmasaydı mesela ben öbür dünyada nasıl aşamalardan geçeceğimizi bilemezdim. İşe yarıyor yani önemli gerekli görüyorum.” (K 13)

“Bence çok gerekli bir ders elhamdülillah Müslümanız ama bilmediğimiz çok şey var. Onları bu dersten öğreniyoruz, Kur'an kursundan da öğreniyoruz.” (K 9)

“Aslında ben bu dersten çok fazla şey öğrendim çünkü aklımdaki tüm soruları öğretmenime soruyorum.” (K 13)

“...Cinler hep kötü anlatılıyor, korkunç anlatılıyor. Ben de bundan korktuğum için öğretmenime sormuştum o da bana bütün cinlerin kötü olmadığından bahsetti korkum biraz azaldı.” (K 3)

“Ben küçükken Allah'ı görmediğim için O'nun gerçek olduğunu düşünmüyordum. Sonra anneme sordum annem: ‘Gerçek.’ dedi ama başka bir açıklama yapmadı. Din kültürü dersi almaya başlayınca öğretmenimiz sürekli bize Allah hakkında bilgi veriyor. Ben de artık inanıyorum Allah'ın var olduğuna.” (K 8)

“Allah'ın nasıl oluştuğunu, nasıl var olduğunu düşünürdüm. Ama derste öğrendiğimize göre Allah hep önceden beri varmış yani sonradan oluşması mümkün değilmiş. Bu yanlıştı mesela bunu da düzelttim.” (K 15)

“Şöyle mesela ben annem ve babam namaz kılarken önünden geçtiğim zaman bana çok kızıyorlardı. Cehenneme gideceğimi düşünüyordum bundan dolayı ama aslında öyle değilmiş. Evet, önlerinden geçmememiz gerekiyormuş çünkü dikkatlerinin dağılmaması için. Ama böyle de korkutmamaları gerekiyordu bence öğretmenimiz bize doğrusunu öğretti.” (K 8)

Öğrenciler örnek ifadelerde de görüldüğü üzere okullarda verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde informal ortamlarda edindikleri yanlış dini bilgilerini düzeltmektedirler. DKAB dersinin gerekli olduğunu ifade eden öğrenciler akıllarına takılan birçok sorunun cevabını bu ders ile bulduklarını da ifade etmişlerdir. Toplumda yaygın olan birçok inanışın temel mantığını anlatma, yanlış olan bilgilerin neler olduğunun farkına vardırma, doğru bir dini inancı tesis etme gibi konularda din derslerinin rolü oldukça önemlidir.

4. BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmadaki tespitler ile ilgili literatür çerçevesinde yapılan tartışmaya, sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

Temel eğitimde öğrenim gören öğrencilerin informal ortamlarda edindikleri yanlış dini bilgilerin neler olduğu ve bu bilgileri hangi kaynaktan elde ettiklerine dair yapılan bu araştırmada öğrencilerin ön öğrenmelerini oluşturan inanç, ibadet, ahlak, Hz. Muhammed, din ve kültür öğrenme alanlarına dair birtakım yanlış bilgilere sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın birinci alt amacına ilişkin olarak öğrencilerin inanç konularında Allah inancı, peygamber inancı, kutsal kitaplar, ahiret hayatı, kader ve kaza, melek, cin ve şeytan konularında yanlış öğrenmelerinin olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin Allah'ın minare, gökyüzü gibi bir mekânda yaşadığını düşündükleri, Allah'ın sıfatları ile ilgili yanlışlarının olduğunu, Allah'ın yaratıldığını ve sonradan oluştuğunu, Allah'ı bir kral gibi hükmeden kişi zannettikleri görülmüştür.

Çocukluk döneminde soyut düşünmenin henüz tam olarak gerçekleşmemesinden kaynaklı olarak çocuklar Allah'ı hayal ederler ve genellikle güçlü bir insan figürü olarak betimlerler. Çocukluk dönemindeki bu antropomorfizm ilerleyen yaşlarda da etkisini göstermektedir. Halk arasında “Allah yukarıda” gibi söylemlerin kullanılıyor olması Allah'ın gökte olduğu düşüncesinin yaygın olduğunu göstermektedir. Çocukluk döneminde soyut düşünce yeterli düzeyde olmadığı için Allah'ın mekânla sınırlı olmadığı algısı uyanmamaktadır. Bu anlayışı bireyler kazansa da toplumdaki “Allah üstümüzde” ifadesi bir şekilde yine kullanılmaya devam etmektedir.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Peker, *Din Psikolojisi*, 99-101.

Yapılan bazı araştırmalara göre de çocuklar, Allah'ın gökyüzünde, yukarılarda bir yerlerde yaşadığını düşünmektedirler.¹⁸⁸ Claver 9-11 yaş aralığındaki çocukların Allah'ı meleklerden yüce ve meleklerle beraber gücünü gösteren ve ulaşılması imkânsız bir varlık olarak gördüklerini belirtmiştir. Görünmeyen, her yerde olan, resmedilemeyen ve ruhanilermiş bir Allah inancı 12 yaşlarında kesinleşmeye başlamaktadır.¹⁸⁹

Çocuklara Allah inancı öğretilirken Allah'ın merhameti, şefkati daha çok ön planda tutulmalıdır. Sürekli cezalandıran, ateşe atan, taş eden ve korkutan bir Allah inancı çocukların dine bakış açısını olumsuz etkilerken, ruhsal bozukluklara dahi sebep olabilir.¹⁹⁰ Çocuklar bir şeye kolay inanma özelliğine sahip oldukları için din hakkında aile büyüklerinden duydukları her şeyi sordukları soruların cevaplarını kendi şuurları oluşmadığı için olduğu hali ile hayatlarına geçirirler.¹⁹¹

Çocuklar duanın sadece camide yapılacağını düşünmektedirler ve duaya dair anlamlı öğrenmeleri bulunmamaktadır. Dua dilinin oluşması için çocukların günlük yaşamlarında kullanabilecekleri kısa ifadelerle aile içi iletişimde yer verilmelidir. Ailenin çevresine ve yaratılanlara karşı geliştirdiği olumlu bakış açısı ve tefekkürü çocuklar için bir örnek oluşturur. Bu yaklaşım çocuklarda dine dair güzel bir bakış açısının oluşmasını sağlar. Çocuklar dua ve Allah'ın adaleti arasında bir ilişki kurarlar. Eğer bir kötülük ya da iyilik yaptılarsa ardından ettikleri duanın ya reddedileceğini ya da kabul edileceğini düşünürler. Bunu yaparken de Allah'ın adaleti konusunun üzerinde dururlar.¹⁹²

Çocuklara dua öğretimi yapılırken duanın sadece darda kalınca ya da üzüntülü durumlarda yapılmayacağını, bunun yanında sevinçli anlarda da dua yapılabileceği öğretilmelidir. Dua etmenin yerinin ve zamanının bir kısıtlamasının olmadığını çocuklara öğretmek gerekir. Çocukların duanın camide edileceğini ya da namazdan sonra edileceğini düşünmeleri bu yanlış algıyı desteklemektedir. Günün

¹⁸⁸ Muhammet Ü. Öztürk - Suat Altıntaş, "Okul Öncesi ve İlkokul Öğrencilerindeki Allah Tahayyülünün İncelenmesi", *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities* 4(1) (Haziran 2020), 69.

¹⁸⁹ Antoine Vergote, "Çocuklukta Din", çev. Erdoğan Fırat, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1-2 (01 Haziran 1978), 319.

¹⁹⁰ Peker, *Din Psikolojisi*, 246.

¹⁹¹ Peker, *Din Psikolojisi*, 168.

¹⁹² Köylü - Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, 87-91.

her anında sabah uyandıktan sonra yatıncaya kadar her bir gündelik fiillerde dua ifadelerine yer vermesi çocuklarda din dilini geliştirir ve insanların birbirine sunduğu iyi dileklerin de birer dua olduğunu fark ettirir. Bunu yapan çocuklarda Allah’a ve çevresine karşı teşekkür eden bir bilinç de gelişir. Yaş ilerledikçe çocuklar duanın fiili boyutunun da farkına varırlar. Önemli dini gün ve gecelerde bu duaların bir parçası olmak çocuklara kendilerini değerli hissettirir. Dua için Allah ile özel bir iletişim şekillerinin olduğunu düşünen çocuklar bu iletişimin özel ve gizli olmasına dikkat çekerler ve bu duaları paylaşmama ihtiyacı hissederler. Kendine ait bir dua etme şekli geliştirmeye başlayan çocuklar bu duaya Kur’an’dan ve peygamberin dualarından da örnekler eklerler. Çocuklara dua eğitimi verilirken çocuklarla beraber dua etmek, dua için zaman ve mekân kısıtlaması yapmamak, çocuğun ismini duada anmak ve toplu dua ortamlarına, dini etkinliklere çocuğu da dâhil etmek gerekir.¹⁹³

Öğrencilerin sure ve dua ezberlerinde yanlış öğrenmelerinin olduğu ve bunların farkına okulda varıldığı araştırmada elde edilen sonuçlardandır. Öğrenciler ailelerinin yönlendirmeleri ile ya da kendi istekleri ile sureleri ezberlemeye çalışmakta ve bunu yaparken de farklı kaynaklar sebebiyle yanlış bilgiler edinebilmektedirler. Facebook uygulamasındaki dini paylaşımlar üzerine yapılan bir araştırmaya göre bazı sayfalarca kelime-i şهادetin yanlış yazıldığı ve bu postların sorgulanmadan beğenilerek paylaşıldığı görülmektedir. Kelime-i şهادet rasulihî, rasulü gibi yanlış ifadelerle yazılmış ve anlam değişimine yol açmıştır. Aynı hatalar kelime-i tevhidin yazımında da yapılmıştır. Kelime-i tevhitte yapılan bu yanlış yazımlar ifadenin anlamının değişmesine sebep olunca kişilerin inançlarını da tehlikeye düşürebilir.¹⁹⁴

Öğrencilerin ahiret hayatı ile ilgili yanlış dini bilgilerinin fazla olduğu tespit edilmiştir. Ahiret hayatının soyut bir alan olması ve mahiyetinin tam olarak bilinmemesi öğrencilerin bu konu ile ilgili fikirler üretmesine sebep olmuş olabilir. Cennet ve cehennem kavramlarının sonsuz olması öğrenciler tarafından tam olarak idrak edilememektedir ve öğrenciler cehennemde yanan kişilerin tamamen yok olduklarını, bir daha yaşayamayacaklarını zannetmektedir.

¹⁹³ Köylü - Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, 90-93.

¹⁹⁴ Kutlu, “Sosyal Medyada Hatalı Dini Paylaşımların Analizi”, 19-20.

Öğrencilerin yanlış öğrenmelerinden bir diğeri ise ahiret hayatının aşamalarının eksik bilinmesi ya da hiç bilinmemesidir. Öğrencilerden bazıları kabir hayatı, ba's, haşr, mizan gibi ahiret hayatına ilişkin birçok aşamanın var olduğunu bilmemektedir. Öğrencilerin birçoğunun ölen bir kişinin kıyamet kopmadan cennet veya cehenneme gittiğini zannettikleri sonucuna da ulaşılmıştır.

Öğrencilerden bazılarının kader ve kaza konusunda yanlış dini bilgileri mevcuttur. Kaderi toplumda da sıkça kullanılan “alın yazısı” nitelemesi olarak bilmektedirler. Doğan’ın öğrencilerle yapmış olduğu çalışmasında da kaderin bazı öğrenciler tarafından “alın yazısı” olarak bilindiği görülmektedir.¹⁹⁵ Yanlış kader anlayışları konusunda da öğrenilen “kader mahkûmu” ifadesi öğrenciler tarafından da bilinmektedir. Kaderin iradeyi kullanmaya izin vermeyen bir sistem olduğu yanlış bilgisi öğrencilerin bazılarında mevcuttur. Kaderin alnımızda yazılı olmasının yanı sıra değişmesinin de mümkün olmadığı zannedilmesi yanlış dini bilgisinin de mevcut olduğu görülmüştür. Batman’ın araştırmasında da katılımcıların %63’ü kaderin değiştirilemez olduğunu düşünmektedir.¹⁹⁶

Öğrencilerin inanç konusunda en çok melek, cin ve şeytan alt temasında yanlış bilgiye sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu konudaki yanlış bilgilerin fazla olmasının nedeni soyut bir konu olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca toplumda görünmeyen varlıkların çocuklar üzerinde bir korku unsuru olarak kullanılması da yanlış bilgilerin artmasına sebebiyet vermiş olabilir. Öğrencilerden bazıları cinlerin hepsinin kötü varlık olduğunu, insanları çarptığını ve korkutucu, zarar verici olduğunu zannederken bazıları ise cinlerin gerçekte var olmadıklarını, bunun uydurulmuş bir şey olduğunu zannetmektedirler. Başkurt, çocukların Allah’ın ve cinlerin çarptığı gibi yanlış öğrenilmiş bilgilerini sınıf ortamına taşıdıklarını ifade etmektedir.¹⁹⁷ Melekler hakkındaki yapılan yanlış bilgilendirmeler sonucunda çocuklar masal kitaplarından ya da medyadan gördükleri efsanevi durumları, büyü ve peri gibi kavramları meleklerle özdeşleştirerek yanlış bir inanç geliştirebilmektedir.

¹⁹⁵ Mebrure Doğan, “Üniversite Öğrencilerinin Kader Algıları: Metaforik Bir Araştırma”, *Kader* 19/2 (31 Aralık 2021), 663.

¹⁹⁶ Elif Batman, *Yaşamın Zorluklarıyla Başa Çıkma Kader İnancının Rolü* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 43.

¹⁹⁷ İrfan Başkurt, *Din Eğitimi Açısından Kur’an Öğretimi ve Yaz Kur’an Kursları: İstanbul Örneği* (İstanbul: DEM, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2007), 121.

DKAB öğretmenlerinin ve ailelerin bu yanlış öğrenmenin önüne geçmek için dikkatli olmaları ve aslına uygun olarak doğru bilgi kaynağını aktarmaları gerekir.¹⁹⁸

Araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin birçoğu şeytanın kırmızı renkli, boynuzlu ve elinde çatalı olan, sol omzumuzda bulunup kötülükleri emreden meleklerden bir varlık olduğunu zannetmektedirler. Öğrencilerin yanlış bilgilerinden bir diğeri ise dört büyük melekten başka meleğin olmadığını düşünmektir. Meleklerin yeme, içme, evlenme, cinsiyetinin olması gibi insani özellikler taşıdığı yanlış bilgisi de öğrencilerde bulunmaktadır. Kalaycı'nın yapmış olduğu araştırmada da öğrencilerin şeytanı sol omuzda bulunan kötü işleri emreden; melekleri ise kadın ve insani özellikler taşıyan, bizlere sağ omzumuzdan iyilikleri emreden bir varlık olduğu ile ilgili yanlış bilgilerinin bulunduğu görülmüştür ve yapılan araştırmanın tespitleri ile örtüşmektedir.¹⁹⁹

Çocuklar soyut kavramları ve fizik ötesi âlemi kavrama noktasında zorluk yaşamaktadırlar.²⁰⁰ Zengin'in araştırmasında da ilkokul öğrencilerinin öğretmenlerine en çok Allah, melek, cennet ve cehennem ile ilgili sorular sordukları görülmüştür.²⁰¹ Bu sonuç yapılan araştırmanın bulguları ile benzerlik göstermektedir. Çocuklar soyut kavramları anlamlandırabilmek için bu konuda daha çok soru sormaktadırlar.

Çocukların ahiret hayatı, melek, cin ve şeytan gibi soyut kavramları yaşları gereği algılamalarının zor olduğu görülmüştür ki bu konuya dair yanlış bilgilerinin fazla olduğu yapılan araştırmada tespit edilmiştir ve Sayın'ın yapmış olduğu araştırmada da öğretmenler öğrencilerin en çok bu konulardan soru sorduklarını ve bu konuya dair meraklarının ve yanlış öğrenmelerinin sebeplerinin medyadaki filmler olduğu ifade edilmiştir ki bu sonuç araştırmanın bulgularını desteklemektedir.²⁰² Selçuk'a göre “Çocuklarda soyut düşünce on bir yaşlarında

¹⁹⁸ Köylü - Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, 83.

¹⁹⁹ Kalaycı, *İlköğretim Öğrencileri Gözünde Kaynak Kişi Olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni*, 60.

²⁰⁰ Akpınar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersini İlk Kez Alan Öğrencilerin Karşılaştığı Problemlerin Analizi*, 79.

²⁰¹ Zengin - Şen, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrencilerin Sordukları Sorular ve Öğretmenlerin Verdikleri Cevaplar”, 60.

²⁰² Sayın, *Din Dersleri Öğretmenlerinin Dinî Bilgi Anlayışları ve Bunun Din Öğretimine Yansıması*, 270.

*başlasa bile dini konular ile ilgili soyut kavramların doğru anlaşılması yaklaşık on üç yaşlarında mümkün olmaktadır.”*²⁰³ Hökelekli dini bilgilerin çocuklara var olan yaşantıları ve geçmiş deneyimleri çerçevesinde zihni bir karışıklığa sebebiyet vermeden sunulması gerektiğini savunur. Çocukların yaşlarının üstünde kavrayabilecekleri dini bilgilerin informal ortamda sunuluyor olması örgün eğitimde bu kargaşanın giderilmesi için zaman ve emek gerektirmektedir.²⁰⁴

Öğrencilerden bazıları peygamberlerin hepsinin farklı zamanda ve coğrafyalarda yaşadıklarını, birbirlerini görmediklerini zannetmektedir. İmanın esaslarından biri olan peygamberlere iman ilkesinin öğrenciler tarafından sadece Hz. Muhammed’i peygamber olarak kabul etmeyi emrettiği şeklinde algılandığı, tüm peygamberlerin Allah tarafından seçildiğinin bilinmediği, bütün peygamberlere inanmanın imanın gereği olmadığını zannettikleri konusunda yanlış dini bilgiler mevcuttur.

Allah’ın sadece bir kutsal kitap gönderdiğini, Kur’an’dan başka kitapların da var olduğunu ilk defa okulda duyduklarını belirten öğrencilerin Kur’an’ı Kerim’in gökyüzünden Allah tarafından basılı bir kitap olarak verildiğine dair yanlış öğrenmeleri mevcuttur. Öğrenciler aynı zamanda Allah’ın gökyüzünde olduğunu zannettikleri için Kur’an’ın da oradan geldiğini düşünmektedirler.

Araştırmanın ikinci alt amacına ilişkin olarak öğrencilerin ibadet konusunda oruç, abdest ve namaz, hac ve umre, kurban, zekât ve sadaka, Kur’ân-ı Kerim okuma konularında yanlış öğrenmelerinin olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerden bazıları çocukların oruca alışması için kültürümüzde var olan tekne orucunun ergenlik çağına ulaştıktan sonra da tutulmaya devam ettiğini düşünmektedirler. Tuvalet gitmenin orucu bozan durumlardan biri olduğu, orucun sadece Ramazan ayında tutulduğu gibi birçok yanlış bilgiye sahip oldukları, oruç ile ilgili kavramların birçoğunun öğrencilerce yanlış bilindiği sonucuna ulaşılmıştır.

Abdest ve namaz konularında da öğrencilerin yanlış öğrenmelerinin olduğu görülmüştür. Toprak ile abdest alınamayacağı, kadınların ve erkeklerin namazdaki

²⁰³ Muallâ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 35.

²⁰⁴ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: TDV yayınları, 2005) , 261.

tekbir, elleri bağlama, rükû ve secde gibi erkânları aynı şekilde yaptıkları, vakit namazlarının kılınış şeklinin ve rekâtlarının aynı olduğu gibi yanlış bilgilere de sahiptirler. Öğrencilerin namaz ibadetini yüzeysel olarak bilmeleri, ailelerini taklit ederek namazı öğrenmeleri, onların ibadetin yapılış şeklindeki yanlışlarının sebepleri olabilir. Öğrencilerden birkaçının namaz kılanın önünden geçen cehenneme gideceği, seccadeye ayakla basmanın günah olduğu, namaz kılanı rahatsız edenin cezalandırılacağı gibi yanlış bilgilere sahip olduğu görülmüştür. Özkan'ın Osmanlı dönemindeki batıl inanışlara yönelik olarak yazılmış olan bir manzum eseri incelediği araştırmada, eserde namaz kılan kişinin önünden geçen başka bir kişinin öldürülmesinin caiz olduğu ile ilgili uç noktada bir örnek ifade edilmiştir.²⁰⁵ Bu durum yanlış dini bilgilerin tarihten tarihe nesiller arasında aktarıldığını göstermektedir.

Namaz ibadetinin yapılışına dair öğrencilerin yanlış bilgilerinin olmasının yanında namaz kılan kişilere karşı gösterilmesi gereken saygının aileler tarafından yanlış üslupla öğretildiği görülmüştür. Akpınar'ın yapmış olduğu araştırmaya göre çocukların gündelik hayatlarındaki temel yaşam becerilerini kazanmaları için öğretilecek birçok davranışın dini öğeler ve batıl inanışlarla anlatılması çocukların düşünme kabiliyetlerini devre dışı bırakmakta ve korkunun etkisi ile o bilgiyi sorgulamadan kabul etmesine neden olmaktadır.²⁰⁶ Çocukluk dönemindeki din eğitimi bireylerin din duygusunun gelişmesinde oldukça önemlidir. Allah ile ilgili verilen bilgiler çocukların Allah tasavvurunu şekillendirmektedir. Allah yakar, cehenneme atar, kızar şeklindeki korku ifadeleri çocuklarda davranışı düzeltmekten ziyade Allah'a karşı bir korku duygusu beslemelerine neden olmaktadır.²⁰⁷

Hac ibadeti ile ilgili olarak hac ve haç kavramlarının karıştırıldığı, hac ve umre ibadetinin aynı şey olduğu bundan dolayı da umreye gidenlerin de hacı sayıldığı zannedildiği, hac ibadetinde Kâbe'nin çevresinde dönerek yapılan tavaftan başka bir şey yapılmadığı, haccın farz olmadığı gibi yanlış bilgiler de mevcuttur. Kalaycı'ya göre öğrenciler ibadetlerin isimlerini biliyor olmalarına

²⁰⁵ Ferudun Hakan Özkan, "Osmanlı Toplumundaki Bid'at ve Hurafelere İlişkin Bir Metin", *Kültür Araştırmaları Dergisi* 14 (10 Eylül 2022), 62.

²⁰⁶ Akpınar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersini İlk Kez Alan Öğrencilerin Karşılaştığı Problemlerin Analizi*, 78.

²⁰⁷ Peker, *Din Psikolojisi*, 86.

rağmen hükümlerini birbirine karıştırmaktadırlar.²⁰⁸ Hac ve umrenin aynı mekânda yapılan benzer ibadetler olması, öğrencilerin bu ibadeti yapma fırsatlarının olmaması yanlış bilgilerin edinilme sebepleri olabilir.

Kurban ibadetine dair yanlış öğrenmelere bakıldığı zaman sadece bayramda kesilen vacip kurbanın var olduğu, kurban kesimini çocuğun görmesinin kurban ibadetinin sevabını azaltacağı, bir eşya alınca kesilen şükür kurbanının kanının o eşyaya sürülmesi gerektiği gibi yanlış bilgilerinin olduğu tespit edilmiştir. Varlı'nın araştırmasına göre kesilen kurbanın kanının arabaya ya da bir kişinin alnına sürülmesi âdeti İslam dininde yeri olmayan davranışlardandır.²⁰⁹

Yardımlaşma ve paylaşma duygularını geliştiren zekât ve sadaka ibadeti ile ilgili olarak zekâtın zorunlu bir ibadet olmadığı, sadakanın sadece sadaka kutusuna atılan para ile yapıldığı, zekâtı vermek için belirli bir zenginlik ölçüsünün bulunmadığı gibi yanlış bilgiler öğrencilerde mevcuttur. İslam dini zekâtın verilmesini zorunlu kılarken isteğe bağlı olan sadaka ibadeti ile birlikte zekât, toplumun birlik ve bütünlüğünü korumayı hedeflemektedir.

Katılımcılardan birkaçı Kur'an okumanın sevap olmadığını zannettiklerini, Kur'an-ı Kerim'e abdestsiz dokunulabileceklerini ve kitabın bu şekilde de okunabileceğini düşündükleri ve böyle öğrendikleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin dini bilgilere sahip oldukları ve bir hazırbulunuşluklarının var olduğu görülse de birtakım kulaktan dolma ve yanlış bilgilere sahip oldukları da görülmüştür.

İbadet eğitiminin doğru bir şekilde yapılması ileriki dönemde oluşabilecek olan şüphe döneminin kolay atlatılmasını sağlar. Çünkü din eğitimindeki eksiklikler çocukların gençlik sürecinde başka çevresel etmenlerin etkisinde kalarak ibadetlere karşı olumsuz duygu geliştirip ibadetlere gerekli özeni göstermemelerine neden olmaktadır.²¹⁰

Araştırmanın üçüncü alt amacına ilişkin olarak öğrencilerin ahlak konusunda nezaket kuralları, değerler ve davranışlar, zararlı alışkanlıklar, hayvanları koruma,

²⁰⁸ Kalaycı, *İlköğretim Öğrencileri Gözünde Kaynak Kişi Olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni*, 48.

²⁰⁹ Mustafa Varlı, *Bid'at, Hurâfe ve Bâtıl İnançlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014).

²¹⁰ Salih Aybey, "6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi", *Turkish Studies (Elektronik)* 11/5 (2016), 83.

din ve hayat alt temalarına ilişkin olarak yanlış öğrenmelerinin olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerden bazıları sol el ile yemek yemenin günah olduğunu, şaka olarak söylenen sözlerin yalan olamayacağını, vatansever olmanın din ile alakasının olmadığını, organ bağışının günah olduğunu, canı korumanın dini bir sorumluluk olmadığını düşünmektedirler. Özbolat’ ın yapmış olduğu araştırmaya göre organ bağışı yapmanın dinen uygun görülmediğini düşünen kişiler vardır.²¹¹ Halk arasında yaygın olan bu düşüncenin öğrencilere de aileleri tarafından öğretildiği sonucuna varılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığının organ bağışının günah olmadığına dair fetvasının olmasına rağmen halk arasındaki bu yanlış bilgi tam olarak düzeltilememekte ve öğrencilere de yansımaktadır.²¹²

Zararlı alışkanlıkların dinen yasak olmadığını, sigara dumanının kul hakkından sayılmadığını, hayvanlara fark etmeden zarar veren kişinin cehenneme gideceğini ve tam tersi olarak hayvanları istediği gibi öldürebileceğini düşünen ve bu yanlış bilgilere sahip olan öğrenciler de bulunmaktadır. Zararlı alışkanlıklar aklın kullanımını engellemesi, doğru düşünmenin önüne geçmesi vb. gibi etkileri sebebi ile İslam dinine göre yasaklanmıştır. Sigara, alkol kullanımı gibi zararlı alışkanlıklardan insanları korumak için en çok dinin yaptırım gücünden faydalanılmaktadır.²¹³

Başaran’a göre çocukların ahlaki olarak gelişmesini isteyen kişiler, toplumun benimsemiş olduğu ahlaki öğretileri onlara aktarırken bunların sebeplerini açıklamalı ve çocukların kendi istekleri ile bu erdemli davranışları seçmelerini sağlamalıdır. Sebepleri açıklanmayan davranışların çocuklara dayatılması onun benimsenmemesine dolayısı ile de kalıcı bir davranış değişikliğinin olmamasına neden olabilir.²¹⁴

Araştırmanın dördüncü alt amacı olan Hz. Muhammed’in hayatına ilişkin öğrencilerin yanlış öğrenmelerinin olduğu ancak diğer alt amaçlara oranla bu alanda daha az yanlış bilginin olduğu görülmüştür. Bunun sebebi öğrencilerin neredeyse

²¹¹ Abdullah Özbolat, “‘Organlarımla Dirilmek İstiyorum.’- Organ Bağışının Dini-Toplumsal Arka planı”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 17/1 (30 Haziran 2017), 71.

²¹² “Organ Nakli ve Bağışı Caiz Midir? : Din İşleri Yüksek Kurulu : Dini Bilgilendirme Platformu” (Erişim 12 Şubat 2024).

²¹³ Ağırakça Ahmed, “Şamil İslam Ansiklopedisi” (İstanbul, 2000, 8.cilt), 133.

²¹⁴ Başaran, *Eğitim Psikolojisi Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri*, 152.

çoğunun Hz. Muhammed hakkında dini kitap okumuş olmaları olabilir.²¹⁵ Yanlış öğrenmeler az olsa dahi bazı öğrencilerin Hz. Muhammed'in meleklerden biri olduğu, zengin bir kral olduğu, Kâbe'nin sahibi olduğu gibi yanlış benzetmeler yaptıkları görülmüştür. Hz. Muhammed'in eşinin bir tane olduğu, çocuklarının altı tane olduğu, Mekke'de öldüğü ve onun da diğer insanlar gibi yalan söyleyebileceği gibi yanlış dini bilgilerin benimsendiği sonucuna ulaşılmıştır. Kalaycı'nın yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin Hz. Muhammed'in evlilikleri, çocukları ve ailesi hakkında yanlış bilgilerinin olduğuna ilişkin ulaştığı tespitleri araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir.²¹⁶

Araştırmanın beşinci alt amacı olan din ve kültür konusunda dini musiki, dini mimari, mezhepler, batıl inanışlar alt temalarında yanlış öğrenmelerinin olduğu görülmüştür. Öğrencilerden bazıları tekbir ve salavatı Hz. Muhammed'in yazdığı, müziğin şeytan işi olduğu, mezheplerin bambaşka bir din olduğu, Aleviliğin dinsizlik olduğu gibi yanlış bilgilere sahiptirler. Bunun yanında öğrencilerin birçok batıl inanışlarının olduğu da görülmüştür. Öğrencilerden birkaçı geceleri kara kedinin içine cinlerin girdiği, banyoya sıcak su dökenin şeytanın çocuklarını öldürdüğü, banyoda şarkı söyleyeni cinlerin ziyaret ettiği gibi yanlış bilgilere sahiptirler.

Nazar boncuğunun kötülüklerden koruduğu, kahve falına bakmanın faydalı olduğu, elini tahtaya vurmanın belaları önleyeceği gibi yanlış dini bilgilerinde var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Irmak'ın Bingöl'deki halk inanışlarına dair yapmış olduğu araştırmasında da yöre halkının cinlerin banyoda yaşadığına, kara kedilerin uğursuz olduğuna, gece vakti dökülen sıcak suyun kötü ruhlara zarar verdiğine ilişkin bir inanç geliştirdikleri görülmüştür ki bunlardan hareketle benzer batıl inanışların farklı yörelerde de varlığını sürdürdüğü söylenebilir.²¹⁷ Bağcıvan'a göre

²¹⁵ Bkz. Tablo 4, syf 50.

²¹⁶ Kalaycı, *İlköğretim Öğrencileri Gözünde Kaynak Kişi Olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni*, 50.

²¹⁷ Yılmaz Irmak, "Bingöl Halk İnançları ve Uygulamaları", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, (Bahar 2018), 203-216.

öğrencilerin fal ve nazar konusundaki yanlış inanışlarının sebebi aileler ve kitle iletişim araçlarıdır.²¹⁸

Yaratıcıya olan gerçek güven duygusunun inanan kişileri batıl inanışlardan koruması gerekirken dinde dayanağı olmayan bu inanışlar inancın zayıflığına işaret olabilir. Albert Doja inancı, inanan kişilerin yaratıcının gücüne gösterdikleri güven olarak tanımlamaktadır.²¹⁹ Yaratıcıya gerçekten güvenen bir kişinin herhangi bir eşya ya da batıl inanışlar ile korunmayı beklemesi düşünülemez. Akpınar'a göre gelenek ve görenek haline gelen, toplumca sıkça başvurulmuş bazı batıl inanış ve hurafelerin dinin kendisi gibi algılandığı ve bu algının din derslerindeki işleyiş sürecini etkilediği düşünülmektedir.²²⁰

Kişilerin batıl inanışlarının olmasının sebepleri aile ve kitle iletişim araçları olabilmektedir. Bu kanallardan edinilen yüzeysel bilgiler batıl inanışlara yönelmeye sebep olabilmektedir. Çünkü dini bilgide derinleşme arttıkça batıl inanışların kabul edilme oranı da azalmaktadır.²²¹ Derin bir dini bilgiye sahip olunmadığı durumlarda toplumda yaygın olan bu inanışlar kişilerin hayatında daha çok yer edebilir.

Araştırmanın altıncı alt amacı olan öğrencilerin dini bilgilerindeki yanlış öğrenmelerinin kaynaklarının aile, arkadaş, çevre, sinema, televizyon, sosyal medya ve büyük çoğunluğun da belirtmiş olduğu öğrencilerin kendi fikir ve zanları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sayın'a göre öğrenciler dine dair kendi yaklaşımlarını ve yaşantılarını sınıf ortamına taşımakta ve kendi çerçevelerinden baktıkları bir din anlayışını oluşturmaktadırlar.²²²

Örgün eğitimde daha önce edindikleri yanlış bilgilerinin farkına varan öğrencilerin toplum tarafından benimsenen dini kültürün etkisinde kaldıkları söylenebilir. Toplumdaki bireyler tarafından ayıp, günah, ceza, yanlış gibi birçok

²¹⁸ H. Basri Bağcıvan, *Adana- Düziçi İlçesi Merkezindeki Ortaöğretim Kurumlarındaki Öğrencilerin İnanç, Tutum ve Davranışlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996), 43.

²¹⁹ Albert Doja, "Manevi Teslimiyet: Bektaşilik Tarihinde Yoldaşıktan Hiyerarşiye", çev. Yılmaz Arı, (30 Haziran 2023), 109.

²²⁰ Akpınar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersini İlk Kez Alan Öğrencilerin Karşılaştığı Problemlerin Analizi*, 78.

²²¹ Faruk Karaca, "Heteredoks İnanç ve Davranışlar Ölçeği Üzerine Bir Deneme", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (Haziran 2001), 161.

²²² Sayın, *Din Dersleri Öğretmenlerinin Dinî Bilgi Anlayışları ve Bunun Din Öğretimine Yansıması*, 267.

davranışa dair yapılan nitelendirmelerin yanlış dini bilgilerin oluşmasına neden olduğu görülmüştür. Alanında uzman olmayan ya da dini bilgisi yeterli olmayan kişilerin toplum üzerinde oluşturduğu din algısı, örgün eğitimde sunulan din eğitimi ile çatışmalar gösterebilmektedir.

2014 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan Türkiye'de Dini Hayat Araştırması sonuçlarına göre bireylerin %24,6'sı medyayı dini bilgilerinin kaynağı olarak görmektedirler.²²³ Vardi'ye göre internet ortamında dini bilgi sunan birçok site bulunmaktadır ancak bu sitelerin nicelik ve nitelik olarak yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Dini sitelerin alanındaki uzman kişiler tarafından denetlenmiyor olması yanlış dini bilgi öğrenilen kanal sayısını da arttırmaktadır.²²⁴ Kitle iletişim araçları yoluyla sunulan dini bilgilerin kontrolsüz ortamlarda yayılması ve bir süzgeçten geçirilmemesi yanlış bilginin yayılma ihtimalini de arttırmaktadır. Akpınar'a göre televizyon ve medyanın da öğrencilerin dini bilgi edinme sürecinde olumlu katkısının bulunmasının yanı sıra olumsuz etkileri de bulunmaktadır ve öğrenilen bu yanlışların ders sırasında değiştirilmesi güçtür.²²⁵

Öğrencilerin yanlış öğrenmelerinin farkına varıldığı bu çalışmada Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin öğrencilerin de ifade ettiğine göre yanlış olan bilgilerin düzeltilmesinde işe yaradığı ve gerekli bir ders olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sayın'a göre öğrenciler informal alandan edindikleri birçok bilgiyi örgün eğitim kurumu olan okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde onaylatmaya ya da doğrusunu öğrenmeye çalışmaktadırlar.²²⁶ İnfomal alanlarda edinilen yanlış dini bilgilerin okullarda Din Kültürü ve Ahlak bilgisi derslerinde bilimsel bir temele dayandırılarak düzeltilmesi gerekmektedir.

²²³ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Türkiye'de Dini Hayat Araştırması*, 113.

²²⁴ Recep Vardi, *İnternet ve İslâm: Din Sosyolojisi Açısından Dini Siteler Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 356.

²²⁵ Akpınar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersini İlk Kez Alan Öğrencilerin Karşılaştığı Problemlerin Analizi*, 89.

²²⁶ Sayın, *Din Dersleri Öğretmenlerinin Dini Bilgi Anlayışları ve Bunun Din Öğretimine Yansıması*, 269.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Temel eğitimde öğrenim gören öğrencilerin informal ortamlarda edindikleri yanlış dini bilgilerin neler olduğu ve bu bilgileri hangi kaynaktan elde ettiklerine dair yapılan bu araştırmada öğrencilerin ön öğrenmelerini oluşturan inanç, ibadet, ahlak, Hz. Muhammed, din ve kültür öğrenme alanlarına dair birtakım yanlış bilgilere sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

İnanç Konusundaki Yanlış Öğrenmeler

Araştırmanın birinci alt amacına ilişkin olarak öğrencilerin inanç konusunda Allah inancı, peygamber inancı, kutsal kitaplar, ahiret hayatı, kader ve kaza, melek, cin ve şeytan konularında yanlış öğrenmelerinin olduğu tespit edilmiştir.

- Öğrencilerin Allah'ın minare, gökyüzü gibi bir mekânda yaşadığını düşündükleri, Allah'ın sıfatları ile ilgili yanlışlarının olduğu, Allah'ın yaratıldığını ve sonradan oluştuğunu, Allah'ı bir kral gibi hükmeden kişi zannettikleri görülmüştür.
- Öğrencilerin sure ve dua ezberlerinde yanlış öğrenmelerinin olduğu ve bunların farkına okulda varıldığı araştırmada elde edilen sonuçlardandır. Öğrenciler ailelerinin yönlendirmeleri ile ya da kendi istekleri ile sureleri ezberlemeye çalışmakta ve bunu yaparken de farklı kaynaklar sebebiyle yanlış bilgiler edinebilmektedirler.
- Öğrencilerin ahiret hayatı ile ilgili yanlış dini bilgilerinin fazla olduğu tespit edilmiştir. Cennet ve cehennem kavramlarının sonsuz olması öğrenciler tarafından tam olarak idrak edilememektedir ve öğrenciler cehennemde yanan kişilerin tamamen yok olduklarını, bir daha yaşayamayacaklarını zannetmektedir. Öğrencilerin yanlış öğrenmelerinden bir diğeri ise ahiret hayatının aşamalarının eksik bilinmesi ya da hiç bilinmemesidir. Öğrencilerden bazıları kabir hayatı, ba's, haşr, mizan gibi ahiret hayatına ilişkin birçok aşamanın var olduğunu bilmemektedir. Öğrencilerin birçoğunun ölen bir kişinin kıyamet kopmadan cennet veya cehenneme gittiğini zannettikleri sonucuna da ulaşılmıştır.

- Öğrencilerden bazılarının kader ve kaza konusunda yanlış dini bilgileri mevcuttur. Kaderi toplumda da sıkça kullanılan “alın yazısı” nitelemesi olarak bilmektedirler. Kaderin iradeyi kullanmaya izin vermeyen bir sistem olduğu yanlış bilgisi öğrencilerin bazılarında mevcuttur. Kaderin alınımızda yazılı olmasının yanı sıra değişmesinin de mümkün olmadığını zannedilmesi yanlış dini bilginin de mevcut olduğu görülmüştür.
- Öğrencilerin inanç konusunda en çok melek, cin ve şeytan alt temasında yanlış bilgiye sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerden bazıları cinlerin hepsinin kötü varlık olduğunu, insanları çarptığını ve korkutucu, zarar verici olduğunu bazıları ise cinlerin gerçekte var olmadıklarını, bunun uydurulmuş bir şey olduğunu zannetmektedirler. Öğrencilerin birçoğunun ifadelerinden şeytanın kırmızı renkli, boynuzları ve elinde çatalı olan, sol omzumuzda bulunup kötülükleri emrettiği ve yaratılışı gereği meleklerden biri olduğunu zannettikleri sonucuna varılmıştır. Meleklerin yeme, içme, evlenme, cinsiyetinin kadın olması gibi insani özellikler taşıdığı yanlış bilgisi de öğrencilerde bulunmaktadır.
- Öğrencilerden bazıları peygamberlerin hepsinin farklı zamanda ve coğrafyalarda yaşadıklarını, birbirlerini görmediklerini zannetmektedir. İmanın esaslarından biri olan peygamberlere iman ilkesinin sadece Hz. Muhammed’i peygamber olarak kabul etmeyi emrettiği şeklinde algılandığı, tüm peygamberlerin Allah tarafından seçildiğinin bilinmediği, bütün peygamberlere inanmanın iman gereği olmadığını zannettikleri konusunda yanlış dini bilgiler mevcuttur.
- Öğrencilerden bazıları Allah’ın sadece bir kutsal kitap gönderdiğini, Kur’an’dan başka kitapların da var olduğunu ilk defa okulda duyduklarını belirtirken Kur’an’ı Kerim’in gökyüzünden Allah tarafından basılı bir kitap olarak verildiğini zannettikleri görülmüştür.

İbadet Konusundaki Yanlış Öğrenmeler

Araştırmanın ikinci alt amacına ilişkin olarak öğrencilerin ibadet konusunda oruç, abdest ve namaz, hac ve umre, kurban, zekât ve sadaka, Kur’ân-ı Kerim okuma konularında yanlış öğrenmelerinin olduğu tespit edilmiştir.

- Öğrencilerden bazıları çocukların oruca alışması için kültürümüzde var olan tekne orucunun ergenlik çağına ulaştıktan sonra da tutulmaya devam ettiğini düşündükleri, orucu bozan durumlardan birinin de tuvalete gitmek olduğu, orucun sadece Ramazan ayında tutulduğunun zannedilmesi, orucu bozan durumlar hakkında birçok yanlış bilgiye sahip oldukları, oruç ile ilgili kavramların birçoğunun yanlış bilinmesi gibi sonuçlara ulaşılmıştır.
- Öğrencilerin abdest ve namaz konularında da yanlış öğrenmelerinin olduğu görülmüştür. Öğrencilerden bazılarının toprak ile abdest alınamayacağı, kadınların ve erkeklerin namazdaki tekbir, elleri bağlama, rükû ve secde gibi erkânları aynı şekilde yaptıkları, vakit namazlarının kılınış şeklinin ve rekâtlarının aynı olduğu gibi yanlış bilgileri bulunmaktadır.
- Öğrencilerden birkaçının namaz kılanın önünden geçen cehenneme gideceği, seccadeye ayakla basmanın günah olduğu, namaz kılanı rahatsız eden cezalandırılacağı gibi yanlış bilgilere sahip olduğu görülmüştür.
- Öğrencilerin hac ibadeti ile ilgili olarak haccın farz olmadığı, hac ve haç kavramlarının karıştırıldığı, hac ve umre ibadetinin aynı şey olduğu bundan dolayı da umreye gidenlerin de hacı sayıldığı, hac ibadetine sadece Kâbe'nin çevresinde dönerek tavaf yapıldığı gibi yanlış öğrenmeleri mevcuttur.
- Öğrencilerin kurban ibadetine dair sadece bayramda kesilen vacip kurbanın var olduğu, kurban kesimini çocuğun görmesinin ibadetin sevabını azaltacağı, bir eşya alınca kesilen şükür kurbanının kanının o eşyaya sürülmesi gerektiği gibi yanlış bilgilerinin olduğu tespit edilmiştir.
- Öğrencilerden bazıları yardımlaşma ve paylaşma duygularını geliştiren zekât ve sadaka ibadeti ile ilgili olarak zekâtın zorunlu bir ibadet olmadığı, sadakanın sadece sadaka kutusuna atılan para ile yapıldığı, zekâtı vermek için belirli bir zenginlik ölçüsünün bulunmadığı gibi yanlış bilgilere sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.
- Öğrencilerden bazılarının ise Kur'an okumanın sevap olmadığını zannettikleri, Kur'ân-ı Kerim'e abdestsiz dokunulabileceği ve kitabın bu şekilde de okunabileceği gibi yanlış bilgilerinin olduğu görülmüştür.

Ahlak Konusundaki Yanlış Öğrenmeler

Araştırmanın üçüncü alt amacına ilişkin olarak öğrencilerin ahlak konusunda nezaket kuralları, değerler ve davranışlar, zararlı alışkanlıklar, hayvanları koruma, din ve hayat alt temalarına ilişkin olarak yanlış öğrenmelerinin olduğu tespit edilmiştir.

- Öğrencilerden bazıları sol el ile yemek yemenin günah olduğunu, şaka olarak söylenen sözlerin yalan olamayacağını, vatansever olmanın din ile alakasının olmadığını, organ bağışının günah olduğunu, canı korumanın dini bir sorumluluk olmadığını düşünmektedirler.
- Zararlı alışkanlıkların dinen yasak olmadığını, sigara dumanının kul hakkından sayılmadığını, hayvanlara fark etmeden zarar veren kişinin cehenneme gideceğini ve tam tersi olarak hayvanları istediğı gibi öldürebileceğini düşünen ve bu yanlış bilgilere sahip olan öğrenciler de bulunmaktadır.

Hız. Muhammed'in Hayatı Konusundaki Yanlış Öğrenmeler

Araştırmanın dördüncü alt amacı olan Hız. Muhammed'in hayatına ilişkin öğrencilerin yanlış öğrenmelerinin olduğu ancak diğerk alt amaçlara oranla bu alanda daha az yanlış bilginin olduğu görülmüştür.

- Öğrencilerden bazılarının Hız. Muhammed'in meleklerden biri olduğu, zengin bir kral olduğu, Kâbe'nin sahibi olduğu gibi yanlış benzetmeler yaptıkları görülmüştür.
- Hız. Muhammed'in bir eşinin olduğu, çocuklarının altı tane olduğu, Mekke'de öldüğü ve onun da diğerk insanlar gibi yalan söyleyebileceğı gibi yanlış dini bilgilerin benimsendiğı sonucuna ulaşılmıştır.

Din ve Kültür Konusundaki Yanlış Öğrenmeler

Araştırmanın beşinci alt amacı olan din ve kültür konusunda dini musiki, dini mimari, mezhepler, batıl inanışlar ait temalarında yanlış öğrenmelerinin olduğu görülmüştür.

- Öğrencilerden bazıları tekbir ve salavatı Hz. Muhammed'in yazdığı, müziğin şeytan işi olduğu, mezheplerin bambaşka bir din olduğu, Aleviliğin dinsizlik olduğu gibi yanlış bilgilere sahiptirler.
- Öğrencilerin birçok batıl inanışlarının olduğu görülmüştür. Öğrencilerden birkaçı geceleri kara kedinin içine cinlerin girdiği, banyoya sıcak su dökenin şeytanın çocuklarını öldürdüğü, banyoda şarkı söyleyenin cinlerin ziyaret ettiği gibi yanlış bilgilere sahiptirler.
- Nazar boncuğunun kötülüklerden koruduğu, kahve falına bakmanın faydalı olduğu, elini tahtaya vurmanın belaları önleyeceği gibi yanlış dini bilgilerinde var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yanlış Dini Öğrenmelerin Kaynaklarına İlişkin Sonuçlar

- Araştırmanın altıncı alt amacı olan öğrencilerin dini bilgilerindeki yanlış öğrenmelerinin kaynaklarının;
 - ✓ Aile
 - ✓ Çevre
 - ✓ Arkadaş ortamı
 - ✓ Sinema ve televizyon
 - ✓ Sosyal Medya
 - ✓ Kendi zanları olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Öğrencilerin yanlış öğrenmelerinin farkına varıldığı bu çalışmada Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin öğrencilerin de ifade ettiğine göre yanlış olan bilgilerin düzeltilmesinde işe yaradığı ve gerekli bir ders olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ÖNERİLER

- Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde öğrencilere yeni bilgiler vermeden önce onların yanlış dini bilgileri ortaya çıkartılmalı ve bu yanlışlar telafi edilerek üzerine yeni bilgiler inşa edilmelidir.
- Doğru dini bilgiye ulaşması için öğrencilere kaynak kitaplar önerilmeli, internet sitelerindeki güvenilir kanallar hakkında onlara bilgiler verilmeli ve onlara, yanlış dini bilgilerin kaynakları ile ilgili bilinç kazandırılmalıdır.
- Yanlış dini bilgiler ile ilgili farklı şehirlerde bu araştırmanın benzerleri yapılarak o bölgelerdeki yanlış dini öğrenmeler de saptanmalıdır.
- İnternetteki dini bilgiler, alanında uzman kişilerce belirli aralıklarla denetlenip bu yanlışlar olabildiğince düzeltilmelidir.
- Diyanet İşleri Başkanlığı aile irşat büroları aracılığı ile ailelere doğru dini bilgi edinmeleri için eğitimler verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Adam, Baki. “Din Hakkında Genel Bilgiler”. *Dinler Tarihi*. ed. Baki Adam. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- Ağırakça Ahmed. *Şamil İslam Ansiklopedisi* . C. 8. İstanbul, 2000.
- Akpınar, Müberra. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersini İlk Kez Alan Öğrencilerin Karşılaştığı Problemlerin Analizi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Akseki, Ahmet Hamdi. *İslam Dini*. Ankara: DİB Yayınları, 1970.
- Aksu, A. Betül. *Medya, Çocuk ve Din Eğitimi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.
- Akyürek, Süleyman. *Din Öğretimi Model-Strateji-Yöntem ve Teknikler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 10. Baskı, 2021.
- Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi: M. Ö. 1000-M. S. 2013*. Ankara: Pegem Akademi, 25. Baskı, 2013.
- Altaş, Nurullah - Arıcı, İsmail. “Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci”. *Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü - Nurullah Altaş. İstanbul: Ensar Yayınları, 6. Baskı, 2016.
- Anderson, Vernon, *Before You Teach Children* (Philadelphia: Lutheran Church Press, 1962),83, akt. Mustafa Köylü - Cemil Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020).
- Arıcan, Sümeyra - Arıcı, Handan. “Sosyal Medyanın Gençlerin Din Algısına Etkileri”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (30 Aralık 2021).
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar. “Din Öğretiminde Öğretmenin Rolü ve Din Dersi Öğretmeni Yeterlilikleri (Türkiye Örneği)”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (Haziran 2011).
- Atalan, Hatice. “Batıl İnançlar”. *Genç Atebe Dergisi* 3 (Aralık 2022).

- Aybey, Salih. “6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi”. *Turkish Studies (Elektronik)* 11/5 (2016).
- Aydın, Mehmet. *Din Felsefesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1990.
- Bahadır, Abdülkerim. “Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler”. *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- Bağcıvan, H. Basri. *Adana- Düziçi İlçesi Merkezindeki Ortaöğretim Kurumlarındaki Öğrencilerin İnanç, Tutum ve Davranışlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Başaran, İbrahim Ethem. *Eğitim Psikolojisi Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri*. Ankara: Yargıçoğlu Matbaası, 4. Baskı, 1974.
- Başkurt, İrfan. *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları: İstanbul Örneği*. İstanbul: Dem, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 1. Basım, 2007.
- Batman, Elif. *Yaşamın Zorluklarıyla Başa Çıkma Kader İncasının Rolü*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Bayraklı, Bayraktar. *İslam'da Eğitim*. İstanbul: Anda Neşriyat, 2. Basım, 1980.
- Bayraktar, Mehmet Faruk. “Ailenin Eğitim Görevi”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2 (1995).
- Bildik, Elif. *Dini Bilgi Edinme Sürecinde Sosyal Medya*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Bilgili, Fatih Menderes. *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2005.
- Bilgin, Beyza. *İslam ve Çocuk*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Bilgin, Beyza - Selçuk, Mualla. *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Akid Yayıncılık, 1991.
- Bulut, Mehmet. “Yaygın Din Eğitimi”. *Diyanet İlmî Dergi* 29/3 (1993).

- Can, Yılmaz. “Postmodern Bir İfşa Alanı Olarak Sosyal Medya”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/31 (Ocak 2021).
- Cebeci, Suat. *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ, 1. Baskı, 1996.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006.
- Çakır, Hamza-Topçu, Hakan. “Bir İletişim Dili Olarak İnternet”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19 (Şubat 2005).
- Çapcıoğlu, Fatma - Açıkgöz, Öznur Kalkan. “Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri”. *Bilimsel Araştırma Süreçleri Yöntem, Teknik ve Etiğe Giriş*. ed. Özcan Güngör. Ankara: Grafiker Yayınları, 1. baskı, 2018.
- Dam, Hasan. “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 6. Basım, 2015.
- Demircioğlu, Aytekin - Çelik, Büşra. “Yaygın Din Eğitiminin Neliği”. *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1-2 (2019).
- Demirel, Özcan. *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 19. Baskı, 2012.
- Demirel, Özcan - Kaya, Ziya. *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2007.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. “Cuma Hutbesi: Batıl İnanç ve Hurafeler (Türkçe, İngilizce, Arapça, Almanca)”. 06 Aralık 2019. (Erişim 15 Aralık 2023).
- Diyanet İşleri Başkanlığı. “Türkiye’de Dini Hayat Araştırması”. Ankara, 2014.
- Doğan, Mebrure. “Üniversite Öğrencilerinin Kader Algıları: Metaforik Bir Araştırma”. *Kader* 19/2 (31 Aralık 2021).
- Doğan, Recai. “Yaygın Din Eğitiminin Neliği”. *Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Recai Doğan - Remziye Ege. Ankara: Grafiker Yayınları, 4. Basım, 2016.

- Doja, Albert. “Manevi Teslimiyet: Bektaşılık Tarihinde Yoldaşıktan Hiyerarşiye”. Çev. Yılmaz Arı. *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)*, 1(1) (2023).
- Ege, Remziye. *Dinî Rehberlik: Bilginin Kaynağı ve Bilgi Üretme Süreçleri*. İstanbul: Şule Yayınları, 2015.
- Ekinci, Zeynep. *İnformal Öğrenme Ortamlarının 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersindeki Başarı ve Tutum Düzeylerine Etkisi*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Erden, Münire. *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları, 1998.
- Ertürk, Selahattin. *Eğitimde “Program” Geliştirme*. Ankara: Edge Akademi, 6. Basım, 2013.
- Fidan, Nurettin - Erden, Münire. *Eğitime Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları, 1998.
- Gül, Osman. *Osman Gül, Ailenin Dinî Eğitimi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Gümrükçüoğlu, Süleyman. “Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü”. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi* 3/1 (01 Haziran 2017).
- Gündoğdu, Yusuf Bahri. “Seçmeli Din Dersleri Neden Tercih Edilmiyor? (Ordu İli Örneği)”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/2 (2017).
- Gündüz, Fatma. *Okul Öncesi Dönem Çocuğunda Dinî Tasavvurlara Psikolojik Bir Yaklaşım*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Gürbüz, Sait - Faruk Şahin. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe – Yöntem – Analiz*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.
- Haberli, Mehmet. “Dijital Çağda Din ve Dindarlığın Dönüşümü”. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 2/2 (Aralık 2019).
- Hökelekli, Hayati. *Çocukta Ahlak Gelişimi ve Eğitimi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2005.

- Irmak, Yılmaz. “Bingöl Halk İnançları ve Uygulamaları”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* 17(17) (Bahar 2008).
- Jacquín, Guy. *Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri (Kod: 4-F-54)*. Çev. Mehmet Toprak. Remzi Kitapevi, 2. Baskı, 1969.
- Kalaycı Gülsüm. *İlköğretim Öğrencileri Gözünde Kaynak Kişi Olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Karaca, Faruk. “Heteredoks İnanç ve Davranışlar Ölçeği Üzerine Bir Deneme”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (Haziran 2001).
- Karadaş, Cağfer. “Dine Yabancılaşma Aracı Olarak Bid’at ve Hurafe”. *İlahiyat Akademi Dergisi* 3 (2016).
- Karaman, Hayreddin (ed.). *İlmihal*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan. *Ahlak, Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2. Basım, 2016.
- Keyifli, Şükrü. “Eğitim ve Din Eğitimi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2013).
- Kızılabdullah, Yıldız. “Eğitim, Öğretim ve Din”. *Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Recai Doğan - Remziye Ege. Ankara: Grafiker Yayınları, 4. Basım, 2016.
- Kimter, Nurten - Taş, Nurten. “Üniversiteli Öğrencilerin Batıl İnanç Düzeyleri İle Mutluluk Düzeyleri ve Dini Yönelimleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme”. *Kesit Akademi* 21/21 (2019).
- Koyuncu, Ayşe. *Okul Öncesi Çocukların Din Eğitiminde Annenin Rolü ve Karşılaştıkları Güçlükler*. Rize: Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Kozan, Nazlı. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerine Göre Örgün Din Öğretiminin İmkân ve Sorunları (Ege Bölgesi Örneği)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.

- Köylü, Mustafa vd. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- Köylü, Mustafa - Oruç, Cemil. *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.
- Köylü, Mustafa - Altaş, Nurullah. *Din Eğitimi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 6. Basım, 2016.
- Kutlu, Mahmut. “Sosyal Medyada Hatalı Dini Paylaşımların Analizi”. *Ahi Evran Akademi* 3/2 (31 Aralık 2022), 14-30.
- Merriam, Sharan B. *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. çev. Selahattin Turan. Ankara: Nobel, 2015.
- Milli Eğitim Bakanlığı. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü, 2018.
- Onat, Hasan. “Niçin Din Eğitimi?”. *Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu*, (20-21 Kasım 1997), Düzenleyenler: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi, 1997.
- Özbolat, Abdullah. “Organlarımla Dirilmek İstiyorum. -Organ Bağışının Dini-Toplumsal Arka Planı”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (30 Haziran 2017).
- Özcan Güngör vd. *Bilimsel Araştırma Süreçleri Yöntem, Teknik ve Etiğe Giriş*. Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Baskı, 2018.
- Özdemir, Ömer. *Din Eğitiminde Ailenin Yeri ve Önemi*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, 1. Basım, 2022.
- Özgör, Cumhur Okay. “Batıl İnançların Korku Sinemasındaki Yansımaları”. *Sinefilozofi* 5/9 (30 Haziran 2020).
- Özkan, Ferudun Hakan. “Osmanlı Toplumundaki Bid’at ve Hurafelere İlişkin Bir Metin”. *Kültür Araştırmaları Dergisi* 14 (10 Eylül 2022).
- Öztabak, Muhammet Ü. – Altıntaş, Suat. “Okul Öncesi ve İlkokul Öğrencilerindeki Allah Tahayyülünün İncelenmesi”. *Talim* 4(1) (Haziran 2020).

- Peker, Hüseyin. “Ailede Din Eğitiminin Psikolojik Esasları”. *Diyanet İlmi Dergi* XXI/1 (1985).
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 9. Baskı, 2013.
- Piaget, Jean. *Çocukta Zihinsel Gelişim*. Çev. Hüseyin Portakal. İstanbul: Cem Yayınevi, 2. Basım, 2004.
- Sayın, Gülşen. *Din Dersleri Öğretmenlerinin Dinî Bilgi Anlayışları ve Bunun Din Öğretimine Yansımaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Selçuk, Muallâ. *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, 1991.
- Selçuk, Mualla. “Din Eğitiminin Kuramsal Temelleri (Zihin Gelişimi Açısından Bir Deneme)”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 4, 1997.
- Senemoğlu, Nuray. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Gönül Yayıncılık, 2007.
- Slavin, Robert E. *Educational Psychology*: (NY, NY: Pearson, 2018), 35-37, akt. Mustafa Köylü - Cemil Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020).
- Şener, Sami. “Sosyal Medyanın Gençlerin Düşünce ve Değerlerine Etkisi”. *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 5/3 (23 Aralık 2021), 529-553.
- Tetik, Hayati. “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 2010-2018 Öğretim Programı Ünite ve Kazanımları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Universal Journal Of Theology* 3/1 (30 Mart 2018).
- Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 4. Baskı, 1985.
- Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 8. Basım, 2015.
- Turan, Emir. *Televizyonla Yetişen Nesil Ekran Altı Çocukları*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1996.

- Turanalp, Muhammed Fatih. “İnternetin Ergenlere Olumsuz Etkileri Üzerine Din Eğitimi Temelli Bir Yaklaşım”. *Marife* 16/1 (Yaz 2016).
- Tümer, Günay. “Çeşitli Yönleriyle Din”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/1-4 (01 Ağustos 1986).
- Vardi, Recep. *İnternet ve İslâm: Din Sosyolojisi Açısından Dini Siteler Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Vardi, Recep. “İnternette Yer Alan Dini İçerikli Bilginin Güvenilirliği”. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (13 Temmuz 2016).
- Varlı, Mustafa. *Bid’at, Hurâfe ve Bâtıl İnançlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2014.
- Vergote, Antoine. “Çocuklukta Din”. çev. Erdoğan Fırat. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1-2 (01 Haziran 1978).
- Yağcı, Hanife Yıldız. *Saplantılı Dini Davranışlar*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Yazar, Fatih. *Ortaokul Öğrencilerinin İnternette Din Öğrenmeye Karşı Tutumları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yazıbaşı, Muhammed Ali. “Çocukluk Döneminde Din ve Din Eğitiminin Çocuklara Kazandırdıkları”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2017).
- Yeniyol, Abdülaziz - Karakaya, Handan. “Postmodern Dönemde Sosyal Medya Alanları Üzerinde Din”. *Diyanet İlmi Dergi* 58/4 (20 Aralık 2022).
- Yıldırım, Ali. “Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi”. *Eğitim ve Bilim* 23/112 (01 Nisan 1999).
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 12. Baskı, 2021.
- Yıldırım, Leyla - Karaman, Fikret. “Bid’at ve Hurafelerin Ortaya Çıkış Sebepleri”. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 2 (Güz 2020).
- Yılmaz, Hüseyin. *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.

Yılmaz, Hüseyin. “Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (15 Aralık 2001).

Zengin, Erdal - Şen, Burcu Gezer. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrencilerin Sordukları Sorular ve Öğretmenlerin Verdikleri Cevaplar”. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/40 (31 Aralık 2021).

“Ahlak Ne Demek TDK Sözlük Anlamı”. Erişim 28 Şubat 2024.
<https://sozluk.gov.tr/?kelime=ahlak>

“Organ Nakli ve Bağışı Caiz Midir? : *Din İşleri Yüksek Kurulu : Dini Bilgilendirme Platformu*. (Erişim 12 Şubat 2024).

<https://kurul.diyamet.gov.tr/cevap-ara/993/organ-bagisi-caiz-midir>

“T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı”. (Erişim 29 Ocak 2024), <https://mufredat.meb.gov.tr/programdetay.aspx?pid=318>

EKLER

Ek 1: Etik Kurul İzin ve Anket Soruları

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ ETİK KURUL BAŞKANLIĞINA

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı 2130206025 numaralı yüksek lisans öğrencisiyim. “İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin İnfomal Eğitimde Edindiği Yanlış Dini Öğrenmelerin DKAB Öğretim Programı Bağlamında İncelenmesine İlişkin Bir Durum Çalışması” başlıklı bilimsel çalışmam için etik kurul onay belgesi almak istiyorum.

Gereğini arz ederim.

17.03.2023

Habibe GÖKMEN

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırmanın İsmi: İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin İnfomal Eğitimde Edindiği Yanlış Dini Öğrenmelerin DKAB Öğretim Programı Bağlamında İncelenmesine İlişkin Bir Durum Çalışması

Araştırmacı İsim-Soyisim: Habibe GÖKMEN

Merhaba, adım Habibe GÖKMEN. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında yüksek lisans öğrencisiyim. İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin İnfomal Eğitimde Edindiği Yanlış Dini Öğrenmelerin DKAB Öğretim Programı Bağlamında İncelenmesine İlişkin Bir Durum Çalışması başlıklı araştırmamda görüşlerinize ihtiyacım var. Görüşmemize geçmeden önce, görüşmenin gizli olduğunu, belirtmek isterim. Ayrıca araştırma raporunda, isimleriniz kesinlikle belirtilmeyecek, bunun yerine isimleriniz numaralandırılacaktır. Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, yazılı izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır. Sizden toplanan veriler sesli olarak kayıt altına alınacak ve araştırma sonuna kadar bilgisayar ortamında şifreli olarak korunacaktır ve araştırma bitiminde imha edilecektir. Görüşmeye başlamadan önce bana sormak istediğiniz soru ya da söylemek istediğiniz bir düşünceniz var mı? Görüşme sonunda raporda olmasını istemediğiniz bazı konuşmaları söylebiliriz. Söylediklerim doğrultusunda görüşmeye başlayabilir miyiz? Görüşmemizin yaklaşık 30 dakika süreceğini tahmin ediyorum ve sorulara başlamak istiyorum. Düşüncelerinizi paylaştığınız için teşekkür ederim.

1)Kendinizi tanıtır mısınız?

1.1)Okuduğunuz okula ilişkin sorular:

- a) Hangi okulda okuyorsunuz?
- b) Okulunuz hangi yerleşim biriminde bulunuyor?
- c) Kaçıncı sınıftasınız?

1.2) Aile ile ilgili sorular:

- a) Anne ve babanızın öğrenim durumu nedir?
- b) Anne ve babanız çalışıyor mu?
- c) Ailenizle mi yaşıyorsunuz? Sizinle birlikte yaşayan başka birileri de var mı?

1.3) Sosyal medyaya dair sorular:

- a) Sosyal medya kullanıyor musunuz?

- b) Hangi sosyal medya platformlarını kullanıyorsunuz?
- c) Sosyal medyada ne kadar süre geçiriyorsunuz?
- d) Sosyal medyadan dini bilgiler öğreniyor musunuz?

1.4) DKAB dersi ile ilgili sorular?

- a) DKAB dersi ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
- b) DKAB dersini günlük hayatla ilişkilendiriyor musunuz?
- c) DKAB dersiyle ilgili seçmeli ders alıyor musunuz?
- d) Dini kitap okuyor musunuz?
- e) Yaz Kur'an kurslarına gidiyor musunuz?

2) DKAB dersi inanç öğrenme alanına ilişkin sorular

- 2.1) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde inanç konusunda neler öğrendiniz?
- 2.2) Ders sırasında önceki dini öğrenmelerinizde yanlış bilgiler edindiğinizi fark ettiğiniz oldu mu?
- 2.3) Fark ettiyseniz bu yanlış öğrenmeler nelerdir?
- 2.4) Bu yanlış öğrenmelerin kaynağını biliyor musunuz?
- 2.5) Bu yanlış öğrenmeleri DKAB dersi ile düzelttiniz mi?

3) DKAB dersi ibadet öğrenme alanına ilişkin sorular

- 3.1) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde ibadet konusunda neler öğrendiniz?
- 3.2) Ders sırasında önceki dini öğrenmelerinizde yanlış bilgiler edindiğinizi fark ettiğiniz oldu mu?
- 3.3) Fark ettiyseniz bu yanlış öğrenmeler nelerdir?
- 3.4) Bu yanlış öğrenmelerin kaynağını biliyor musunuz?
- 3.5) Bu yanlış öğrenmeleri DKAB dersi ile düzelttiniz mi?

4) DKAB dersi ahlak öğrenme alanına ilişkin sorular

- 4.1) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde ahlak konusunda neler öğrendiniz?
- 4.2) Ders sırasında önceki dini öğrenmelerinizde yanlış bilgiler edindiğinizi fark ettiğiniz oldu mu?
- 4.3) Fark ettiyseniz bu yanlış öğrenmeler nelerdir?

4.4) Bu yanlış öğrenmelerin kaynağını biliyor musunuz?

4.5) Bu yanlış öğrenmeleri DKAB dersi ile düzelttiniz mi?

5)DKAB dersi Hz Muhammed öğrenme alanına ilişkin sorular

5.1)Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Hz Muhammed'in hayatı konusunda neler öğrendiniz?

5.2) Ders sırasında önceki dini öğrenmelerinizde yanlış bilgiler edindiğinizi fark ettiğiniz oldu mu?

5.3) Fark ettiyseniz bu yanlış öğrenmeler nelerdir?

5.4) Bu yanlış öğrenmelerin kaynağını biliyor musunuz?

5.5) Bu yanlış öğrenmeleri DKAB dersi ile düzelttiniz mi?

6)DKAB dersi Din ve Kültür öğrenme alanına ilişkin sorular

6.1)Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde din ve kültür konusunda neler öğrendiniz?

6.2) Ders sırasında önceki dini öğrenmelerinizde yanlış bilgiler edindiğinizi fark ettiğiniz oldu mu?

6.3) Fark ettiyseniz bu yanlış öğrenmeler nelerdir?

6.4) Bu yanlış öğrenmelerin kaynağını biliyor musunuz?

6.5) Bu yanlış öğrenmeleri DKAB dersi ile düzelttiniz mi?

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

"İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin İnfomal Eğitimde Edindiği Yanlış Dini Öğrenmelerin DKAB Öğretim Programı Bağlamında İncelenmesine İlişkin Bir Durum Çalışması" başlıklı projeye veri toplamak amacıyla sizlere soru yöneltilmektedir. Projemizde amaç, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi sırasında fark edilen öğrencilerin önceki edindiği yanlış dini öğrenmelerin neler olduğunun tespit edilmesidir.

Görüşmenin uygulanması sırasında tahminen sizden 30dk istenmektedir. Görüşme soruları araştırmacı tarafından sorulacaktır. Görüşme sonrasında sorular ile ilgili açıklayıcı bilgiler sorabilirsiniz.

Bu formu okuyup onaylamanız araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelmektedir.

Verdiğiniz her türlü bilgi gizli kalacaktır. Cevaplar araştırma amaçlı kullanılmaktadır. Bu bilgileri okumanız ve anket sorularını cevaplamanız araştırmaya katılmaya gönüllü olduğunuz anlamına gelmektedir.

Araştırmaya katıldığınız için teşekkürler.

Araştırmacının bilgileri	Katılımcının Bilgileri
Adı Soyadı İletişim adresi	Adı Soyadı İletişim adresi
İmza	İmza

KATILIM SONRASI BİLGİLENDİRME FORMU

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında Habibe GÖKMEN tarafından yürütülen "İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin İnfomal Eğitimde Edindiği Yanlış Dini Öğrenmelerin DKAB Öğretim Programı Bağlamında İncelenmesine İlişkin Bir Durum Çalışması " başlıklı yüksek lisans tez çalışması kapsamında araştırma sorularını cevaplayarak katıldığınız için teşekkür ederiz. Araştırma sonrasında elde edilecek bilgiler sizlerle paylaşılacaktır. Araştırma kapsamında bilgi edinmek için araştırma yürütücüsüne ulaşabilirsiniz.

Araştırmacı Bilgileri:

Habibe GÖKMEN

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURUL BAŞKANLIĞI

**İNSAN ARAŞTIRMALARI PROJELERİ İÇİN ETİK DEĞERLENDİRME
BAŞVURU FORMU**

Süleyman Demirel Üniversitesi mensubu olan kişilerce üniversitemizde veya üniversitemiz dışında “insan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımayan” nitelikte araştırma ve/veya projelendirilmiş araştırma yapacak olanlar için İnsan Araştırma Projeleri başvuru formu’dur.¹

1. Araştırmanın/ Projenin Adı/Başlığı:	İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin İnfomal Eğitimde Edindiği Yanlış Dini Öğrenmelerin DKAB Öğretim Programı Bağlamında İncelenmesine İlişkin Bir Durum Çalışması
2. Araştırma/Proje Özeti (basit ve anlaşılır bir dille kısaca anlatılacaktır).	Öğrencilerin ailelerinde ve çevrelerinde öğrendikleri dini bilgiler onların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi adına hazırbulunuşluklarını oluşturmaktadır. Bu ön öğrenmeler bazen dersin işlenişini hızlandırırsa da bazen de istenmeyen durumların oluşmasına neden olabilmektedir. Aileden ve çevreden alınan bu dini bilgilerin birçoğu mantık süzgecinden geçirilmeden kabul edildiği için okullarda verilen din eğitimi sırasında öğrencilerin zihinlerinde bir karmaşaya neden olabilmektedir. Bu araştırma ile öğrencilerin yanlış öğrenmeleri ortaya çıkarılarak yanlış öğrenmelerin kaynağının ne olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Öğrencilerle yapılan mülakatlar sonucunda elde edilen verilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin dersleri sırasında karşılaşılabilecekleri sorunlar hakkında önceden bilgi sahibi olmaları amaçlanmaktadır.
Konu:	Tezin konusu; informal öğrenmelerde alınan din eğitiminin ve okulda alınan din eğitiminin MEB kazanımlarına göre karşılaştırılmasıdır. İnfomal ortam, kapsamı çizilemeyen ve sınırlandırılmayan bir alandır. Bu alandaki öğrenmeler doğru olabileceği gibi yanlış da olabilir. İnfomal din eğitiminin zararlarının da olması onu hayatımızdan tamamen çıkarmamız gerektiği anlamına gelmez. Yapılacak olan bu çalışmada temel eğitimdeki öğrencilerin dini hayatlarını şekillendirirken aile, çevre, sosyal ilişkiler, kitle iletişim araçları ve sosyal medya gibi alanlardan edindikleri bilgiler ile örgün eğitimde aldıkları dini bilgiler öğrenme alanları sınırları içerisinde karşılaştırılacaktır.

¹ Bu formu doldurup imzalayan araştırmacılar, araştırmanın/projenin insan veya hayvan üzerinde deney niteliği taşımadığını, araştırmanın kan ve idrar gibi biyolojik sıvılar ve doku numuneleri içermediğini ve araştırmanın deneklerin bütünlüğüne yönelik herhangi bir müdahaleyi gerektirmediğini onaylamış olur.

Amaç:	Yapılacak olan çalışmayla öğrencilerin hangi konularda nasıl bir yanlış inanış içinde oldukları ve okullarda sunulan din eğitiminin bu yanlışları düzeltmeye yeterli olup olmadığının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. DKAB öğretmenlerinin dersleri sırasında karşılaşılabilecekleri çatışmaların öğrenme alanlarındaki hangi konular üzerinde olduğu tespit edilerek ders sırasında yaşanabilecek olumsuzlukların önüne geçilmesi için bir veri sunulmaya çalışılacaktır. 2018 yılında hazırlanmış olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4.5.6.7 ve 8. Sınıflar Öğretim Programı dâhilinde hazırlanan müfredat ve ders kitaplarında sunulan bilgiler çerçevesinde yanlış edinilen dini bilgiler tespit edilmeye çalışılacaktır.		
Kapsam:	Din eğitimi, ailede din eğitimi, yaygın din eğitimi, informal din eğitimi gibi temel başlıklar ile yapılan araştırmalar sonucunda çalışmaya zemin oluşturacak bir kavramsal çerçeve çizilecektir. İnanç, ibadet, ahlak, Hz Muhammed, Din ve Kültür öğrenme alanları ile kapsam çizilecek ve öğrencilerle yapılan görüşmelerde bu alanlara dair sorular yöneltililecektir. Informal din eğitimi üzerinde durulacak ve örgün eğitimdeki din derslerinin bu öğrenmeler üzerinde nasıl bir etki oluşturduğu irdelenmeye çalışılacaktır.		
Yöntem:	Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilecektir. Bu araştırmada da temel eğitimdeki öğrencilerin aile ve çevrelerinde edindikleri yanlış dini bilgiler, öğrencilerle yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda incelenerek ortaya çıkarılmaya çalışılacağı için nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni seçilecektir.		
Seçilmiş Kaynaklar:			
3. Araştırmanın/ Projenin Niteliği :	☐ Öğretim Üyesi Araştırması	☐ Doktora Tezi	
	☒ Yüksek Lisans Tezi	☐ Diğer (belirtiniz)	
4. Araştırmacının/Araştırmacıların/Proje Sorumlusunun²:			
Adı - Soyadı:	HABİBE GÖKMEN		
Bölümü:	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI		
Telefonu:			
Adresi:			
E-Posta Adresi:			
5. (Varsa) Danışmanın:			
Adı-Soyadı :	Sadettin ÖZDEMİR	Telefonu :	
6. Veri Toplanacak Dönem:			
Başlangıç:	06/02/2023	Bitiş:	16/12/2023

² Lisans öğrencilerince yapılacak araştırmalarda sorumluluk akademik danışmana aittir.

7. Veri Toplanması Planlanan Yerler/Mekanlar, Kurum ve Kuruluşlar:			
a. Milli Eğitim Bakanlığı Uşak İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı olan tüm resmi ilkokul ve Ortaokul Kurumları		c.	
b.		f.	
c.		g.	
d.		h.	
8. Çalışmanın/Projenin Desteklenip Desteklenmediği:		☒ Desteksiz ☐ Destekli	
Desteklenen bir proje ise, destekleyen kurum:			
☐ Üniversite	☐ TÜBİTAK	☐ Uluslararası (belirtiniz)	☐ Diğer (belirtiniz)
9. Başvurunun Statüsü:		☒ Yeni başvuru ☐ Revize edilmiş başvuru ☐ Bir önceki projenin devamı	
Bir önceki projenin devamı ise, yürütülen çalışma önceden onaylanan çalışmadan herhangi bir farklılık gösteriyor mu?			
☐ Evet		☐ Hayır	
Evet ise açıklayınız:			
10. Aşağıda sunulan listeden, çalışmanın katılımcılarını en iyi tanımlayan seçenekleri işaretleyiniz.			
☐ Üniversite Öğrencileri ☐ Çalışan Yetişkinler ☐ Halihazırda İş Sahibi Olmayan Yetişkinler ☐ Okul Öncesi Çocuklar ☒ İlköğretim Öğrencileri ☐ Lise Öğrencileri		☐ Çocuk İşçiler ☐ Yaşlılar ☐ Zihinsel Engelli Bireyler ☐ Fiziksel Engelli Bireyler ☐ Tutuklular ☐ Diğer (belirtiniz)	
11. Aşağıda yer alan uygulamalardan, çalışma kapsamında yer alacak olanları işaretleyiniz.			

☐ Anket ☒ Mülakat ☐ Gözlem ☐ Bilgisayar ortamında test uygulamak ☐ Video/film kaydı ☐ Ses kaydı ☐ Alkol, uyuşturucu ya da diğer herhangi bir kimyasal maddenin katılımcılara kullanılması ☐ Yüksek düzeyde uyarıma (ışık, ses gibi) maruz bırakma ☐ Radyoaktif materyale maruz bırakma ☐ Diğer (belirtiniz): _____		
12. Söz konusu çalışma katılımcıların temel insan haklarının kısıtlanmasını gerektiriyor mu?	☐ Evet	☒ Hayır
Evet ise açıklayınız:		
13. Söz konusu çalışma katılımcıların fiziksel veya ruhsal sağlıklarını veya bütünlüklerini tehdit edici herhangi bir unsur/yön içermekte midir?	☐ Evet	☒ Hayır
Evet ise açıklayınız:		
14. Söz konusu araştırma katılımcılara herhangi bir şekilde yanlış/yanlış bilgi verilmesini veya çalışmanın amacının tamamen gizli tutulmasını gerektiriyor mu?	☐ Evet	☒ Hayır
Evet ise açıklayınız:		
15. Söz konusu çalışma katılımcıların, sağlık durumları, cinsel tercihleri, etnik kimlikleri, siyasal görüşleri, dini inançları veya felsefi görüşleri gibi özel/kişisel bilgilerinin işlenmesini içermekte midir?	☐ Evet	☒ Hayır
Evet ise açıklayınız:		
16. Söz konusu çalışma insanların yerlerini belirlemeyi veya insanları habersiz olarak gözlemlemeyi/gözetlemeyi içermekte midir?	☐ Evet	☒ Hayır
Evet ise açıklayınız:		

17. Söz konusu çalışma reşit olmayan çocukları, engellileri ve/veya kısıtlı olanları kapsamakta mıdır?		☒ Evet	☐ Hayır
Evet ise açıklayınız:		İlkokul 4 ve Ortaokul 5,6,7 ve 8. sınıf öğrencilerini kapsamaktadır.	
18. Katılımcı sayısı:		25	
19. Kontrol grup kullanılacak mı?		☐ Evet	☒ Hayır

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylar, herhangi bir değişiklik durumunda tarafınıza bildirmeyi taahhüt ederim.

Tarih: 23/03/2023

Araştırmacının/Proje Sorumlusunun
Adı Soyadı: Habibe GÖKMEN

İmzası:

Ek 2. Etik Kurul Bilimsel Çalışma Onayı

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Üniversite Etik Kurulu

Sayı :E-87432956-050.99-478790
Konu :Bilimsel Çalışma Onayı.

Tarih: 12.04.2023

Habibe GÖKMEN

Yürütücülüğünü yaptığımız “İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin İnfomal Eğitimde Edindiği Yanlış Dini Öğrenmelerin DKAB Öğretim Programı Bağlamında İncelenmesine İlişkin Bir Durum Çalışması” başlıklı bilimsel çalışmanız Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 11.04.2023 tarihli ve 135/8 sayılı kararı ile uygun bulunmuştur.

Kararın bir sureti gönderilmiş olup, ilgi başvuruza cevaben bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Mehmet SALTAN
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Bu evrak 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 1799A8B8
SDÜ Batı Yerleşkesi Çünür/İSPARTA
Tel No:(246) 211-8052 Faks No:(246) 237-0431
E-Posta:zuhalbardak@sdu.edu.tr İnternet Adresi:www.sdu.edu.tr
Kep Adresi: sdu@hs01.kep.tr

Belge Takip Adresi: <https://ebys.sdu.edu.tr/EvrakDogrula.html?1799A8B8>
Bilgi İçin:Zühal Sema BARDAK

Şef
Tel No:2118052

Ek 3. Etik Kurul Kararı

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler
Etik Kurul Kararları

TOPLANTI TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
11.04.2023	135	8

8- Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Habibe GÖKMEN tarafından yürütülen “İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin İnfomal Eğitimde Edindiği Yanlış Dini Öğrenmelerin DKAB Öğretim Programı Bağlamında İncelenmesine İlişkin Bir Durum Çalışması” başlıklı bilimsel çalışma hk.

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Habibe GÖKMEN tarafından yürütülen “İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin İnfomal Eğitimde Edindiği Yanlış Dini Öğrenmelerin DKAB Öğretim Programı Bağlamında İncelenmesine İlişkin Bir Durum Çalışması” başlıklı bilimsel çalışmanın kapsam ve uygulama açısından etik ilkelere ve insan haklarına uygun olduğuna,

Mevcudun oybirliği ile karar verildi.

Prof.Dr.Mehmet SALTAN
Başkan

Prof.Dr.Yüksel METİN
Başkan Yrd.

Prof.Dr.Bilge HÜRMÜZLÜ KORTHOLT
Üye

Prof.Dr. Nuri ÖMÜRBEK
Üye

Prof.Dr.Nejdet DURAK
Üye

Prof.Dr.M.Sadık AKDEMİR
Üye

Prof.Dr.Yakup ALTAN
Üye

11.04.2023
Zuhai BARDAK
Raportör

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Habibe GÖKMEN

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi

1. İngilizce : Başlangıç seviyesi

İş Deneyimi

Milli Eğitim Bakanlığı Uşak/ Ulubey Mehmet Fuat Terci Ortaokulu

Milli Eğitim Bakanlığı Antalya/ Kaş Kınık Yurdusev Ulus Ortaokulu

Bilimsel Çalışmalar ve Yayınlar

Özdemir Saadettin - Gökmen Habibe, “4. Sınıf DKAB Ders Kitaplarında Yer Alan Hz. Muhammed’in Hayatı Ünitesiyle İlgili Bir Değerlendirme”, Anadolu 14th International Conference On Social Sciences February 16 – 18, Gaziantep, 2024.